

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE-SURİYE EKONOMİK
İLİŞKİLERİNDE GAZİANTEP'İN YERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ferda NAKİPOĞLU

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Metin YILDIRIM

GAZİANTEP
OCAK 2011

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE-SURİYE EKONOMİK İLİŞKİLERİNDE GAZİANTEP'İN YERİ

Ferda NAKİPOĞLU

Tez Savunma Tarihi: 05.01.2011

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AĞIR
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığımı onaylarım.

Doç. Dr. Selahattin BEKMEZ
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Metin YILDIRIM
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. İbrahim ÖRNEK

_____

Yrd. Doç. Dr. Metin YILDIRIM

_____

Yrd. Doç. Dr. Rüstem YANAR

_____

ABSTRACT**THE PLACE OF GAZİANTEP IN ECONOMIC RELATION BETWEEN
TURKEY AND SYRIA**

NAKIPOĞLU, Ferda

M. A. Thesis, Department of Economics

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Metin YILDIRIM

January 2011, 126 pages

After an interval of 90 years between Turkey and Syria who are coming closer to one another, there has been made many co-operations about social, political, commercial, cultural and scientific fields. As well as the geographical proximity between the two countries, the historical and cultural ties have also played an important role in increasing trade volume. In particular within the development of commercial relations between Turkey and Syria a Free Trade Agreement was signed to eliminate factors preventing trade between two countries so trade quickly accelerated. In addition, one of the many projects between Turkey and Syria in terms of developing of commercial co-operations is "Establishing Turkey-Syria Common Free Economic Zone Project" which is the most important project in view of increasing bilateral relations.

City of Gaziantep appeals a broad regional market with advanced industrial structure and high trade volume makes border trade with neighbour country Syria through Karkamış Border Gate. Therefore, it attracts attention regarding not only industry but also trade.

With the projects which aimed to development the cultural background and the continuity of common culture between Gaziantep and Aleppo having shared the common traditions throughout the history, the cooperations in the fields of economy, trade, industry, transportation, tourism, energy, media and education will go on urgently and this will help these cities develop.

Key words: Turkey, Syria, Gaziantep, border trade, foreign trade.

ÖZET

TÜRKİYE-SURİYE EKONOMİK İLİŞKİLERİNDE GAZİANTEP'İN YERİ

NAKIPOĞLU, Ferda
Yüksek Lisans Tezi, İktisat ABD
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Metin YILDIRIM
Ocak 2011, 126 sayfa

90 yıllık aradan sonra birbirlerine yakınlaşan Türkiye ve Suriye ülkeleri arasında sosyal, siyasal, ticari, kültürel ve bilimsel alanlarda birçok işbirliğine gidilmiştir. İki ülke arasındaki coğrafi yakınlığın yanı sıra tarihi ve kültürel bağlar da ticaret hacminin artırılmasında önemli rol oynamıştır. Özellikle Türkiye ile Suriye arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesi doğrultusunda imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması ile iki ülke arasında ticareti engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır; böylelikle ticarete hızlı bir ivme kazandırılmıştır. Ayrıca Suriye ile mevcut sınır kapılarında kurulması hedeflenen Sınır Ticaret Merkezleri de, iki ülke sınır ticaretini iyi bir noktaya getirerek Türkiye-Suriye dış ticaretinin daha da gelişmesini sağlayacaktır.

Gelişmiş sanayi yapısı ve yüksek ticaret hacmi ile geniş bir bölgesel pazara hitap eden Gaziantep İli, komşu ülke Suriye ile Karkamış Sınır Kapısı'ndan sınır ticaretini gerçekleştirmekte; sanayi yönünden olduğu kadar ticaret yönünden de dikkatleri çekmektedir.

Tarih boyunca ortak bir kültürü paylaşmış olan Gaziantep-Halep İlleri arasında var olan ortak kültürün devamlılığı ve kültürel altyapının geliştirilmesine yönelik gerçekleştirilen projelerle birlikte; ekonomi, ticaret, sanayi, ulaşım, turizm, enerji, basın ve eğitim alanlarındaki ikili işbirlikleri hızla devam edecek ve bu illerin gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Suriye, Gaziantep, sınır ticareti, dış ticaret.

ÖNSÖZ

Uluslararası ticari faaliyetler, ülke yasalarının, siyasal ve ekonomik politikalarının, gelenek ve göreneklerinin, paralarının, piyasa yapılarının farklı olmasından dolayı ülke içindeki ticari faaliyetlerden oldukça farklı ve karmaşıktır. Özellikle ülkeler arası ticaretin karşılaştırılmasında önemli sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Çalışmanın konusunu oluşturan yabancı iki ülkenin ekonomik ilişkileri de bu boyutlar çerçevesinde ele alınmakta, uyumlaştırma ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi yönünde atılan adımlar gözler önüne serilirken, Gaziantep İli açısından da bu konular irdelenmektedir.

Türkiye ve Suriye ülkelerinin sosyal, kültürel ve ekonomik alandaki ilişkilerinin gelişimine paralel olarak sınır illeri Gaziantep ve Halep'in ilişkilerinin hızla arttığı görülmüştür. Suriye ve Halep ekonomisine dair veri ve bilgi eksikliği çalışmada istenilen kapsamı ortaya koymamıza engel olmasına rağmen bilimsel çerçevede çalışmanın amacı gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın ilk aşamasından tamamlanmasına kadar geçen sürede ve beraber yaptığımız bilimsel çalışmalarda yol gösterdiği ve moral desteğini esirgemediği için değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Metin YILDIRIM'a ve çok değer verdiğim sevgili aileme teşekkürlerimi sunarım.

Ferda NAKİPOĞLU
20.12.2010

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET	i
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. GİRİŞ.....	1
2. LİTERATÜR	3
2.1. SURİYE’NİN GENEL GÖRÜNÜMÜ.....	3
2.1.1. Suriye Hakkında Genel Bilgiler.....	3
2.1.2. Suriye’nin Yeri ve Konumu.....	5
2.1.3. Suriye’nin Etnik Yapısı ve Nüfusu.....	7
2.1.4. Tarihi.....	7
2.1.5. Ülkenin Siyasi ve İdari Durumu.....	10
2.1.6. Genel Ekonomik Durum.....	11
2.1.6.1. Temel ekonomik göstergeler.....	11
2.1.6.2. Ekonomik yapı.....	13
2.1.6.3. Ekonomi politikası.....	18
2.1.6.4. Kalkınma planları.....	19
2.1.6.5. Ekonomik performans.....	21
2.1.6.6. Dışa açılma hareketleri.....	22
2.1.6.7. Ekonomik entegrasyonları.....	24
2.1.7. Sektörler İtibariyle Suriye Ekonomisi.....	27
2.1.7.1. Eğitim.....	27
2.1.7.2. Sağlık.....	29
2.1.7.3. Ulaşım ve haberleşme.....	30
2.1.7.4. Tarım ve hayvancılık.....	33
2.1.7.5. Altyapı ve inşaat sanayi.....	35
2.1.7.6. Finansal hizmetler ve bankacılık.....	36
2.1.7.7. Madencilik	40
2.1.7.8. Sanayi.....	41
2.1.7.9. Yabancı sermaye.....	42
2.1.7.10. Dış ticaret.....	43

3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	51
3.1. MATERYAL.....	51
4. DEĞERLENDİRME.....	52
4.1. TÜRKİYE–SÜRİYE ARASINDAKİ BAŞLICA SORUNLAR.....	52
4.1.1. Su Meselesi.....	52
4.1.2. Hatay Sorunu.....	56
4.1.3. Terör Sorunu.....	57
4.2. 1980 SONRASI TÜRKİYE – SÜRİYE EKONOMİK İLİŞKİLERİ....	59
4.2.1. Türkiye-Suriye Arasında İmzalanan Anlaşmalar.....	59
4.2.2. Türkiye-Suriye Dış Ticareti.....	61
4.2.3. Sınır Ticareti ve Sınır Ticareti Merkezi Konusunda İkili İlişkiler.....	64
4.2.4. Serbest Bölgeler.....	68
4.2.5. Ulaştırma Alanında İkili İlişkiler.....	68
4.2.6. Enerji Alanında İkili İlişkiler.....	69
4.2.7. Turizm Konusunda İkili İlişkiler.....	70
4.2.8. Sınai Yatırımlar Açısından İkili İlişkiler.....	71
4.2.9. Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen İkili İlişkiler.....	72
4.2.10. Eğitim Konusunda İkili İlişkiler.....	73
4.2.11. Türkiye-Suriye Stratejik İşbirliği.....	74
4.3. TÜRKİYE – SÜRİYE SERBEST TİCARET ANLAŞMASI KAPSAMINDA SON DÖNEMDE YAŞANAN GELİŞMELER...	75
4.4. TÜRKİYE-SÜRİYE EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR VE GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK GELİŞMELER.....	78
4.4.1. Türkiye-Suriye Ekonomik ve Ticari İlişkilerinde Devam Eden Sorunlar ve Bu Sorunların Geliştirilmesine Yönelik Öneriler.	78
4.4.2. Türkiye-Suriye Ekonomik ve Ticari İlişkilerinde Çözömlenen Sorunlar.....	79
4.5. GAZİANTEP EKONOMİSİ VE HALEP.....	80
4.5.1. Gaziantep’in Coğrafi, Tarihi ve Ekonomik Yapısı.....	80
4.5.2. Sektörler İtibariyle Gaziantep Ekonomisinin Genel Durumu.	82
4.5.2.1. Eğitim.....	82
4.5.2.2. Sağlık.....	84
4.5.2.3. Ulaşım ve haberleşme.....	86
4.5.2.4. Tarım ve hayvancılık.....	87
4.5.2.5. Altyapı ve inşaat sanayi.....	89
4.5.2.6. Finansal hizmetler ve bankacılık.....	90
4.5.2.7. Madencilik.....	90
4.5.2.8. Sanayi ve ticaret yapısı.....	90
4.5.2.9. Yabancı sermaye.....	92
4.5.2.10. Dış ticaret.....	93
4.5.3. Gaziantep’te Sınır Ticareti.....	94
4.5.4. Halep-Gaziantep İkili İlişkileri.....	97
4.5.4.1. Eğitim.....	97
4.5.4.2. Sağlık.....	100
4.5.4.3. Kültür.....	102
4.5.4.4. Ekonomik ilişkiler.....	103

4.5.5. İkili İlişkilerin Geliştirilmesine Yönelik Gerçekleştirilen Projeler.....	104
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	108
KAYNAKLAR.....	113
ÖZGEÇMİŞ (VITAE).....	126

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 2.1. Suriye Hakkında Genel Bilgiler.....	4
Tablo 2.2. Temel Ekonomik Göstergeler.....	12
Tablo 2.3. Suriye'nin Yıllara Göre Dış Ticareti (milyar \$).....	46
Tablo 4.1. Önemli Anlaşmalar ve Protokoller.....	60
Tablo 4.2. Türkiye-Suriye İkili Ticareti (bin dolar).....	63
Tablo 4.3. Türkiye'nin Suriye'ye İhraç ve Suriye'den İthal Ettiği Başlıca Maddeler (2010, 8 aylık).....	64
Tablo 4.4. Suriye'den Sınır Ticareti Kapsamında İthalat ve İhracat (1999).....	66
Tablo 4.5. 1998-2009 Arası Suriye'den Ülkemize Gelen Turist Sayısı.....	71
Tablo 4.6. İl Geneli Eğitim Mevcut Durum.....	84
Tablo 4.7. Sağlık Bakanlığı Fiili Çalışan Personel Sayısı 2009.....	85
Tablo 4.8. Gaziantep İli Sağlık Kurumları Dağılımı 2009.....	85
Tablo 4.9. 01.01.2010 Tarihli Gaziantep İli Satıl Cinslerine Göre Yol Ağı (Km).....	86
Tablo 4.10. Gaziantep İli Ulaştırma Rakamları.....	87
Tablo 4.11. Gaziantep İli Arazi Varlığı.....	88
Tablo 4.12. Gaziantep İli Merkez ve İlçedeki Büyükbaş, Küçükbaş ve Kümes Hayvan Sayısı 2008 Yılı.....	89
Tablo 4.13. Gaziantep'te İstihdam.....	92
Tablo 4.14. 2000-2004 Döneminde Gerçekleşen Teşvikler ve Yabancı Sermaye Yatırımları Bazında Öne Çıkan Sektörler.....	93
Tablo 4.15. Gaziantep İlinin Yıllar İtibariyle İthalat ve İhracat Değerleri (bin dolar).....	94
Tablo 4.16. Karkamış Sınır Kapısı'ndan Suriye ile Olan Sınır Ticareti Rakamları (1986-2001) \$.....	95
Tablo 4.17. Sınır Ticareti 2010 Yılı İthalat Kotası.....	97

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	: Anadolu Ajansı
AB	: Avrupa Birliği
ADÖM	: Arapça Dil Öğretim Merkezi
AFPC	: Al-Furat Petroleum Company (Al Furat Petrol Şirketi)
ASALA	: Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia (Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu)
BM	: Birleşmiş Milletler
CBS	: Commercial Bank of Syria (Suriye Ticaret Bankası)
CIA	: Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Ajansı)
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EIB	: European Investment Bank (Avrupa Yatırım Bankası)
GAP	: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Projesi
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade (Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması)
GSM	: Global System for Mobile communications (Mobil İletişim İçin Küresel Sistem)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ISP	: Internet Service Provider (İnternet Servisi Sağlayıcı)
ITU	: International Telecommunication Union (Uluslar arası Telekomünikasyon Birliği)
İGEME	: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
İZTO	: İzmir Ticaret Odası
KDV	: Katma Değer Vergisi
KEK	: Karma Ekonomik Komisyonu
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
NIP	: National Indicative Programme (Suriye ve Avrupa Birliği Ulusal Programı)
OPEC	: The Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
SEBC	: Syrian European Business Center (Suriye Avrupa İş Merkezi)
STA	: Serbest Ticaret Anlaşması
STM	: Sınır Ticaret Merkezleri
TCDD	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TÜDÖM	: Türk Dili Öğretim Merkezi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. GİRİŞ

Türkiye ve Suriye; stratejik ve coğrafi konumları itibariyle sadece Avrupa ve Arap Dünyası arasında köprü vazifesini görmekle kalmayıp aynı zamanda bölge geleceğine, güvenlik ve istikrarına da açılan tek kapı görevini görmektedir. Derin ve köklü tarihiyle, kültürel ve sosyal bağlarının yakınlaştırdığı kardeş ülke Türkiye ve Suriye ilişkileri özellikle son beş yıl içinde yükselen bir gelişme kaydetmiştir. İki ülkenin en üst düzeydeki yöneticilerinin karşılıklı ziyaret ve görüşmelerinin yanı sıra Suriyeli ve Türk iş adamlarının ortak yatırımlara yönelmeleri, bu ülkeler arasındaki ekonomik ve politik alanlarda da ilerleme göstermiştir.

Türkiye'nin 24 Ocak 1980'de aldığı kararlar doğrultusunda başlayan ihracata yönelik sanayileşme stratejisi ve dışa açık büyüme modeli ile Türkiye'nin üretim ve dış ticaret yapısında değişimler ortaya çıkmıştır. Bu durumun yansımaları Türkiye'nin genel ihracat ve ithalat yapısında görüldüğü gibi komşu olduğu Ortadoğu sınır ülkeleriyle olan dış ticaretine de yansımıştır.

Suriye 1990 sonrası uzun yıllar uyguladığı sosyalist ekonomik politikaları bırakıp serbest piyasa ekonomisine yönelmiştir. İzlediği liberalleşme politikasıyla komşusu Türkiye ile olan ilişkilerinde daha da yakınlaşmaya başlamıştır. Ayrıca Türkiye'nin AB üyeliğine aday bulunması ve oluşturulan Gümrük Birliği, Suriye için ülkemizi daha cazip bir hale getirmiştir. Suriye her ne kadar diğer Arap ülkeleriyle giderek artan oranda ticaret yapsa da Arap ülkelerinden temin edemeyeceği malları da Türkiye'den ithal edebilmektedir. Bu noktada Türkiye-Suriye ilişkilerinde özellikle de vize uygulamasının kaldırılmasıyla ciddi boyutta olumlu gelişmeler yaşanmaktadır. Ayrıca ikili ilişkilerin geliştirilmesi noktasında, Ortadoğu Bölgesinde barış ve güvenliği sağlama çabalarını pekiştirecek uluslar arası durum yaratılmasına olan katkısı da derinleşecektir.

Suriye-Türkiye ilişkileri bugün bir yandan konumu, açıklığı, şeffaflığı, siyasi ve ekonomik boyutlarıyla, diğer yandan da bazı konularda farklı düşünme ve bunu ilişkilerde zenginlik unsuru olarak kullanması nedeniyle bölgede model olarak alınan ilişkiler yumağını oluşturmaktadır.

Önemli karayollarının kavşağında olan, sosyal ve kültürel potansiyeli bulunan, sanayi ve ticaret yönünden birçok sektörde önemli katma değer yaratan ve aynı zamanda önemli bir istihdam merkezi olan Gaziantep İli ile Suriye arasındaki dostluk ve kardeşliği pekiştirmek, birlik ve beraberlik içerisinde çalışma ve ortak iş imkanını yaratmak ikili ilişkilerin üst düzeyde tutulmasına vesile olmaktadır.

Çalışmanın amacı ülkemizin sınır komşusu olduğu Suriye ile gümrük kapılarının modernizasyonu, altyapının iyileştirilmesi, tarımsal üretimin artırılması, eğitim ve kültürel ilişkilerin daha ileri düzeye taşınması, karayollarının rehabilitasyonu gibi birçok alanda gerçekleştirilen ikili diyalogun ve özellikle de Gaziantep İlinin, Türkiye-Suriye arasındaki ekonomik, sosyal, kültürel ve bilimsel işbirliğinin gelişmesine ve dostluk bağlarının güçlendirilmesi noktasındaki rolüne ışık tutmaktır.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm “Giriş” bölümüdür. İkinci bölüm “Literatür” kısmından oluşmuştur. İkinci Bölümde Suriye'nin genel görünümü ile coğrafi, tarihi ve nüfus bilgileri, dahil olduğu ekonomik entegrasyonlar, siyasi ve ekonomik yapısı incelenecektir. Çalışmanın üçüncü bölümü “Materyal ve Yöntem” bölümüdür. Dördüncü bölüm “Değerlendirme” bölümünden oluşmaktadır. Bu bölümde Türkiye ve Suriye arasındaki başlıca sorunlar, 1980 sonrası ekonomik ilişkiler ve Türkiye-Suriye Serbest Ticaret Anlaşması kapsamında son dönemde yaşanan gelişmeler ele alınacak, Türkiye-Suriye ekonomik ilişkilerinde Gaziantep İlinin önemi, Gaziantep ve ortak kültüre sahip olduğu Halep İli ile ilişkileri ve ikili ilişkilerin geliştirilmesine yönelik projelere yer verilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM LİTERATÜR

2.1. SURIYE’NİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

2.1.1. Suriye Hakkında Genel Bilgiler

Eskiden Müslümanlarca Şam/Al-Şam olarak adlandırılan ve bugün 185.180 km²’lik alana, 21.762.978’lik bir nüfusa sahip olan Suriye Cumhuriyeti son yıllarda kat ettiği ilerlemelerle Ortadoğu’nun belli başlı devletleri arasına girmiş bulunmaktadır (Sayar, 2006:69).

Şekil.2.1. Suriye Bayrağı ve Logosu (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye>, 01.05.2010)

Şekil.2.2. Suriye Haritası (www.timeturk.com, 05.05.2010)

Tablo 2.1. Suriye Hakkında Genel Bilgiler (www.cia.gov, 01.12.2010; İGEME, 2008; www.infoplease.com, 01.12.2010)

Resmi Adı : SURIYE ARAP CUMHURİYETİ
Yönetim Şekli : 1963'ten bu yana askeri rejim altında Cumhuriyet.
Başkenti : Şam.
Resmi Dil : Resmi dil Arapçadır ancak yaygın olmamakla birlikte Fransızca ve İngilizce de kullanılmaktadır (Kürtçe, Ermenice, Çerkezce).
Para Birimi: Suriye Lirası veya Suriye Pound'u olarak bilinir (1\$=46.7500 Suriye Poundu) (1TL=30.2226 Suriye Poundu) (2010)
Bağımsızlık Tarihi : 17 Nisan 1946
Anayasa : 13 Mart 1973
Devlet Başkanı : Beşar ESAD (17 Temmuz 2000'den bu yana).
Başbakan : Muhammed Naci el-UTRİ (10 Eylül 2003'ten bu yana).
İklim: Çoğunlukla kuru ve kavurucu sıcak çöl iklimi mevcuttur. Kıyı bölgesinde iklim, yaz aylarında nemli ve aşırı sıcaktır (Haziran-Ağustos). Kış aylarında sık sık sis olayları olur ve bölge bol yağış alır (Aralık-Şubat).
Yüzölçümü : 185.180 km ² (Ekilebilir Alan : % 28, Sürekli Ürün : % 4, Sürekli Mera/Çayır : % 43, Ormanlar : % 3, Diğer : % 22)
Demiryolu : 2,052 km (2008) / Karayolu : 97.401 km (2006)
Boru hatları: Gaz 3.101 km, petrol 1.997 km (2009)
Türkiye ile Sınırı : 822 km
Kıyı Şeridi : 193 km
Başlıca Kentler: Şam, Halep, Humus, Hama, Lazkiye, Idleb, Hasake.
Nüfus ve Artış Hızı : 22.198.110 ve % 1.954 (2010 tahmini).
Okuma Yazma Oranı : 15 yaş ve üzerinde okuma ve yazma toplam nüfusun % 79.6'sı. Erkeklerde % 86, kadınlarda % 73.6 (2004 nüfus sayımı).
Etnik Gruplar : Arap % 90.3; Kürt, Ermeni ve diğer azınlıklar % 9.7.
Din : Sünni Müslüman %74, Alevi, Dürzi ve diğer mezhepler %16, Hıristiyan %10.
Zaman Dilimi: GMT'den 2 saat ileridedir. Türkiye saati ile aynı zaman diliminde bulunmaktadır.
Suriye'nin Üyesi Olduğu Uluslararası Kuruluşlar : ABEDA, AFESD, AMF, CAEU, FAO, G-24, G-77, IAEA, IBRD, ICAO, ICC, ICCt (signatory), ICRM, IDA, IDB, IFAD, IFC, IFRCs, IHO, ILO, IMF, IMO, Interpol, IOC, IPU, ISO, ITSO, ITU, LAS, MIGA, NAM, OAUPEC, OIC, UN, UNCTAD, UNESCO, UNIDO, UNRWA, UNWTO, UPU, WCO, WFTU, WHO, WIPO, WMO.

2.1.2. Suriye'nin Yeri ve Konumu

Tarih boyunca Suriye'nin siyasi ve ekonomik önemi, büyük ölçüde çeşitli kültürlerin ve üç kıtanın kavşak noktasındaki pozisyonundan ileri gelmektedir. Stratejik coğrafi konumu nedeniyle Suriye, Arap siyasetinde önemli bir faktör olmaya ve birçok Orta Doğu ülkeleri arasında transit ticaret odağı olmaya devam etmektedir (Mason, 2005). Ülkenin coğrafi açıdan stratejik bir konumda bulunmasının nedenlerinden ilki, kuzeyden güneye Türkiye ve petrolce zengin Arap yarımadası arasındaki başlıca bağlantıyı oluşturması; doğudan batıya ise Irak ile Mısır arasındaki köprüyü meydana getirmesidir. İkincisi ise Suriye Arap ve İslam Dünyasında dini, kültürel bir merkez, politik fikir ve akımların kaynağı olmasıdır (Erol, 2008:112-113). Suriye bulunduğu bu konum nedeniyle, tarih boyunca Anadolu ve Mısır'da kurulan devletlerarasında bir çekişme ve nüfuz sahası olmuştur (Hammer, 1989:489). Ayrıca Mısır ve Anadolu'da kurulan tüm devletler Suriye'ye hakim olmak istemişlerdir (Karal, 1988:39).

Asya Kıtası'nın batısında bulunan ve bir Ortadoğu ülkesi olan Suriye, kuzeyden Türkiye, güneyden Ürdün, doğudan Irak, güneybatıdan Filistin ile İsrail ve batıdan ise Akdeniz ile çevrilidir (Erol, 2008:112).

Ortadoğu ülkeleri içerisinde yer alan Suriye Arap Cumhuriyeti, Arap yarımadasının kuzeybatısında yer almaktadır. Aynı zamanda bir Doğu Akdeniz ülkesi olan Suriye, Türkiye'nin komşuları arasında 822 km ile en uzun kara sınırının olduğu ülkedir. Bu sınır diğer komşularımızla olan sınırlar toplamından daha da büyüktür. Diğer taraftan Suriye batıdan 180 km uzunluğunda ve İsrail'in işgali altında bulunan 1.295 km²'lik bölümü de dahil olmak üzere toplamda 185.180 km²'lik yüzölçümüyle de Akdeniz sahil şeridinde sahiptir. Suriye'nin toplam arazisinin %32,6'sı tarıma elverişli iken geriye kalan bölümü dağlık ve çöllük bölgelerdir. Yağış alan çöllük bölgelerde ise hayvan otlamasına elverişli bitkiler yetişmektedir. Akdeniz'in doğu sahilinde yer alan ülke (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:7) bu konumu ile Avrupa, Asya ve Afrika gibi üç tarihi kıtanın arasında stratejik konuma sahiptir. Ülke ticari malların yanı sıra komşu medeniyetlerin kültürel etkilerini aktarmak için de bir köprü işlevi görmektedir (Hitti, 2004:5).

Genel olarak Suriye ikliminin en yaygın özelliği Kasım ayının ortasından Mart ayının sonuna kadar yağışlı ve yılın geri kalanını kapsayan kuru bir sezona

sahip olmasıdır. Kışları Suriye’de rüzgar hakim iken, yazları ısı kuşağı ekvatorдан kuzeye doğru hareket eder (Hitti, 2004:45).

Yeryüzü şekilleri açısından bakıldığında ülke, Batı Suriye ve Doğu Suriye olmak üzere iki farklı bölümden oluşmaktadır. Bu iki bölüm arasında yeryüzü şekillerinin oluşumu ve konumu, nüfus ve nüfusun dağılışı gibi oluşum açısından temel farklar ortaya çıkmaktadır. Nüfus, özellikle ülkenin batı kesiminde yoğunluk gösterirken, doğuya doğru gidildiğinde seyrekleştiği, iç kesimlerde ise su kaynakların azalması ve iklimin kuraklaşmasıyla da azaldığı görülmektedir. Kısacası ülkede nüfus Şam, Halep (Aleppo), Hama, Humus gibi büyük şehirlerin etrafında toplanırken, batı kesimlerinde de nüfusun büyük şehirlerin etrafında toplandığı görülür (Doğan, 2008:9-14). Coğrafi bakımından da Suriye dört bölgeye ayrılmaktadır (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:7):

Kıyı Bölgesi: Kıyı bölgesi, yağış miktarının en yoğun olduğu, sıcaklığın Suriye ortalamasının altında seyrettiği ve yazın çok rutubetli olan bir bölgedir. Kış aylarında m²'ye düşen yağış miktarı (500-900) ml'dir.

Dağlık Bölgesi: Denize paralel olarak kuzeyden güneye uzanan dağlık bölgesi, kışın soğuk, yazın ılımandır. Denizden 1.000 m'den yüksekliğindeki bu bölgenin m²'ye düşen yıllık yağış miktarı (1.000) ml'den fazladır.

İç Bölge: Dağlık bölgenin doğusuna düşen Suriye'nin iç bölgesi düzlüktür. Bölgenin m²'ye düşen yıllık yağış miktarı (200-600) ml. civarındadır ve Şam, Humus, Halep, Hasake, Dera'a şehirleri bu bölgede yer almaktadır.

Çöl Bölgesi: Irak ve Ürdün'le sınırı olan bu düzlük bölge, ülkenin güneydoğusuna düşmekte ve bölgenin m²'ye düşen yıllık yağış miktarı da 250 ml.'nin altında seyretmektedir. Yazları ise sıcak ve kurak geçmektedir.

Tarihte Suriye bölgesi çeşitli adlarla anılmış; Mısırlılar bölgeyi Retenu olarak adlandırırken (Ayrancı, 2006:9), Arap tarihi kaynaklarında da bölge Şam ve Dimaşki olarak geçmektedir. Bölge İslam hakimiyeti altına geçtikten sonra ise “Bil-ad Şam” veya “El-Şam” olarak isimlendirilmiştir (Umar, 2003:1).

Tarihi dönemler içerisinde hiçbir zaman “Suriye” adıyla anılan bir devlet olmayan bu ülke, 19. yüzyılda Batılı devletler tarafından bu ismi ile anılmaya başlanmış ve Fransızlar tarafından 1925 yılında Suriye Devleti'nin kurulması gerçekleştirilmiştir.

2.1.3. Suriye'nin Etnik Yapısı ve Nüfusu

Günümüzde Suriye halkı, kültürel olarak önemli ölçüde homojenlik gösterse de etnik ve dini kimlik açısından büyük bir çeşitlilik sergilemektedir (Atlıoğlu, 2006). Tarih boyunca Suriye Arap Cumhuriyeti'ne İslam Fetihleri ile Arap Yarımadası'ndan göç eden Müslüman Araplar hariç, miladi beşinci yüzyıldan itibaren genellikle göçler doğudan olmuştur. Bölgenin yerleşik kültürü gelen kavimleri içinde eritmiştir. Bu kavimlerin başında ise Türk kavimleri ve Kafkas kavimleri gelmektedir (Özmen, 2000:28).

Suriye'nin 2009 yılı tahmini toplam nüfusu 22.198.110 civarındadır (www.cia.gov, 01.12.2010). Araplar, 20.198.110 civarında olan nüfusun %90.3'ünü oluşturan baskın bir etnik kimliktir ve ülkenin resmi dili Arapça'dır. Ülkede ayrıca Arapça dışında kendi etnik dillerini konuşan farklı toplumsal gruplarda vardır. Kullanılan dillere göre Suriye'deki başlıca etnik azınlıklar -ki bunlar toplam nüfusun %9.7'sini oluşturmaktadır- Kürtler, Ermeniler, Çerkezler, Türkmenler ve Süryaniler olarak ele alınabilmektedir. Bunlarla birlikte Dürzilik ve Yahudilik de etnik azınlık içerisinde değerlendirilebilmektedir (Atlıoğlu, 2006).

%6.3'lük bir oranla ülkenin en büyük azınlığı olan Kürtler, kuzeydoğu ve kuzeybatı bölgelerinde yaşamaktadırlar. Toplam nüfusun %90'ını Müslümanlar oluşturmaktadır. En büyük mezhebi oluşturan Sünnilerin oranı da dörtte üç'tür. Sayıca az olan Aleviler ve Dürziler ise belirli yörelerde toplanmış, Hristiyanlarda çok sayıda cemaate ayrılmışlardır (Yılmaz ve Şahin, 2004:35).

Geçen 25 yıl içinde dünyada nüfusu en fazla artan ülkelerden biri olan Suriye'nin 2010 tahmini verilerine göre nüfus artış hızı %1.954 olarak belirlenmiştir. Nüfusun %35.8'ini 0-14 yaş grubu, %60.4'ünü 15-64 yaş grubu ve %3.7'sini de 65 yaş ve üzerindekiiler oluşturmaktadır (www.cia.gov, 01.12.2010).

2.1.4. Tarihi

Suriye, İslamiyet'ten önce uzun süre Roma ve Bizans hâkimiyetindeyken; 636 miladi yılında Hz. Ömer zamanında Müslümanlar tarafından fethedilmiş ve kısa sürede İslamiyet bu ülkede yayılmıştır. Daha sonra bölgede Emevi Devleti kurulmuş ve Arapların güç merkezi haline gelmiştir (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:4). Ardından Suriye, Selçukluların ve Memlukîlerin hakimiyeti altında uzun bir süre kalmıştır. 1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in Suriye'yi fetihi ile de Osmanlı idaresi altına girmiştir ve tüm bölge "Arap Vilayeti" (Şam Vilayeti) adı altında toplamıştır. 16. yüzyılın ortalarına doğru Halep, Arap Vilayeti'nden

ayrılarak müstakil bir eyalet haline getirilirken; 1620 yılında sonra da bölge Şam, Halep, Trablussam, Şayda ve Rakka Eyaleti şeklinde beş eyaletle 19.yüzyıl başlarına kadar idare edilmiştir. 1864 Vilayet nizamnamesinin ilk uygulandığı yerlerden biri de Suriye vilayeti olmuştur ve bu döneme kadar her ne kadar bu bölge “Şam” olarak anılsa da sonunda Osmanlı idaresinde “Suriye” adıyla bir vilayet oluşturulmuştur. 1887’de Beyrut, Akka, Belka, Trablussam ve Lazkiye’den Beyrut vilayeti oluşturulurken; 1911 tarihi itibariyle Suriye bölgesinde Suriye, Halep ve Beyrut vilayetleri ve bu vilayetlere bağlı olarak 11 sancak, 52 kaza bulunmuştur (Umar, 2004:15).

1916 yılında İngiltere, Fransa ve Çarlık Rusya arasında gizlice imzalanan Sykes-Picost Anlaşması gereğince Filistin’in İngiliz, Suriye ve Lübnan’ın da Fransız yönetimine girdiğini ilan edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı devletinin parçalanması sonucu İngiliz kuvvetleri Kasım 1918’de Suriye’yi işgal etmiş (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:4); savaş sona erdiğinde de İngilizler ve Fransızların desteğiyle Mekke Şerifi Hüseyin’in oğlu Faysal, Mart 1920’de Filistin’i de içine alan Suriye Krallığı’nın başına getirilmiştir (Sayar, 2006:77-78).

1930 yılında Suriye Kurucu Meclisi’nin hazırladığı anayasa Fransızlar tarafından beğenilmeyince Fransızlar, Meclis’i dağıtmaya kalkmışlar ancak Suriyeli Milliyetçilerin büyük tepkileriyle karşı karşıya kalınmasıyla Suriye Kurucu Meclisi tarafından feshedilmiştir. Fransızlar, zorla işgal ettikleri Suriye’de kontrol ve idareyi daha fazla sağlayamayacaklarını anlayınca Suriye’de iki askeri üs ile dış politikada ve ekonomik önceliklerde söz sahibi olmak amacıyla (Sayar, 2006:78) 3 yıl içerisinde Suriye’ye bağımsızlık verilmesini kararlaştırmış ancak Fransız parlamentosu bu kararı uygulamamıştır. 27 Eylül 1941 tarihinde Fransız Hükümeti, Suriye’nin bağımsızlığını resmen tanımaya rağmen, fiili olarak yönetim 1943 yılında Suriyelilerin eline geçmiş, 15 Nisan 1946 tarihinde de Fransız Kuvvetleri Suriye’den çekilmişlerdir (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:4) ve manda yönetiminin sona erdiği tarih olan 17 Nisan’da da Suriye’de milli tatil olan Kurtuluş Günü kutlanmaktadır (Ertaş, 2006:50).

Suriye tarihi, 1946 yılında elde ettiği bağımsızlığından bu yana üç öncelikli faktörün hakimiyetindedir. Birincisi Suriyeli Arapların bölgesel liderlik için Orta Doğu’daki diğer Araplar ile bir çeşit birliği meydana getirme arzusudur. İkincisi ekonomik ve sosyal refahın arzulanmasıdır. Üçüncüsü de askeriye’nin baskın olan siyasi rolüdür (McGowan, 2005).

Fransız kuvvetlerinin Suriye'den çekilmesinin ardından Suriye, siyasi istikrarsızlık dönemi geçirmiş ve 1946-1956 yılları arasında beş darbe yaşanmıştır (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:4). 1958-1961 yılları arasında ülkenin Mısır'la birlikte oluşturduğu Birleşik Arap Cumhuriyeti döneminde devletin rolü belirginleşmiş; bu üç yıllık dönemde ilk beş yıllık kalkınma planlarının hazırlanması yanı sıra 1958 yılındaki Toprak Reformu, 1960 yılında bir planlama bakanlığının kurulması gibi birçok alanda etkisi olan Mısır devlet başkanı Nasır'ın etkileri oldukça hissedilmiştir. Ocak 1958'de Suriye ile Mısır'ın birleşerek kurduğu bu birliktelik 28 Eylül 1961 tarihinde Suriye'ye yapılan bir askeri darbe ile sona ermiştir (Owen ve Pamuk, 2002:153). Ayrıca 8 Mart 1963 tarihinde Baasçı subayların oluşturduğu bir grup darbe ile iktidarı ele geçirmiş, ordu ve sivil devlet kadrolarında bulunan Mısır yanlılarını tasfiye etmiştir. Bazı banka ve temel sanayi tesisleri devletleştirilirken, ihracat ve ithalat da devlet tekeline alınmıştır. Baas partisi içinde ılımlı kanat ile radikal kanat arasındaki çekişmeler sonucunda, radikal kanat bir darbe gerçekleştirmiş; Baas partisinin kurucusu da dahil olmak üzere partinin ılımlı liderleri tutuklanmıştır (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:4-5).

1967 Arap-İsrail Savaşı ardından Baas partisindeki “ilerici grup” ile “milliyetçi grup” arasında ihtilaflar yaşanmış, milliyetçi grup içinde yer alan Hava Kuvvetleri Komutanı Hafız Esad, önce Şubat 1969'da iktidarı ele geçirmiş ve ardından Çin'den de aldığı destekle Sovyetlere karşı daha bağımsız olabilme yetisine kavuşmuştur. 17 Kasım 1970'te ise Hafız Esad, askeri bir müdahale ile tek başına iktidara geçmiştir; başbakanlık ve Baas Partisi Genel Sekreterliği görevlerini de üstlenerek, Mart 1971'de 7 yıl için Cumhurbaşkanı seçilmiştir. 1978, 1985 ve 1991 yıllarında da yapılan halk oylamaları ile cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmüştür (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:4).

Hafız Esad yönetimi, Suriye için bir dönüm noktası olmuştur (Manaz, 2003). Esad öncelikle içerde istikrarı sağlamaya yönelik politikalara ağırlık vermiş, siyasi açıdan bürokrasi-parti-ordu üçlüsüne dayalı ve bürokratik otoriter olan yapıyı güçlendirmiş, sınırlı ekonomik liberalleşme politikalarıyla da ekonomiyi canlandırmaya çalışmıştır. Bu politikalar faydasını göstermiş, ülkeye siyasi istikrar gelmiştir (Ertaş, 2006:52). İktidara geldikten kısa bir süre sonra, Esad ve yandaşlarına karşı hem Ulusal Birlik içindeki komünist, sosyalist ve Nasırcılar, hem de Sünni Müslümanların oluşturduğu Müslüman Kardeşler, güçlü bir muhalefet yapmaya başlamışlardır. 1973 yılında ilan edilen anayasada devletin resmi dininin

İslam olarak belirtilmemesi İslamcı muhalefeti ayaklandırmış, bunun üzerine Müslüman Kardeşler'in radikal kanadı olan "İslami Kurtuluş Hareketi" 1979-1982 yılları arasında yönetime karşı birçok suikast düzenlenmiş ve birçok önemli bürokrat öldürülmüştür. Yönetim ise buna, Hafız Esad'ın kardeşi Rıfat Esad tarafından yönetilen "Savunma Tugayları" kanalıyla karşılık vermiştir. 1980'li yıllardan itibaren Esad ailesi içinde yönetimi ele geçirmeye çalışan birçok kişi olmuştur. Esad'ın ise yerine hazırladığı oğlu Basil 1994 yılı Ocak ayında şüpheli bir trafik kazasına kurban gitmiş; bunun üzerine Londra'da göz cerrahisi eğitimini bitirdikten sonra Şam'da askeri eğitim gören ikinci oğlu Beşar Esad'ı hazırlamıştır. Uzun yıllardır hasta olan Hafız Esad, 10 Haziran 2000 tarihinde kalp krizi geçirip ölmüştür (Manaz, 2003).

Hafız Esad'ın vefatı üzerine oğlu Beşar Esad, anayasanın yaşla ilgili -Suriye Paramentosu 40 yaş olan Devlet Başkanı olma sınırını 34'e indirmiştir- maddesinde değişiklik yapılarak 17 Temmuz 2000 tarihinde Halk Meclisinde yapılan oylama ile Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:5).

Beşar Esad, iktidara gelişinin ardından emin adımlarla "liberalleşme" yolunda ilerlemiş; eğitim, sağlık, bankacılık, sanayi, ulaşım ve haberleşme gibi hemen hemen her alanda değişim rüzgarları hissedilmeye başlanmıştır (Yavuz, 2005:453).

2.1.5. Ülkenin Siyasi ve İdari Durumu

Devlet şekli Cumhuriyet olan Suriye'nin 17 Temmuz 2000'den itibaren Cumhurbaşkanı Beşar Esad'tır. Cumhurbaşkanı olan Esad, aynı zamanda silahlı kuvvetler başkomutanı, Baas Partisinin Genel Sekreteri ve Halk Meclisine hakim "İlerici Cephe" nin de lideridir (Gümüş, 2006:24).

1973 anayasasına göre, Suriye Arap Cumhuriyeti bağımsız demokratik sosyalist Halk Cumhuriyeti'dir (Gümüş, 2006:24). Ülkede egemenlik halkındır ve halk egemenliğini, anayasada açıklandığı şekilde kullanmaktadır. Baas Sosyalist partisi, toplumu geliştirmek ve bireylerin çıkarlarını korumak için devleti, toplumu, halk örgütlerini ve kooperatifleri bu amaçlar doğrultusunda yönlendirmektedir (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:5).

Halk Meclisi, devletin yasama organı olup, genel seçimlerde doğrudan ve gizli oylama ile seçilmektedirler. Meclis üyeleri seçimi dört yılda bir yapılmaktadır. Halk Meclisinin görevleri kanunları çıkarmak, cumhurbaşkanını seçmek, hükümetin politikalarını görüşmek, bütçe ve kalkınma planlarını kabul etmek, uluslararası anlaşmalar ve anlaşmaları kabul etmektir. Yürütme kurulu Cumhurbaşkanı,

Bakanlar Kurulu ve Yerel Yönetimin Meclislerinden oluşmaktadır. Suriye Arap Cumhuriyeti'nde mahalli idareler kendi içinde il, ilçe, belde, köy ve taşra gibi idari birimlere ayrılmaktadır. İl, ilçe, belde ve taşra tüzel kişiliğe sahip iken köy ise, nüfusu beş bine ulaştığı takdirde tüzel kişilik hakkını kazanmaktadır (Kaplan, 2007:98). Mahalli idareler, valinin idaresinde devletin genel politikalarına uygun, iktisadi, sosyal, sağlık ve kültür alanlarına ilişkin bütün görevleri üstlenmektedir. Yargı ise şu mahkemelerden oluşmaktadır (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:5-7):

1 - Medeni kanun mahkemeleri :

a) Şer'i Mahkemeler

b) Ruhani Mahkemeler (Gayri Müslimlerin durumuna bakar)

c) Durzi Cemaati'na ait mezhep mahkemeleri

2 - Çocuk Mahkemeleri

3 - Sulh Mahkemeleri

4 - Asliye Hukuk Mahkemeleri

5 - İstinaf Mahkemeleri

6 - Temyiz Mahkemeleri.

2.1.6. Genel Ekonomik Durum

2.1.6.1. Temel ekonomik göstergeler

Suriye geniş kara alanına sahip olmasına rağmen, nüfusunun yaklaşık %75'i en büyük altı kentte yaşamaktadır. 4'er milyonluk nüfuslarıyla önemli şehir merkezleri, ülkenin başkenti Şam ve güneydeki Halep'tir. Diğer önemli şehir merkezleri ise sanayi kentleri olan Humus ve Hama ile liman kentleri Lazkiye ve Tartus'tur. İşgücünün yaklaşık %30'u tarımda, %27'si sanayide ve inşaat sektöründe istihdam edilirken, %15'i ise ticarete, otel ve restoran işletmelerinde istihdam edilmektedir. Ancak özellikle genç nüfus arasında yaygın olan işsizlik artmaya devam etmekte, ülke için ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Nitekim ülkedeki işsizlik oranı %9 civarında olup, bazıları bu oranın %20'ye yakın olduğunu da savunmaktadır (İGEME, 2008:3).

Tablo 2.2. Temel Ekonomik Göstergeler (www.cia.gov, 01.12.2010)

GSYİH : 100.7 milyar \$ (2009 tahmini)
GSYİH-Reel Büyüme Oranı : % 1.8 (2009 tahmini)
GSYİH-Kişi Başına Oranı : 4,600 \$ (2009 tahmini)
İş Gücü ve İşsizlik Oranı : 5.382 milyon ve %8.5 (2009 tahmini)
Enflasyon Oranı(Tüketici) : % 2.6 (2009 tahmini)
Petrol İhracatı : 155,000 varil/gün (2008 tahmini)
Petrol Üretimi : 375,000 varil/gün (2009 tahmini)
Petrol Tüketimi : 256,000 varil/gün (2008 tahmini)
Petrol Rezervleri : 2.5 milyar varil (1 Ocak 2009 tahmini)
Başlıca Rafineriler : Homs ve Banyas
Başlıca Petrol Yatakları : Deirez-Zour ve Jafra; Karatchuk
Doğal Gaz Rezervleri : 240,7 milyar m ³ (1 Ocak 2009 tahmini)
Doğalgaz Üretimi : 6.04 milyar m ³ (2008 tahmini)
Elektrik Üretimi : 36.5 milyar kWh (2007 tahmini)
Elektrik Tüketimi : 27.35 milyar kwh (2007 tahmini)
İhracat : 11.76 milyar \$ (2009 tahmini)
İhracatındaki Ülkeler : Irak %30.22, Lübnan %12,21, Almanya % 8.89, Türkiye %7, Mısır %6.8, Suudi Arabistan %5.04, İtalya %4.55 (2009)
İthalat : 12.62 milyar \$ (2009 tahmini)
İthalatındaki Ülkeler : Suudi Arabistan %10.1, Çin %9.95, Türkiye %6.97, Birleşik Arap Emirlikleri %4.97, Mısır %6.44, İtalya %4.93, Rusya %4.92, Almanya %4.38 (2009)
Dış Borcu : 7.359 milyar \$ (31 Aralık 2009 tahmini)
Başlıca İhraç Maddeleri : Ham petrol, madenler, petrol ürünleri, meyve ve sebze, pamuk elyaf, tekstil, giyim, et ve canlı hayvan, buğday.
Başlıca İthal Maddeleri : Makine ve ulaşım ekipmanları, elektrik makinaları, gıda ve hayvancılık, metal ve metal ürünleri, kimyasal ve kimyasal ürünler, plastik, iplik, kağıt.

Suriye ekonomisinin sahip olduğu dezavantajlar:

- Düşük kişisel gelir ve bazı ekonomik sektörlerdeki performans düşüklüğü,
- Nüfus artışı baskısı,
- Azalan petrol üretimi üzerindeki ihracat bağımlılığı,
- Yatırımların azlığı,
- Yerli ve yabancı yatırımların düşüklüğü,
- Düşük verimlilik ve artan işsizlik,
- Ücret düzeyinin ve teşviklerin düşüklüğü,
- Üretim sektörlerindeki teknik yetersizliklerdir (Raphaeli, 2007:34).

Ayrıca Suriye ekonomisinde düşük verimli üretim fonksiyonunun varlığına yönelik birçok açıklamalar vardır (Zaman, 2006:3):

- Emek ve sermayenin birleşimi optimal değildir. Belirli işsizlik politikaları nedeniyle, devlet aşırı işgücü kullanımını teşvik edebilir.
- Üretim yöntemleri eksik olduğundan dolayı verimlilik daha azdır.
- İşletmelerin yönetim kapasitesi düşüktür.
- Fiziksel sermaye kullanılmamaktadır. Bu durumda işçi verimliliğini azaltmaktadır.

Ülkede 2009 tahmini verilerine göre GSYİH 100.7 milyar \$ iken kişi başına düşen GSYİH oranı 4.600 \$'dır. Ayrıca reel büyüme oranı ise 2009 tahmini verilerine göre %1.8 olarak Tablo 2.2'de gösterilmektedir.

2.1.6.2. Ekonomik yapı

Suriye bağımsızlığına resmen 1941 yılında kavuşmuş olmasına rağmen, ancak 1946 başlarında İngiliz ve Fransız birliklerinin çekilmesinin ardından kendi ekonomisini yönetmekte özgür kalmış, fakat bu durum birçok konuda bağlarının sürdüğü Fransa ile ilişkileri açısından karmaşık sorunlar yaşamasına sebep olmuştur (Owen ve Pamuk, 2002:201).

Bu konulara ilişkin olarak yeni ulusal devletlerin 1943 yılında aldığı ilk kararlardan biri, iki ülke arasındaki gümrük birliğini ortak çıkarlar -dış ticaret işlemlerinden alınan vergilerin toplanması ve bölüşümü- doğrultusunda oluşturulan "Yüksek İktisadi Konseyi"nin gözetimi altında sürdürülmesidir. İlişkinin diğer yönleri ise zamanla yapılacak olan düzenlemelere bırakılmıştır. Ancak Fransa ile yapılacak pazarlık görüşmelerinin Lübnan ile birlikte yürütülme kararından vazgeçilmesiyle birlikte Fransız Merkez Bankası Banque de France'ta bulunan

büyük miktardaki para rezervleriyle ekonomide sözü geçen önemli Fransız şirketlerinin geleceğine yönelik ciddi sorunlar yaşanmıştır. Ancak 1948 yılında Lübnan'ın, Fransa ile parasal ve finansal bağlantılarının koparılıp ülkede serbest ticaretin yeniden kurulması ve dolayısıyla kendi bağımsız para birimini tedavüle sokması, Suriye ile de 1950 yılında geleneksel bağlantılarının ve parasal birliğin bozulması sonucu (Labaki, 1992:166) Suriye, Şubat 1949'da Fransa ile ilk kez kendi para arzı üzerinde denetim sağlayabileceği kendi para anlaşmasını imzalayarak ülkenin para birimi olan Suriye lirasını tedavüle sokmuştur. Bir gümrük birliği içinde iki ayrı ulusal para biriminin var oluşu, Suriye'de yeni sorunların ortaya çıkmasına ve Mart 1950'de gümrük birliğinin yürürlükten kalkmasına sebep olmuştur. Nitekim gümrük birliğinin ortadan kalkması sonucu iki ülkenin de ekonomisi ciddi zararlar görmüş, yapılan bir dizi görüşmenin ardından 1952'de tarım ürünlerinde serbest ticareti yeniden yürürlüğe koyan ve yerli hammadde oranı yüksek sanayi ürünlerinin serbest dolaşımını sağlayan bir anlaşma imzalanmıştır (Owen ve Pamuk, 2002:202-203).

Sosyalist politika uygulamalarının ekonomide başarılı olamaması, Soğuk Savaş'ın sonunu getirmiş ve bunun yanı sıra ülkelerin serbest piyasa ekonomisini zorunluluk olarak görmelerine neden olmuştur. Suriye'nin büyük oranda dışa bağlı ve Körfez ülkelerinin destekleriyle ayakta durabilen ekonomisinin kronik sorunları özellikle 1980'li yıllara gelindiğinde çok daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. 1980'li yıllardan itibaren devletçi ve ithal ikamesine dayanan sistemin yok olmasıyla ülke ciddi ekonomik krizlere maruz kalmıştır. Bu krizler kimi zaman petrol gelirlerinin azalmasıyla ekonomideki ağırlığını hissettirmiş, kimi zaman da yeni dış gelirlerin oluşmasıyla hafiflemiştir (Sağlam, 2006:28).

Suriye'de uzun yıllar sosyalist ekonomik politikalar uygulanırken, 1990'lı yıllardan itibaren serbest piyasa ekonomisine geçiş çalışmaları gözlenmektedir. Bu gelişmelerin yanı sıra Suriye dış ticaretinde de önemli gelişmeler olmuş, Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik için başvuruda bulunmuş (Kökçe, 2005:62), Avrupa Birliği ile Aralık 2003 itibariyle müzakerelerinin tamamlandığı Ortaklık Anlaşması'nı Ekim 2004'te imzalamış (DEİK, 2008:2) ve ayrıca 21 Arap ülkesiyle Arap Ligi çerçevesinde Serbest Ticaret Anlaşmaları yapmıştır (İGEME, 2008:45).

Avrupa Birliği, Suriye ile ticareti geliştirmek için merkezi Şam'da olan Suriye Avrupa İş Merkezi (SEBC-Syrian European Business Center) organizasyonunu gerçekleştirerek, Suriye'nin sahip olduğu öz kaynakları devreye

sokmasında, bu kaynakların işletilmesinde ve Suriye'nin serbest pazar ekonomisine geçme çalışmalarında gerekli desteği verme gayreti içerisinde (Direzinci, 2005: 62-63).

24 Nisan 2002 tarihinde Suriye ve Avrupa Birliği Ulusal Programı (NIP-National Indicative Programme) çerçevesinde 2002-2004 İşbirliği Programı üzerinde anlaşmaya varılmış; her iki taraf da 93 milyon Euro'luk AB yardımının, ekonomik modernizasyon programı ve sağlık konusunda kullanılmasında karar kılmıştır. Suriye ve Avrupa Birliği Ulusal Programının konuları, ekonomik reformları konu alan kapsamlı bir stratejinin oluşturulması, reformlara yardımcı politik ve sosyal şartların oluşumuna destek olarak ekonomik geçiş ve işbirliği sürecini kolaylaştırmaktır (KOSGEB, 2005:7).

1970 ve 1980'li yıllarda Suriye'nin yüklü dış borcu ve borç geri ödemelerindeki kötü notu nedeniyle finansman almak üzere para piyasalarına erişimi zorlaşmış; hükümet başta büyük borçlarını ödemeye başlayarak bu konudaki imajını düzeltmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda, özel sektör finansmanı için kapıların açılacağı umut edilmektedir. Reform programının devamı için Suriye'nin kreditor ülkelerle iyi ilişkileri önem arz etmektedir. Geçtiğimiz yıllarda da Suriye üç büyük kreditorü ile borç müzakerelerini tamamlamıştır (Almanya, Fransa, Dünya Bankası) (KOSGEB, 2005:8). En zor kriz yıllarında dahi ülke IMF ve Dünya Bankası'ndan mali yardım talep etmezken özellikle 1986-1993 yılları arasında 400 milyon dolara ulaşan bir Dünya Bankası borcu almıştır. Suriye dışa borçlanmasının büyük bir çoğunluğunu Arap ülkelerinden ve Arap fonlarından gerçekleştirmiştir. Diğer yandan Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu, Suriye için her zaman önemli bir borç veren ülke olmuşlardır (Kalaycıoğlu, 2002:47-48). Her ne kadar Suriye'nin Rusya ile borç problemleri kısmen çözülmüş olsa da ödeme programı sonuçsuz kalmıştır. Rusya, Suriye'nin borcunun %65'ini ertelemeyi kabul etse de, bu durumda diğer dış borçları ile birleştiğinde Suriye'nin toplam dış borcu 9.6 milyar dolara düşmüş olacaktır ki bu rakam ülkenin gayri safi yurtiçi hasılasının %60'ını oluşturmaktadır. Euromoney Dergisi'nin ülke risk değerlendirmesine bakıldığında 185 ülke içinde Suriye'nin 94. sırayı aldığı görülmektedir. Bu değerlendirme borç göstergeleri, ertelenmiş borçlar, vadeli borçlar, politik risk, ekonomik performans, yurtdışındaki bankalardan finansman temini, kredi oranları, sermaye piyasası ve cayma tazminatı indirimleri gibi dokuz ana başlık altında yapılmıştır (KOSGEB, 2005:8).

Suriye’de 1995 yılında ihracatta kamu sektörünün ağırlığı oldukça hissedilmektedir. Dışa açılım hareketlerine rağmen 1995 yılı itibariyle ülkede ihracatın %71.5’i kamu tarafından, sadece %28.5’i özel sektör tarafından yapılmaktadır. İthalatta ise durum biraz değişmekte özel sektör ithalatı %65.5, kamu sektörü ithalatı ise %34.5 olarak görünmektedir (Kalaycıoğlu, 2002:48). Ancak Suriye, 2000 yılından itibaren serbest pazar ekonomisine geçiş sürecine girerek kamu sektörünün ekonomideki ağırlığını azaltmak için kamu sektörünün bankacılık sektöründeki tekeli sona erdirerek özel bankaların faaliyetine izin vermesi, döviz kuru rejimine ilişkin yasa tasarısının kabul edilerek 3 farklı kur politikası yerine tek kur sistemine geçilmesi ve benzin ile akaryakıtta uygulanan sübvansiyonların indirilmesi gibi birtakım ekonomik reformlar gerçekleştirmiştir (DEİK, 2008:1-2). 2000 yılından itibaren ülkenin gerçekleştirdiği bu ekonomik reformlar ve ticari liberalizasyon çerçevesinde Orta Doğu Ülkeleri arasında yükselen bir konum almaya başlamıştır. Uygulanan bu reformların amacı menkul kıymetler borsasının ve özel bankacılık sisteminin kurulması, yeni kur politikasının ayarlanması ve ülkeye yabancı sermayenin girişini hızlandırarak ülke ekonomisini daha verimli hale getirmektir (Kökçe, 2005:63). Bugüne kadar gerçekleşen reformlar kapsamında Şam Menkul Kıymetler Borsası kurulmasına yönelik çalışmalar 2008’de son aşamasına gelmiş (DEİK, 2008:1-2), 2009 yılında ise operasyonlarına başlamıştır (www.cia.gov, 01.12.2010).

Özel sektör, özel yatırım ve hızla büyüyen yeni özel bankacılık sektörü ile ekonomik büyümenin önemli bir motoru haline gelmiştir. Dünya Bankası'nın raporlarına göre 2000-2005 yılları arasında, özel sektör GSYİH’sı ortalama yüzde 8 oranında büyürken, kamu sektörünün GSYİH’sının yüzde 2 oranında negatif ortalama büyümeye sahip olduğu bilinmektedir (Consultative Group to Assist the Poor, 2008:7).

Ekonomik liberalizasyon kapsamında, sigorta sektörü özel sektöre açılmış; 2006 yılı itibariyle özel havayolu şirketlerinin faaliyete geçmesine izin verilerek Sharqiya ve Al Dimashqiya özel havayolu şirketleri Şam ve Dubai, Sharm Al Sheikh, Luxor, İstanbul, Moskova uçuşlarına başlamıştır (DEİK, 2008:2).

1960’lı yıllardan bu yana Suriye’deki madencilik ve imalat sektörlerinin GSYİH’ya en büyük katkı sağlayan sektörler olması, petrol ve gaz endüstrisi ile fosfatın ülke ekonomisi için önemini yansıtmakta; 1980’lerin ortasına gelindiğinde de, Fırat Nehri çevresinde yeni petrol yataklarının keşfi ile birlikte madencilik ve

imalat sektörleri, nominal gelirin üçte birini gerçekleştirmeye başlamaktadır. Madencilik ve imalat sektörlerinin yanı sıra diğer büyük sektör ise tarım sektörüdür. Meyve ve tahıl üretiminin tarım sektörüne katkısı sektördeki toplam üretimin yarısından fazla iken, hayvancılığın tarım sektörüne katkısı %36'dır. Sanayi ürünleri ise toplam tarım üretiminin %11'ini oluşturmaktadır. Nitekim ülkenin temel gelir kaynaklarının petrolden elde edilen gelirlerden, yurtdışında çalışan Suriyeli işçilerin döviz gelirlerinden, dış yardımlar ve tarımsal üretimden oluştuğunu da söylemek mümkündür (www.kobifinans.com.tr, 04.07.2010). Suriye ekonomisi, pamuk dahil olmak üzere büyük ölçüde tarıma bağlıdır ki bu oran GSYİH'nin %30'una yakın bir paydır. Sanayi sektörü - petrol sektörü dahil olmak üzere - GSYİH'nin sadece %20'sini oluşturmaktadır. Petrol sektörü, tek başına toplam ihracat gelirinin yaklaşık %45'ini ve bütçe gelirlerinin de en büyük payını oluşturmaktadır. Petrol dışı sanayi sektörü faaliyetlerinin üçte biri kamu sektörüne aittir ve ağır sanayi, kimya ve temel tüketim malları ile ilgilidir. Üretiminin %85'i küçük ve orta ölçekli işletmeler tarafından gerçekleştirilmektedir. GSYİH'nin neredeyse %50'sini hizmet sektörü oluşturmaktadır. Bu yüksek rakam turizm, ulaşım ve iletişimin yanı sıra büyük oranda petrol ürünlerinin perakende ticaretini de içermektedir (Galdo: 5).

Ülkedeki büyük sanayi şirketlerinin birçoğu devletin tekelindedir. Uzun vadeli yatırımlar gerektiği kadar gerçekleştirilemediğinden dolayı birçok üretici, verimsiz üretim yapmaktadır. 1990'ların başından ve 2000'li yıllardan bu yana yapılan reformların olumlu etkileri yeni yeni hissedilmeye başlansa da, devletin ekonomideki üstünlüğü devam ettiği sürece ilerlemelerin kısır kalacağı belirtilmektedir. Petrol, çimento, enerji ve finansal hizmetler gibi sektörlerde ise özel sektörün ekonomideki payı artmaktadır. Ayrıca hükümetin pamuk ve tahıl piyasalarına müdahaleleri devam ederken, meyve üretimi gibi alanlarda ise özel sektör faaliyetlerinin arttığı gözlenmektedir (İGEME, 2008:8).

GSYİH'daki büyüme oranına baktığımızda 2005 yılında %2, 2006 yılında ise %4 olarak gerçekleşmiştir. 2004-2006 yılları arasında petrol üretimindeki düşüş madenciliğin GSYİH'daki payını azaltırken; ulaştırma, iletişim, ticaret ve finansın paylarındaki artış, GSYİH'nin yapısında değişikliğe yol açmıştır. Ülkedeki en önemli ekonomik sorunlardan birisi işsizliktir. Resmi olarak yayınlanmamasına rağmen işsizlik oranının %20'lerde olduğu tahmin edilmektedir. Kamu sektörü çalışanlarının ücretlerine %20 oranında yapılan artışa bağlı olarak, 2005 yılında %4 seviyesinde olan enflasyon oranı 2006 yılında %10 seviyesine yükselmiştir. 2007 yılında

uygulanan sıkı para politikası açısından enflasyon oranının düşmesi beklenirken, 2008 yılı enflasyon oranı %14.9 seviyelerinde seyretmiştir (DEİK, 2008:2).

2008 yılının son aylarında ortaya çıkan global krizin Suriye üzerindeki etkisi, ticaret partneri olduğu Körfez İşbirliği Konseyi üyesi ülkeler ve Avrupa'dakilere göre nispeten daha ılımlı olmuştur. Ülkedeki GSYİH büyümesi 2009 yılında kriz neticesinde azalma yaşamıştır. İmalat, inşaat ve hizmetlerdeki düşük büyüme, petrol üretiminde küçük bir artış ve tarımda meydana gelen iyileşmeyle kısmen telafi edilmiştir. İşsizliğin neredeyse %11 kadar arttığı tahmin edilmektedir. Enflasyon ise yaklaşık %2.5'e düşmüştür. Maliye politikası 2009 yılında, küresel krizin etkilerini azaltmayı amaçlamıştır. Ekonomik krize rağmen petrol dışı gelirler artmış, turizm gelirleri yükselmiş, doğrudan yabancı yatırımlar ve gelirlerinde ise çok az bir düşüş yaşanmıştır (IMF, 2010:4-14).

2.1.6.3. Ekonomi politikası

Suriye'deki ekonomik faaliyetlerin büyük bir kısmı devletin kontrolündedir. Kamu kesiminde süregelen verimsizlik sorunu ekonomiye büyük bir yük yaratırken; geçmişte İsrail ile yaşanan sorunlar ve güvenlik harcamalarının büyüklüğü nedeniyle de ekonomide yapısal reform açısından engel oluşturmaktadır (İGEME, 2008:8-9). Fakat Beşar Esad'ın başa geçmesiyle bir dizi ekonomik reform yürürlüğe konulmuş; Hafız Esad döneminde başlayan dışa açılma politikaları Beşar Esad ile de devam etmiştir (Tunalı, 2005: 70).

Uzun dönemdeki ekonomik kısıtlamalar petrol üretiminin düşmesini, yüksek işsizlik ve enflasyonu ve bütçe açıklarının artmasını ihtiva etmektedir (www.cia.gov, 01.12.2010). Değişim değeri yüksek olan para birimleri üzerine getirilen kısıtlamalar ve zayıf bankacılık sektörü, ülke ekonomisinin gelişimini yıllarca sekteye uğratmıştır. Ancak 2001 yılında yabancı paralar ile ilgili yapılan düzenlemelerle birlikte ve 2004 yılında özel bankaların faaliyete geçirilmesiyle bu engeller aşılmıştır. Bunun en iyi örneği olarak da ülkenin yabancı aktiflerinde yaşanan artışlar ve 2006 yılı sonu itibarıyla toplam net yabancı aktiflerin değerinin 15 milyar dolara ulaşması gösterilmektedir (İGEME, 2008:9).

Hükümetin özel sektördeki büyümeyi destekleme ve modernleşme çabalarının beraberinde ekonomik büyümeyi de getirmesi beklenmektedir. Reformların ilki 1989 krizinin ardından 1990'ların başında yapılmış (İGEME, 2008:9), 1991 yılında liberalleşme yolunda önemli bir adım sayılan ve de ülkeyi yabancı sermayeye açan 10 sayılı Yatırım Kanunu mecliste kabul edilmiştir. Bu

kanun, hükümetin gelecek yıllarda uygulanacak stratejisi için iyi bir belirleyici ve aynı zamanda ekonomi politikası için de önemli bir kilometre taşıdır (Tunalı, 2005: 71). Ayrıca teknoloji düzeyinin yükseltilmesi, beşeri sermayenin geliştirilmesi, işletmelerin organizasyon yapısının değiştirilmesi gibi önlemlerle çok yüksek oranlarda büyümeye ulaşılabilmektedir (Zaman, 2006:13). 1990'ların ikinci yarısında ise uygulanan reform programlarından kazanılan ivme yavaşlamış, zamanla durma noktasına gelmiştir (İGEME, 2008:9).

2.1.6.4. Kalkınma planları

1960 yılında başbakan, bazı bakanlardan ve planlama ile ilgili kuruluşların başkanlarından oluşan ve resmi planların bir organı olan Yüksek Planlama Konseyi kurmuştur. Suriye'de uygulanan beşer yıllık kalkınma planları aşağıda belirtilmiştir (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2006:20):

Birinci Beş Yıllık Plan (1961-1965)

Genel yönlendirici bir plan olan Birinci Beş Yıllık Plan ile 54.4 milyon dolar yatırım amaçlanmıştır; ancak bu amacın %60'ı gerçekleştirilmiştir.

İkinci Beş Yıllık Plan (1966-1970)

İkinci Beş Yıllık Plan'da, Doğu Avrupa ülkeleri modeli örnek alınmıştır. Her ne kadar plan süresi içinde her yıl kalkınma hızı %7.2 olarak belirlenmişse de gerçekleşen kalkınma hızı her yıl için ortalama %4.7 olmuştur.

Üçüncü Beş Yıllık Plan (1971-1975)

Kamu sanayi yatırımları üzerinde yoğunlaşan Üçüncü Beş Yıllık Plan, Ekim 1973 savaşı nedeniyle uygulama imkanı bulamamış, üstelik Suriye'nin birçok tesisleri tahrip edilmiştir. Ancak 1974-1977 yılları arasında Arap ülkelerinden gelen ortalama yılda 540 milyon dolar yardımlarla ve petrol fiyatlarında meydana gelen fiyat patlamasıyla Suriye meydana gelen bu tahribatı iki yıl içerisinde telafi etmiştir. Dönem içerisinde yıllık kalkınma hızı %8.2 olarak planlanmış iken gerçek kalkınma hızı %13'e ulaşmıştır.

Dördüncü Beş Yıllık Plan (1976-1980)

Dördüncü Beş Yıllık Plan'ında her ne kadar Arap ülkelerinden temin edilen mali yardımlar sonucu geniş çaplı bir yatırım programı öngörülmüş olsa da, 1976 yılında Suriye'nin Lübnan'a askeri müdahalesiyle Körfez Ülkeleri'nin yardımlarının kesilmesi ve Irak'ın Banyas'dan petrol satışını durdurmasıyla planda öngörülen projelerin gerçekleşmesi mümkün olmamıştır. Bu dönemde %12 olarak öngörülen yıllık kalkınma hızı, %6.2 olarak gerçekleşmiştir.

Beşinci Beş Yıllık Plan (1981-1985)

Beşinci Beş Yıllık Planındaki projelerin çoğu, dördüncü beş yıllık plan dönemindeki tamamlanmamış veya gerçekleşmemiş projelerden ibarettir. Planda, tarımda kendi kendine yeterlik amaçlanmaktadır. Plan süresince %45.8 oranında genişleme amaçlanmış, genel kalkınma hızı ise yılda %7.7 olarak öngörülmüştür (Gümüş, 2006:33).

Altıncı Beş Yıllık Plan (1986-1990)

Altıncı Beş Yıllık Planla mevcut sanayinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amaçlanmış, tarım ve tarımsal sulamaya yönelik yatırımlara devlet desteği sağlanması öngörülmüş ve büyük ölçüde de gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra tarımsal ürün ve tarıma dayalı orta ölçekli sanayiler ve projeler de bu plan kapsamında desteklerden yararlandırılmıştır (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2006:21).

Yedinci Beş Yıllık Plan (1991-1995)

Yedinci Beş Yıllık Plan döneminde yatırımların 5.9 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bu dönemde tarım sektörüne öncelik tanınarak, tahıl üretiminde kendine yeterliliği amaçlanmıştır. En yüksek yıllık artış elektrik ve sulamada %9.2 oranla gerçekleşmiştir. Bu artışı sırasıyla %7.5 oranla mali sektör, %7 oranla sosyal hizmetler sektörü izlemiştir. Bu plan döneminde yıllık üretim artışı ise tarımda %5.6 ve sanayide de %5 olarak planlanmıştır (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2002:18).

Sekizinci (1996-2000) ve Dokuzuncu (2001-2005) Kalkınma Planları

Beş Yıllık Ekonomik ve Toplumsal Kalkınma Planlarının son ikisi, temel alt ve üst yapı hizmetlerinin gerçekleştirilmesi, göç akımının önüne geçilmesi ve nüfus istikrarı için kentler ile kırsal kesim arasındaki sosyal, kültürel ve altyapı farklarının asgariye indirilmesini öngörmektedir. Programda ayrıca öngörülen hizmetlerin başında eğitim, sağlık, kültürel hizmetler, içme suyu, atık su, elektrik, yol ve telefon hizmetleri yer almaktadır (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2006:21).

Onuncu (2006-2010) Kalkınma Planı

10. Beş Yıllık Kalkınma Planı 2006/25 sayılı kanun ile yürürlüğe girmiştir (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2006:21). 2006-2010 dönemini kapsayan 10. Beş Yıllık Ekonomik ve Toplumsal Kalkınma Planı temelde serbest piyasa güçleri ve ekonomik refah olmak üzere iki kavramı vurgulamaktadır (Raphaeli, 2007:41).

Bu kalkınma planı ile:

- Ekonomik büyüme oranının %7'ye çıkarılması,
- Milli gelirin %25-35 arasında arttırılması,
- İşsizlik oranının %12'den %6'ya düşürülmesi,
- Kamu ve özel sektör ihracatını asgari %15 arttırılması,
- Bütçe açığını asgari düzeye indirilmesi,
- En az 100 bin kişiye istihdam olanaklarının sağlanması temel hedefler olarak belirlenmiştir (www.musavirlikler.gov.tr, 05.05.2009).

2.1.6.5. Ekonomik performans

2000 yılından itibaren gerçekleştirdiği ekonomik reformlar ve ticari liberalizasyonlarla Suriye, Orta Doğu Ülkeleri arasında yükselen bir konum almaya başlamıştır. Uygulanan bu reformların amacı, menkul kıymetler borsası, yeni kur politikası, özel bankacılık sisteminin kurulması ve yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandırarak ülke ekonomisini daha verimli bir hale getirmektir (KOSGEB, 2005:6).

Uzun yıllar petrol gelirlerine dayalı bir büyüme gösteren Suriye ekonomisi, 1989 yılındaki ekonomik kriz süresince bir gerileme sergilemiş; hızlı bir şekilde artan petrol üretimi ve uluslar arası piyasalardaki petrol fiyatlarındaki artış sayesinde de toparlanarak ekonomik krizi atlattır (İGEME, 2008:10).

Suriye 1956'ya kadar yılda %5-6 dolaylarında hızlı bir büyüme, 1956-1958 yılları arasında hafif bir yavaşlama ve ardından 1970'lerde ise GSYİH'nın yılda %9 civarında gerçekleşen hızlı bir büyüme gerçekleştirmiştir (Owen ve Pamuk, 2002:208). 1990'ların ilk yarısında ülke ekonomisi yaklaşık olarak yıllık ortalama %7 oranında büyürken, 1992 yılında %13.5'lik büyüme ile en yüksek büyüme oranına ulaşmıştır. 1990'ların ikinci yarısında kuraklık nedeniyle büyüme hızı yavaşlamış; 1999 yılında reel GSYİH'da %3.6 oranında azalma görülmüştür. 2000 yılından itibaren olumlu hava koşulları, ekonominin özel sektör yatırımlarına açılması ve yüksek seyreden petrol fiyatları sonucunda ekonomi yeniden canlanmıştır. IMF'ye göre reel GSYİH'daki artış 2003 yılında %1.1 iken, 2004 yılında %2.8, 2005 yılında %3.8 ve 2006'da %4.4 olarak gerçekleşmiştir (İGEME, 2008:10-11).

Özel sektör faaliyetlerinin gelişmesi ve özellikle de yerli pamuk kullanan tekstil sektöründeki genişleme 1990'ların başında imalat sanayinde önemli bir artışa

neden olurken; aynı yıllarda taşımacılık, haberleşme ve turizm sektörlerinde de büyük gelişmeler kaydedilmiştir (Gümüş, 2006:34).

1990'ların sonunda enflasyonist eğilimler azalsa da, ancak 2000 yılı ve sonrasında ki 2002 yılı hariç, enflasyon yüksek düzeylerde seyretmiştir. 2005 yılında kamu çalışanlarının ücretlerinin %20 oranında artırılması, düşük kur seviyesi, kredi kontrollerinin zayıflaması ve Körfez ülkelerinden sağlanan fonlar nedeniyle enflasyon %7.2'ye yükselmiş, 2006 yılında da artan bu trend devam etmiş ve enflasyon %10'a kadar çıkmıştır (İGEME, 2008:11). 2007 yılında ise enflasyondaki artışın önüne geçilmesi için sıkı para politikası uygulanmıştır.

Suriye'de işsizlik sigortası uygulanmamakta, haftalık toplam çalışma saati de 40 saattir. Ülkede ücretler 100-200 dolar arasında değişmektedir. Resmi verilere göre ülkedeki işgücünün yaklaşık %70'i ayda 100 dolar'dan az kazanmakta, bu nedenle de kamu çalışanlarının yaklaşık %40'ı gelirlerini artırmak için ek işte çalışmaktadır. 2001 yılından bu yana kamuda ücretler artırılmaktadır. Kamu çalışanların maaşlarına 2004 yılında %20, 2008 yılında ise %25 oranında zam yapılmıştır. Ülkede işsizlik oranına dair resmi bir veri bulunmamaktadır. Hızla artan genç nüfusa iş imkanı yaratılamadığından 1990'ların ikinci yarısından itibaren işsizlikte bir artış olacağı tahmin edilmiştir. 2000 yılından bu yana ise işsizlikteki artışın yavaşlamasına rağmen, ekonomi her yıl iş piyasasına katılan 200.000-250.000 Suriyeli'nin iş bulmasını sağlayacak hızda büyümektedir (İGEME, 2008:11). 2009 yılı verilerine göre işsizlik oranının ise %8.5 olduğu tahmin edilmektedir (www.cia.gov, 01.12.2010).

2.6.6.6. Dışa açılma hareketleri

Baas rejiminin savunma bakanı Hafız Esad 1970 yılında ülkenin yönetimini ele geçirmiş, "düzenleyici devrimler" adı altında özel sektörü ve yabancı yatırımları desteklemeyi öngören, Suriye'nin yüzünü doğrudan batıya çevirmeyi amaçlayan birçok yeniliğe inftah hareketleriyle başlamıştır (Ruben, 2004:323).

Birinci inftah hareketiyle bazı ürünlerin üzerindeki ithalat kısıtlamaları gevşetilmiş; Ocak 1971'de daha önceden yasak olan sermaye çıkışları af kapsamına alınmış; 1964-1965 yıllarındaki millileştirme sonucunda ülkeyi terk eden iş adamlarının geri dönmelerini sağlamak amacıyla özel sektöre teşvik ve güvence verilmiş ve ayrıca Suriye'nin 1973 anayasasında da açık bir şekilde güvence altına alındığı gözlenmiştir (Perthes, 1995:50-51). Bankacılık ve sigortacılık, madencilik ve petrol sanayi ve bazı imalat sanayisi sektörleri özel sektörün kapsamı dışında

bırakılırken, özel sektör karşısında göreceli olarak daha az sermaye yoğun sektörlerden olan ticaret, hizmetler, hafif sanayi ve inşaat dallarında aktif rol oynamıştır (Owen ve Pamuk, 2002:155).

Uluslar arası piyasalara açılma konusu, ülkenin ithalata dayalı yapısı nedeniyle ve ihracat perspektifini geliştirmeye çalışırken diğer yandan da yabancı sermayeyi öncelikle Arap komşularından öngördüğü alanlarda kullanılmasını sağlama amacıyla 1973 yılından itibaren Suriye'nin gündemini oldukça meşgul etmiştir (Kalaycıoğlu, 2002:43). Ancak ülkenin ithalata dayalı bir yapısının olması, 1977 yılından itibaren dış ödemeler bilançosunda sürekli artan açıklara yol açmış; 1980'li yılların başında Arap yardımlarının da azalmasıyla ciddi döviz krizleri yaşanmış ve bu gelişmelerin ardından ülkede mali kriz ortaya çıkmıştır (Owen ve Pamuk, 2002:155). Yapılan çalışmalara rağmen kontrollü ekonomi her ne kadar dış ticaret açıklarını azaltmak için ithalatı baskı altında tutmaya çalışsa da bunda başarılı olamayınca, 1983'te ikinci infitah, yani dışa açılma politikası uygulanmaya başlanmıştır (Kalaycıoğlu, 1997:84).

İkinci infitahın ilk aşamasında -1982-1985 yılları arası- bütçe açığının kapanabilmesi için kamu harcamalarının kısılmasına önem verilirken; 1986 yılındaki ikinci aşamasında seçici bir liberalizasyon uygulanarak tarım ve ticarete özel sektörün rolü arttırılmıştır (Owen ve Pamuk, 2002:155). Bu dönemde tarım sektöründe düzenlemeler yapılmış; ticari liberalizasyonu destekleyecek nitelikte döviz ve döviz kuru politikaları izlenmiştir (Kalaycıoğlu, 2002:45). Ayrıca turizm sektöründe yatırımların artması için vergide muafiyet sağlanmış, 1988 yılından itibaren ise özel yatırımların artması için daha geniş önlemler alınmıştır. Suriyeli ve yabancı yatırımcılara Suriye ekonomisinin herhangi bir alanında özel veya karma yatırım yapılmasına izin verilmiştir. Ayrıca yatırım projelerinin değerlendirilebileceği bir yatırım ofisi kurulmuş ve uygun görülen projelere yatırım ofisi tarafından yedi yıllık bir vergi muafiyeti tanınmıştır. Bu yatırımlar ithalat kısıtlamalarından da muaf tutulmuştur (Ruben, 2004:325-326).

Birinci infitah hareketinde ekonomi tamamen devletin yönetimi altında ve özel sektör ancak devletin izin verdiği ölçüde ekonomiye katkıda bulunabiliyor iken; ikinci infitah hareketinde devletin kaynakları oldukça kısıtlı kalmış ve bu yüzden de ekonomide özel sektörün yer yer söz sahibi olduğu görülmektedir. Yani ikinci infitah hareketi ile devlet ekonomideki mutlak kontrolünü özel sektör ile paylaşmak zorunda kalmıştır (Perthes, 1995:54).

2.6.6.7. Ekonomik entegrasyonları

II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan küreselleşme hareketleriyle birlikte aynı coğrafi bölge içerisinde bulunan ve hemen hemen aynı ekonomik güce sahip olan ülkeler, güçlerini birleştirebilmek amacıyla yoğun ilişkilere girmektedirler. Bu ilişkiler neticesinde uluslar arası ekonomik bütünleşmeler oluşmuştur. Bölgesel ekonomik bütünleşme hareketleri, dünya ülkeleri arasında, küreselleşme süreci içerisinde hedeflenen, ekonomik ve mali liberalizmin temelini oluşturmaktadır. 1948 yılında Tarife ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)'nin kabulü ve ardından Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'ne dönüşerek kurumsallaşmasıyla birlikte bölgesel ekonomik bütünleşmeler başlamıştır (Paksoy, M. ve Paksoy, S, 2000:20).

Bu çerçevede Suriye'nin dahil olduğu bazı ekonomik entegrasyonlar şunlardır:

- **Arab Bank for Economic Development in Africa (ABEDA):** Afrika'nın Ekonomik Kalkınması İçin Arap Bankası, 18 Şubat 1974 yılında imzalanan anlaşmayla Arap Ligi Üye Devletleri tarafından finanse edilmektedir. Banka, Arap ve Afrika ülkeleri arasındaki ekonomik, mali ve teknik işbirliğini güçlendirmek; bu işbirliği temelleri üzerinde dostluk ve eşitliği sağlamak amacıyla kurulmuştur. Üye ülkeler Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Tunus, Cezayir, Suudi Arabistan, Sudan, Suriye, Irak, Umman, Katar, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Fas, Moritanya, Filistin ve Libya'dır (<http://www.badea.org>, 08.04.2010).
- **Arab Fund for Economic and Social Development (AFESD):** Arap bölgesel finans kurumu olarak Arap Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Fonu hibe ve uzmanlık sağlayarak, kamu ve özel yatırım projelerini finanse ederek Arap ülkelerinde ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamaya odaklanmıştır. Üye olan ülkeler Moritanya, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Sudan, Mısır, Suriye, Lübnan, Filistin, Ürdün, Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Umman, Yemen, Cibuti ve Somali'dir (<http://www.arabfund.org/>, 08.04.2010).
- **Arab Monetary Fund (AMF):** Suriye, Cezair, Bahreyn, Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Libya, Umman, Filistin, Katar, Suudi Arabistan, Fas, Somali, Sudan, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen Cumhuriyeti olmak üzere 20 üye ülkesi bulunan ve 27 Nisan 1976 tarihinde Arap Ülkeleri Ligi Ekonomik Konseyi tarafından onaylanmış; 13 Şubat 1977 tarihinde ise yürürlüğe girmiş

olan Arap Para Fonu'nun amaçları ticaret ve ödemeler kısıtlamalarının ortadan kaldırılması, üye ülkeler arasındaki para politikalarının koordine edilmesi, para ve mal hareketlerinin serbestleştirilmesi, kısa ve orta vadeli fonlar ile ödemeler dengesizliklerinin bertaraf edilmesi ve üye ülkeler arasındaki sermaye hareketlerinin teşvik edilmesidir (<http://www.dtm.gov.tr>, 01.03.2009).

- **Council for Arab Economic Unity (CAEU):** 3 Haziran 1957 tarihinde kurulmuş olan Arap Ekonomik Anlaşmalar Konseyi'nin üyeleri Suriye, Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt, Libya, Moritanya, Filistin, Somali, Sudan, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen'dir. Birliğin nihai amacı üye ülkeleri arasında tam bir ekonomik bütünleşmeyi sağlamaktır (<http://en.wikipedia.org>, 01.05.2009).
- **The Food and Agriculture Organization (FAO):** Tarım ve Gıda Örgütü açlığı yok etmek ve beslenme şartlarını iyileştirmek amacıyla 1943'te kurulmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde ve geçiş ülkelerinde tarımın modernleşmesine ve geliştirilmesine, ormancılık ve balıkçılık uygulamalarına ve herkesin iyi beslenmesini sağlamaya yardım etmektedir. Ayrıca FAO ülkeler için bilgi ve danışma ağı olarak da hizmet vermektedir. Eğitsel projeler geliştirerek araştırmalar yapar, seminerler verir ve istatistikler tutarak bültenler yayımlar (<http://www.fao.org/>, 09.04.2010).
- **International Atomic Energy Agency (IAEA):** 29 Temmuz 1957'de Birleşmiş Milletler'in özerk bir alt kuruluşu olarak kurulan, Türkiye ve Suriye'nin de üye olduğu Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın amacı atom enerjisinin dünya barışına, sağlığa ve refaha katkısını arttırmak ve hızlandırmak (Dayday, 2007:32) ve barışçı nükleer teknolojilerini dünya çapında tanıtmaktır (<http://www.iaea.org/>, 09.04.2010). Birlik bu görevi ifa ederken, mümkün olduğu kadar nükleer enerjisinin barışçıl amaçlarla kullanımını yaygınlaştırmakta, aynı zamanda da nükleer enerjisinin askeri amaçlarla kullanımını da önleyecek uygulamalarda bulunmaktadır (Dayday, 2007:4).
- **International Bank for Reconstruction and Development (IBRD):** 1944 yılında kurulan ve 186 üye ülkenin yararına çalışan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın amacı danışmanlık hizmetleri vermek, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik ederek orta gelirli ve kişi başına geliri nispeten yüksek olan ülkelere krediler sağlayarak yoksulluğu azaltmaktır (<http://web.worldbank.org/>, 09.04.2010).

- **International Civil Aviation Organisation (ICAO):** Uluslar arası Sivil Havacılık Örgütü 1947 yılında kurulmuş bir örgüttür. Amacı uluslar arası sivil havacılığın güvenli ve düzenli gelişimini sağlamak, uluslar arası kamuoyunun verimli ve ekonomik hava taşımacılığı ihtiyaçlarını karşılamaktır (<http://www.icao.int/>, 09.04.2010).
- **International Chamber of Commerce (ICC):** 1919 yılında kurulan Milletlerarası Ticaret Odası'nın amacı uluslar arası ticaretin ve işbirliğinin geliştirilmesi, özel teşebbüslerin güçlendirilmesi, uluslar arası platformda iş dünyasının her yönüyle temsil edilip uluslararası organizasyonlarla diyalogunun kurulması (<http://icc.tobb.org.tr/>), ekonomik büyümenin, refahın ve istihdamın sağlanmasıyla piyasa ekonomisinin de desteklenmesidir (<http://www.iccwbo.org/>, 09.04.2010).
- **International Development Association (IDA):** 1960 yılında kurulmuş ve 196 üyesi bulunmakta olan Uluslararası Kalkınma Birliği'nin amacı kişi başına düşen milli gelirin 1.065 ABD Doları'nın altında olduğu dünyanın en yoksul ülkelerinde yoksulluğu azaltmak, ekonomik kalkınmayı sağlamak ve insanların refah seviyelerini yükseltmek amacıyla faizsiz krediler ve hibeler temin etmektir (www.treasury.gov.tr, 09.04.2010).
- **Islamic Development Bank (IDB):** 56 üyesi bulunan İslam Kalkınma Bankası İslam felsefe ve prensipleri (Şeriat) doğrultusunda, üye ülkelerin ve Müslüman toplumların iktisadi kalkınmalarını desteklemek amacıyla 1974 yılında kurulmuştur (www.treasury.gov.tr, 09.04.2010).
- **Organization of Arab Petroleum Exporting Countries (OAPEC):** 11 üyesi olan ve 1968 yılında kurulmuş olan Arap Petrol İhracatçısı Ülkeler Örgütü'nün amacı petrol sanayisi ile ilgili ekonomik faaliyetlerde üye ülkeler arasındaki işbirliğini geliştirmek, petrol sanayisindeki yasal çıkarları korumak ve bu alandaki sermaye yatırımları için uygun ortam yaratmaktır (<http://www.dtm.gov.tr/>, 11.05.2009).
- **Organization of the Islamic Conference (OIC):** İslam Konferansı Örgütü 1969 yılında kurulmuştur. Din esasına göre kurulan bu örgüt, İslam ülkeleri arasında ekonomik, sosyal, kültürel ve bilimsel alanlarda koordinasyonu sağlamakta ve ayrıca uluslar arası platformda İslam ülkelerinin birlik içinde hareket etmelerine imkan tanımaktadır (Seyidoğlu, 2009:261).

- **United Nations (UN):** Birleşmiş Milletler uluslararası ilişkileri istikrara kavuşturma, yoksullukla mücadele ve ekonomik kalkınma, eğitim, insan hakları gibi birçok alanda iyileşme sağlamak amacıyla 1945 yılında kurulmuştur (<http://www.un.org.tr/>, 09.04.2010).
- **United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD):** Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı özellikle kalkınmakta olan ülkelerde iktisadi büyümeyi ve kalkınmayı hızlandırmak amacıyla 1964 yılında kurulmuştur (<http://www.dtm.gov.tr/>, 11.05.2009).
- **Maşrek:** Amaç ve nitelikleri yönünden Magreb'e – Magreb'in amacı bu ülkeler arasında ekonomik işbirliğini güçlendirmek; her üye ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal sistemi ön koşulu altında ekonomik bütünleşmesini gerçekleştirmek; dışişleri ve milli savunma alanlarında koordinasyonu üstlenmek; bölgenin çıkarlarını korumak ve Arap birliğini gerçekleştirmektir- (<http://www.fmprc.gov.cn/eng/>, 05.09.2010) benzeyen teşkilatın üyeleri Mısır, Suriye, Ürdün ve Lübnan'dır (Seyidoğlu, 2009:258).
- **Arap Birliği ve Arap Ortak Pazarı:** Ortadoğu ülkeleri ile bağlantılarında, yakın komşuları ve bölgedeki diğer İslam ülkeleriyle olan yakın işbirlikçi çalışmalarında kilit konumda olan Suriye, Arap Dünyası'nın liderliğini de hedeflemektedir. Özellikle Lübnan ile Ocak 1999'da karşılıklı olarak %25 gümrük indirimine gidilmesi iki ülke arasındaki ticari ilişkinin boyutunu göstermekle birlikte, bu durumun Arap Ortak Pazarı'nın kurulmasına da öncülük ettiği bilinmektedir (Direzinci, 2005:62). Arap dünyasında siyasal işbirliğinin gerçekleşmesi amacıyla kurulan bu birliğin üyeleri Irak, Ürdün, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır, Suriye, Libya ve Moritanya'dır (Seyidoğlu, 2009:260).
- **League of Arab States (LAS):** 1993 yılı itibariyle üye sayısı 22 olan Arap Devletleri Ligi, Arap devletleri arasındaki ilişkileri güçlendirmek ve tüm Arap ulusunun yararına olan politikaların koordinasyonunu sağlamak amacıyla 1945 yılında kurulmuştur (www.arableagueonline.org, 13.04.2010).

2.1.7. Sektörler İtibariyle Suriye Ekonomisi

2.1.7.1. Eğitim

1967 yılından bu yana bütün Suriye okulları, kolejleri ve üniversiteleri yakın devlet gözetimi altında olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim

Bakanlığı müfredat geliştirmede dahil olmak üzere öncelikle yönetim her yönüyle sorumludur (Mason, 2005).

Hızlı artan nüfus ve düşük seviyede milli gelir gibi dezavantajlara sahip olsa da ülkede temel eğitim sistemi oldukça gelişmiştir. Suriye'deki okuma-yazma oranı bölgedeki diğer ülkelerle kıyaslandığında birçoğundan daha yüksektir yani bölgesel standartlar açısından eğitim düzeyi oldukça yüksektir (İGEME, 2008:3). Örneğin ilköğretim 1970'de zorunlu hale gelmiş ve 1988'e gelindiğinde ülkedeki çocuk nüfusunun neredeyse tamamının ilkokula, bunların yarısından fazlasının ortaöğretime ve %18'inin de üniversiteye devamı sağlanmıştır (Owen ve Pamuk, 2002:210).

BM'ye göre 1990 yılında Suriye'de yetişkin nüfusun (15 yaş ve üstü) okuma-yazma oranı %65 iken bu oran 2005 yılında %80.8'e yükselmiştir. Suriye'de genç nüfusun okuma-yazma oranı ise 2004 yılında %92.5'tir. Nitekim genel olarak okuma-yazma oranlarındaki bu artışın devam etmesi beklenmektedir (İGEME, 2008:3-4). 2004 yılı rakamlarına göre okuma-yazma bilenlerin oranı erkekler için %86, kadınlar için %73.6'dır (www.cia.gov, 01.12.2010). Ayrıca giderek sayıları artan eğitimli kadınlar işgücüne de katılmaktadırlar (www.oxfordbusinessgroup.com, 13.06.2010). 2004 yılı bütçesinde eğitime ayrılan pay % 15 iken, genel bütçeden ayrılan pay her yıl artmaktadır (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:9). Suriye'deki eğitim kurumlarının çoğu devlete bağlıdır. Bunun yanı sıra, ülkede özel okul ve kolejlerin de kurulabilmesiyle ilgili bir yasa 2001 yılında onaylanmıştır. 2002-2003 akademik yılında 9 yıllık zorunlu eğitim uygulamasına geçilmiştir. Bunun yanı sıra liselerde bilgisayar dersleri ve ilkokullarda İngilizce ve Fransızca dersleri de zorunlu tutulmuştur.

Ülkede eğitime ayrılan kaynaklar son on yılda artsa da, nüfus artış hızı göz önüne alındığında bu kaynakların yeterli olmadığı görülmektedir. İlköğretime ayrılan kayıtlı nüfusun oranı kız ve erkek gruplarının her ikisi için de %95, fakat bu oran ortaöğretimde %62'dir (İGEME, 2008:4).

Suriye'de Şam, Halep, Baath ve Tishreen olmak üzere 4 devlet üniversitesi mevcuttur (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:9). Ayrıca, 2002 yılının sonlarına doğru bilgisayar kullanımını arttırmak ve eğitim imkanlarını genişletmek amacıyla ilk Suriye Sanal Üniversitesi hizmete girmiştir. Kurulan üniversitelerle de birlikte Suriye'de bilgisayar kullanımı desteklenmesine rağmen bilgisayar ve internet kullanımı oldukça sınırlıdır. Yaklaşık bir milyon civarındaki

devlet görevlisinden tahmini 28 bin kişisi bilgisayar kullanmaya aşınadır (KOSGEB, 2005:9). Uygulanan bu Sanal Üniversite sistemi ile öğrenciler uzaktan eğitim sistemi ile Amerikan üniversitelerinden lisans ve lisans üstü dereceleri alma imkanına sahip olmuşlardır. 2001-2002 akademik yılında “Açık Üniversite” hizmete girmiştir. Ücretli olarak tamamen sosyal bilimler alanında eğitim veren Açık Üniversite’ye öğrencilerin, haftada bir gün gitme zorunlulukları bulunmaktadır. Ayrıca 2002-2003 akademik yılı içerisinde başlatılan “Paralel Üniversite” programı ile mevcut üniversitelerin öğrenci kontenjanının bir bölümü, belirli bir ücret karşılığında sınavsız öğrenci kabulü için tahsis edilmiştir (İGEME, 2008:4).

Mayıs 2005’de yayınlanan bir kararname ile Özel Endülüs Tıbbi Bilimler Üniversitesi (Tartus iline bağlı Kadmus'ta), Özel Arap-Amerikan Teknoloji Üniversitesi (Halep'e bağlı Tel Hadiye'de), Özel Arap-Avrupa Üniversitesi (Daraa'ya bağlı Gabagib'de) ile Özel Uluslararası Teknoloji Bilimleri Üniversitesi (Daraa'ya bağlı Umulkusur'da) olmak üzere dört tane özel üniversite kurulmuştur. Ekim 2005’de de Şam’da ‘The Syrian International For Sciences and Technology’ isimli özel bir üniversite kurulmuştur. Geçtiğimiz 20 yıl içerisinde üniversite öğrencilerinin sayısında sürekli artış görülen Suriye’de 2004-2005 akademik yılında devlet üniversitelerinde kayıtlı öğrenci sayısının 103.113’ü kız, 114.958 ’i erkek olmak üzere toplam 218.071’dir (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:9-10).

2.1.7.2. Sağlık

Sahip olduğu kısıtlı bütçeye rağmen devlet, sağlık hizmetlerine olan talebi karşılamaya ve verilen hizmetin kalitesini korumaya çalışmaktadır.

Ülke genelindeki veriler, bölgesel gelişmişlik düzeyleri ile çelişmektedir. Nitekim özel sağlık kuruluşlarını çoğu Şam, Halep, Tartus ve Lazkiye’de bulunmaktadır. Hızlı nüfus artışına bağlı olarak Deir al-Zour ve Hassakeh gibi uzak yerleşim yerlerinde sağlık koşulları çok da iyi değildir. Örneğin Şam’da yatak başına 273 hasta düşerken, İdlib kentinde bu sayı 1.830’dur. Yine Şam’da doktor başına 284 hasta düşerken, tarım kenti Hassakeh’te bu rakam 1.225’tir (İGEME, 2008:4).

Suriye, sağlık hizmetlerini ücretsiz veya asgari ücretle bütün vatandaşlarına ulaştıran, sosyalleştirilmiş bir tıbbi muayene sistemine sahiptir. Nitekim bu sistem, kaynakları aşırı tüketen nüfus artışı ve yoğunluğu nedeniyle önemli bir tıbbi malzeme ve personel sıkıntısı çekmektedir (Sağlam, 2006:19). Dünya Bankası’nın 2004 yılı verilerine göre Suriye GSYİH’sının %6.1’ini sağlık harcamalarına tahsis

etmiştir. 2004 yılı için Ürdün’de ise sağlık harcamaları GSYİH’nın %9.2’sini oluşturmaktadır (İGEME, 2008:4-5).

Suriye ve Avrupa Birliği Ulusal Programı (NIP) çerçevesinde gerçekleştirilen 2002- 2004 İşbirliği Programı ile taraflar 93 milyon euro değerindeki AB yardımının, ekonomik modernizasyon programı ve sağlık konusunda kullanılmasına karar vermiştir (KOSGEB, 2005:7). Aynı zamanda Suriye Sağlık Bakanlığı, ülkedeki tıbbi ekipmana yönelik büyük ihtiyaç duyulması neticesinde 18 hastanenin ekipmanlarının modernizasyonuna ve AB standartlarına uyumuna yönelik Avrupa Yatırım Bankası (EIB) ile 100 milyon euro’luk bir kredi anlaşması imzalamıştır. Ayrıca hükümet, ülkenin çeşitli bölgelerinde yeni hastane inşa etmeyi planlamaktadır (Gümüş, 2006:47).

2.1.7.3. Ulaşım ve haberleşme

Suriye ile ticari ve ekonomik ilişkilerimizin geliştirilmesinde hızlı, ucuz ve kolay ulaşım oldukça büyük önem taşımaktadır. Suriye ve Türkiye aynı zamanda birer transit ülke konumundadırlar. Türkiye'nin Ortadoğu ve Körfez ülkelerine ulaşımı, Irak hattının Körfez Savaşı’ndan sonra kullanılmamasıyla Suriye üzerinden yapılırken; Türkiye ise Suriye'nin Batı ülkelerine ulaşımını sağlamaktadır (www.elyazmasi.org, 29.04.2009).

a) Demiryolu: Büyük bölümü çöl olan arazi, ulaştırma imkanlarını zayıflatmaktadır ve ülkede demiryolu ağı da yeterince gelişmemiştir (Mason, 2005). Yeterli düzeyde demiryolu bulunmaması nedeniyle Suriye’de yük ve yolcu taşımacılığında %90 oranında karayolu kullanılmaktadır. Demiryolu ağının rehabilitasyonu tamamlanmış olup, Suriye-Türkiye hattının fizibilite çalışmaları Fransız “Sistra” firması tarafından tamamlanmıştır (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2006:22-24).

2000-2005 yılları arasında demiryolu ağını kullanan yolcu sayısı ikiye katlanarak yaklaşık 2 milyon kişiye ulaşırken; yine aynı dönem içerisinde Suriye demiryolları ile taşınan yük miktarı da %30 oranında artarak 8.2 milyon tona ulaşmıştır (İGEME, 2008:5). Demiryolları Genel Kurumu idaresinde olan demiryollarının toplam uzunluğu 2008 yılı itibariyle 1.801 km’si normal, 251 km’si dar olmak üzere toplam 2.052 km.dir (www.cia.gov, 01.12.2010).

Suriye’deki önemli demiryolu şebekesi, Şam, Halep, Der Ezzor ve Kamışlı hattıdır. İkinci hat ise, Suriye'nin limanlarını tarımsal ve sanayi merkezlerine bağlayan hattır. 1980’de Sovyetler Birliği’nin teknik yardımı ile Lazkiye-Kamışlı,

Der Ezzor ve Humus-Şam hatları mevcut hatlara eklenmiştir. Yılda dört milyon yolcu demiryollarıyla yolculuk yapmaktadır. Ancak demiryolları tahıl, pamuk, fosfat ve petrol gibi sanayi malları nakil için pek elverişli düzeyde değildir (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2002:23-24).

b) Karayolu: Ülkenin toplam karayolu uzunluğu 41.451 km'dir. Suriye'nin büyük şehirlerinde Şam, Halep, Lazkiye, Humus, Hama, Deir alZour ve Hassakeh'i birbirine bağlayan karayolları iyi durumdadır. Ayrıca Kuzey-Güney ve Doğu-Batı otoyolu ile Şam metrosunun rehabilitasyonu konusunda çalışmalar gündemdedir (İGEME, 2008:5).

Sağlanan yabancı finansman yardımları ile Suriye'nin karayolları şebekesi önemli ölçüde gelişmiş sayılır. Halep-Hama-Humus-Şam güzergahı, hem yurt içi ulaşımında hem de Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Körfez Ülkeleri'ne ulaşımında en önemli karayolu ağı konumundadır (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2006:21).

Yeterli düzeyde demiryollarının bulunmayışı nedeniyle karayolları vatandaşların önemli ulaşım aracı olmak; ticari nakliyatın da yaklaşık %90'ı karayolları ile yapılmaktadır (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2002:23).

Nüfus artış hızına yetişebilmek ve ekonomik büyümeyi destekleyebilmek amacıyla Suriye'nin ulaştırma ve iletişim ağları son yıllarda oldukça genişletilmiştir. Yolların %20'si asfaltlanmamış olmasına rağmen, ülkedeki karayolu ağı son beş yılda %10'un üzerinde bir genişleme sergilemiştir. Son yıllarda araç sayısındaki artış göze çarpmaktadır. 2005 yılında ülkedeki her 65 vatandaştan biri otomobil sahibi iken, ülkedeki toplam otomobil sayısı 278.866'dır. Hükümetin ithal edilen araçlara uygulanan vergilerin indirilmesini öngören kararı Haziran 2005'te uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulama ile araç piyasasındaki büyüme daha da artırmıştır (197 nolu kararnameye ile 1.6 litreden düşük motor gücüne sahip araçlara ödenen gümrük vergisi oranı %145'ten %40'a; 1.6 litreden yüksek motor gücüne sahip araçlara ödenen gümrük vergisi oranı %255'ten %60'a indirilmiştir) (İGEME, 2008:5-6).

c) Havayolu: Suriye Arap Havayolları Ortadoğu, Avrupa, Asya ve Afrika'da 42 kente sefer yapmakta olan; Suriye'nin devlete ait tek havayolu şirketidir. Bunun yanı sıra Suriye'de başlıca Şam, Halep, Lazkiye, Der Ezzor ve Kamışlı havaalanları olmak üzere toplamda beş havaalanı da bulunmaktadır. Bu beş havaalanı içerisinde en büyüğü olan Şam Hava Limanı 1983 yılında açılmış olup, 28 uluslararası havayolu şirketine hizmet vermektedir. Dolayısıyla yolcu ve yük taşımacılığının

büyük bir kısmı Şam Havaalanı vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Hükümet, Şam Uluslararası Havaalanı'nın yolcu taşıma kapasitesini 2020 yılına kadar üç aşamalık bir planla yıllık 10 milyon kişiye çıkarmayı hedeflemektedir (İGEME, 2008:6). Halep Havaalanı ise, 1993 yılında kullanıma açılmıştır.

d) Denizyolu ve Limanlar: Suriye'de Akdeniz sahilinde Lazkiye ve Tartus kentlerinde iki büyük limanı, petrol ihracatı yapılan Banyas Limanı ve bunlara ilaveten Jable adında küçük bir limanı daha bulunmaktadır. Limanlar devlet idaresindedir. Bu limanlar içerisinde Tartus en büyük olanıdır. 2005 yılı ithalat hacminin %60'ı Tartus limanı ile ülkeye ulaşmıştır. Banyas Limanı'ndan çoğunlukla petrol ürünlerinin sevkiyatı yapılmaktadır. Banyas Limanı'nda 2003 yılında gerçekleştirilen ihraç edilen petrol ve petrol ürünleri miktarı 13.7 milyon ton olarak gerçekleşirken, 2005 yılında 7.5 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (İGEME, 2008:6).

e) Haberleşme: Suriye hükümetinin son yıllardaki telekomünikasyon sektöründe gerçekleştirdiği birçok çalışmaya rağmen, ülke bu alanda bölge ülkelerinin birçoğunun gerisinde kalmıştır. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin (ITU) verilerine göre Suriye'deki sabit hat kullanım oranı 2006 yılında %16.6 olarak gerçekleşmiştir ki bu oran Orta Doğu'daki en düşük beşinci orandır. Körfez ülkelerinden sağlanan finansman ile birlikte telefon kablolarının sayısında ciddi oranda artışlar yaşanmıştır (İGEME, 2008:6). Ayrıca Suudi Arabistanlı STC Telekomünikasyon Şirketi, Ürdün Telekomünikasyon Şirketi ve Türk Türk-Telekom Şirketi ile internet ve telefon şebekelerini doğrudan batıya geçirme amacıyla mevcut altyapıdan yararlanma protokolleri de imzalanmıştır. Bu projeler neticesinde Suriye'nin dünya telekomünikasyonunda önemli bir konuma sahip olması, telefon ve internet hizmetlerinin gelişmesi ve ücretlerinin düşmesi amaçlanmıştır (www.sana.sy/index_eng.html, 12.10.2010).

Suriye'de 2001 yılından itibaren Spacetel ve Syriatel olmak üzere iki GSM operatörü faaliyet göstermektedir (DEİK, 2008:5). 2001 yılı başında hükümet, GSM ağı kurulumu için 2008 yılına kadar yeni operatörlerin piyasaya girememesi şartıyla yap-işlet-devret modeli ile ihaleler açmıştır. Bu ihaleler özellikle son yıllardaki en büyük özel sektör yatırımları arasında yer almıştır. 2006 yılında ülkede mobil telefon kullanan nüfus %24 iken, son yıllarda cep telefonu kullanım oranı hızlı bir şekilde artmaktadır. Nitekim 2013 yılında GSM abone sayısının 6 milyon kişiye ulaşacağı tahmin edilmektedir (İGEME, 2008:6-7).

Ülkede bilgisayar kullanımı yaygın değildir. Üstelik çok az olan internet bağlantıları ise devletin sıkı kontrolü altındadır. Ancak Beşar Esad dönemi ile elektronik haberleşme sektöründe ciddi yatırım çalışmaları başlatılmıştır (Ruben, 2004:326). 1997 yılında ilk internet hizmeti sağlayıcısı devlet eliyle kurulmuş; internet aboneliğine sınırlamalar getirilmiştir. Başlangıçta sadece kamu kesimi kuruluşlarının, devlet kurumları ve bazı profesyonel işyerlerinin kullanımına izin verilmiştir. Maliyetlerin ilk yıllarda oldukça yüksek olması ve uygulanan yasaklar neticesinde Suriye’de internet kullanım oranı bölgedeki diğer ülkelere oranla oldukça geridedir. Özellikle büyük şehirlerde açılan internet kafelerinin sayısında son yıllarda hızlı bir artış yaşanmaya başlanmıştır. Nitekim ülkede internet kullanıcıların sayısı abonelerin sayısından daha fazladır. Hükümet internet kullanıcı sayısının 2013’te 4 milyon olmasını hedeflemektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için önümüzdeki 10 yılda 8 milyar dolarlık yatırım planlamaktadır (DEİK, 2008:5).

Ayrıca Beşar Esad, haberleşme alanında çıkartılan yeni gazete ve dergilerle bağımsız basının kurulmasına ve özel kanalların ülkede yayın yapmasına da imkan tanımıştır (Yavuz, 2005:454). Karşılıklı tecrübelerin değişimiyle ortak medya oluşturulması ve iki ülke arasında politik ve ekonomik düzeydeki iyi ilişkilerden faydalanılması amacıyla Türkiye ve Suriye arasında imzalanan Medya Anlaşması etkinleştirilmiştir. TRT’nin Şam bürosunun açılması ve Arapça yayın yapan yeni bir uydu kanalı açması, Türkiye’nin Suriye ve diğer tüm Arap ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmektedir. Ayrıca Türkiye’nin, Suriye Televizyonu ile TRT arasında ilişkileri geliştirmeye yönelik imzalanan sözleşmesinin yanı sıra SANA ile AA arasındaki işbirliği sözleşmesinin etkinleştirilmesi konusunda da toplantılar gerçekleştirilmektedir.

2.1.7.4. Tarım ve hayvancılık

Suriye nüfusunun çoğunluğu şehirlerde yaşamaktadır. Buna rağmen iklim koşullarına bağlı olarak ulusal gelirin üçte birini oluşturan tarımsal üretimde nüfusun yaklaşık %30’u istihdam edilmektedir. Suriye topraklarının %28’i ekilebilir topraklar iken, bu alanın sadece %25’i sulanabilmektedir (İGEME, 2008:13).

Diğer sektörlerdeki hızlı gelişmeye rağmen Suriye’deki tarım sektörü hala ticarete önemli bir faaliyet sektörü olarak kabul edilmektedir. Gerçekten de ülkedeki işgücünün yaklaşık %30’u tarım sektöründe istihdam edilmekte ve tarım ürünleri toplam ihracatın %16-%22’sini teşkil etmektedir (Bank Audi, 2010:4). Diğer sektördeki gelişlere rağmen hükümette, üretim için tarım ürünleri sektöründe yatırım

yapacaklara çeşitli kolaylıklar sağlamakta, ürünlere pazar bulmaktadır (Gümüş,2006: 51). Suriye'de tarım sektörü önemli bir gelir ve işgücü kaynağıdır. Ayrıca tarım sektöründe kadın işgücünün payı da oldukça büyük bir paya sahiptir (Galdo: 7).

Suriye'nin tarım sektörü stratejisi beş prensibe dayanmaktadır (Raphaeli, 2007:47):

- Temel gıda maddelerinde kendi kendine yeterlilik.
- Hükümet, stratejik ürünler olarak kastedilen buğday, arpa, mercimek, nohut, pamuk ve şeker gibi ürünler için ürün fiyatı ayarlamaktadır.
- Dış ticarete bu ürünler devlet tekelindedir.
- Tarımsal işleme tesisleri kamuya aittir.
- Kırsal göçü yavaşlatmaktır.

Büyük ölçüde yağmura bağlı olan tarım ürünlerinin en önemlileri pamuk, buğday, arpa, şeker pancarı ve zeytindir. Suriye'nin tarım sektöründe en önemli yeri tarım ürünlerinden pamuk almaktadır. Ayrıca ülkenin petrolden sonra en fazla ihraç ettiği ürün de yine pamuktur. Pamuk üretiminin yaklaşık yarısı gelişmekte olan tekstil sektöründe kullanılmaktadır. Ancak pamuk üretimi, 2002 yılında 2001 yılına oranla %20 azalmış; azalan üretim karşısında 2002 yılında toplam pamuk satışları 2001 yılına oranla %30 azalış göstermiştir. Suriye pamuğu, Ürdün ve Lübnan gibi Arap Ülkelerinin yanı sıra Almanya, Rusya, İtalya, Fransa, İsviçre ve Belçika gibi ülkelere de ihraç etmektedir. 2001-2002 tarım dönemi verimli geçmiştir. Tarım alanlarının üçte ikisinde buğday ve arpa üretimi yapılmıştır. Özellikle 2001-2002 döneminde 6 milyon ton hasat yapılmış ve bunun 4.7 milyon tonu buğday olmuştur. İyi yağış alan mevsimlerde Suriye, komşu ülkelere buğday ihracatı da yapmaktadır (KOSGEB, 2005:13). Tarım önceleri ülkede en büyük ekonomik sektör iken, 2006 yılında GSYİH'nin %24.1'inden kuraklık nedeniyle 2008 yılında %14.7'ye gerilemiştir. Nitekim devlet, 2008 yılında başlatılan Devlet Tarımsal Destekleme Fonu ile tarım sektörüne sübvansiyon vermeye devam etmektedir (www.oxfordbusinessgroup.com, 13.06.2010). Böylelikle 2008 yılındaki şiddetli kuraklık sonrası 2009 yılında tarımda bir iyileşme görülmeye başlanmıştır. Merkez İstatistik Bürosu'nun açıkladığı verilere göre, 2009 yılında daha iyi ürün verimi beklenmekte ve 2007'de GSYİH'nin %20.4'ünü oluşturan tarım payının 2008'de %14.7'ye gerilediği bir ekonomide tarım sektörünün payının biraz daha genişleyeceği umulmaktadır (Bank Audi, 2009:3). Nitekim Suriye'nin kıyı

şeridindeki bölgelerinde ortalama yağış düzeyindeki küçük bir artış nedeniyle, 2009 yılındaki tarımsal hasat artışı sağlanmıştır (Bank Audi, 2010:4).

Ülkede küçük kümes hayvancılığı ve ahırlarda yapılmaktadır. Hayvancılıkta özel sektör daha baskın konumdadır. Örneğin balıkçılık sektöründe özel sektör hakimdir ve nitekim toplam üretimin %65'i özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir (Gümüş, 2006:52-83).

2.1.7.5. Altyapı ve inşaat sanayi

İnşaat alanındaki projelerin büyük bir bölümü enerji ve turizm sektörleri ile ilgilidir ki özellikle de turizm sektöründe yabancı sermayeyi çekmek amacıyla birtakım teşvikler uygulanmaktadır. Şam'da da 13 yeni otelin inşası için 100 milyon dolar ayrılmıştır (KOSGEB, 2005:11).

Ülkede arazi fiyatları devlet kontrolünde olmadığından dolayı emlak piyasası, potansiyel yatırımcılar için karlı ve güvenli yatırım alanlarındandır. Ancak inşaat sektöründe 1990'ların sonundan 2000 yılına kadar sürekli gerileme yaşanmış, Körfez ülkelerinden gelen yatırımcıların, Iraklı mültecilerin ve Suriyeli göçmenlerin özellikle Şam ve Halep'te önemli konut projelerini yürütmeleriyle de sektörde hızlı bir büyüme yaşanmıştır. Bunun arından ise hükümet, 2007 yılında emlak sektörüyle ilgili özel bir düzenleyici kuruluşun kurulması için kanun çıkarmıştır (İGEME, 2008:16). Suriye'nin inşaat ve emlak gayrimenkul sektöründe, 2008 yılı sonları 2009 yılı başlarına doğru ekonomik yayılma ve finansal kriz daha fazla hissedilmiştir. Bu sektörde yatırımları arttırmaya yönelik farklı seviyelerde reformlar devam ederken, birçok büyük ölçekli projeler 2008 yılında uygulanmış ve diğerleri de 2009 yılında başlamıştır (Bank Audi, 2009:4). Çok sayıdaki bölgesel ve küresel ülkelerde emlak sektörü, negatif büyüme oranlarından veya resesyondan kaçmayı başarabilmiş iken Suriye'de de gayrimenkul sektörü 2009 yılında toparlanarak büyüme yaşamıştır (Bank Audi, 2010:5).

Gelecek yıllarda artması beklenen konut talebinin yanı sıra, hammadde arzı da önemli bir sorun teşkil etmektedir. Çimento en önemli inşaat malzemesi iken, ülkedeki çimento üretimi son yıllarda Körfez ülkelerinden gelen yatırımcılarla birlikte artan talebi karşılamakta zorluk çekmekte ve iç piyasada çimento talebi yıllık 7 milyon ton, üretim ise yıllık 5 milyon ton düzeyinde gerçekleşmektedir. Ortaya çıkan bu açık ithalata dahi kapatılamamaktadır. Bunun en önemli nedeni ise dağıtım kanallarında yaşanan sorunlardır. 2002 yılında bu sorunların üstesinden gelinebilmesi amacıyla Amran adında bir birim oluşturulmuş ancak Amran'ın dağıttığı

hammadelerin inşaat işlerinin tamamlanması için yeterli olmaması nedeniyle piyasada karaborsa gelişmiştir (İGEME, 2008:16).

İmar ve İskan Bakanlığı dar gelirliler için konut yapımından sorumlu olup, toplu konut projeleri yavaş yavaş özel sektöre devredilmektedir. Konut, kanalizasyon, sulama, baraj, toprak ıslahı gibi konularda çok sayıda projeler bulunmaktadır. Ayrıca hükümetin kalkınma programında yer alan su dağıtım şebekelerinin modernizasyonu ve varolan şebekenin genişletilmesi konusyla da 2006-2010 döneminde içme suyu projelerine 840 milyon Euro'luk yatırımın yapılması öngörülmektedir (DEİK, 2008:4).

2.1.7.6. Finansal hizmetler ve bankacılık

Arap bankacılık sisteminin gelişimi öncelikle, bağımsızlık sonrası yönetimi devralan iktidar kurumlarının siyasi ideolojilerine bağlı olarak gerçekleşmiştir. Yeni kurulan hükümetler ülkedeki yabancı güçlerin etkisinden kurtulmak için hızla harekete geçmiş; Arap ülkelerinin bazıları daha liberal politikaları seçerken bazıları da sosyalist yolu seçmiştir. Bu sosyalist düşünce yolunu seçen ülkelerden birisi de Suriye'dir. İlerleyen yıllarda Suriye, bankacılık sistemlerini kamulaştırmaya yönelik harekete geçmiştir. Bir sonraki adım olarak da ulusal para kurullarının kurulması ve akabinde bankacılık sistemini denetleyecek, ülke parasının işlevlerini üstlenecek bir merkez bankasının kurulması gerçekleştirilmiştir (Kandil, 2001:33).

Suriye 1947 yılında Dünya Bankası'na katılmıştır. Suriye için bir Dünya Bankası Ülke Destek Stratejisi henüz yoktur. Ancak banka ülkeye insani kalkınma, sosyal koruma ve çevresel sürdürülebilirliğin yanı sıra; geçiş ve ekonomik büyüme destek hizmetleri danışmanlığı, özel sektörün kalkınmasına yönelik danışmanlık politikası gibi mevcut yardımlarda da bulunmaktadır (IMF, 2010:29).

Beşar Esad döneminde gerçekleşen en önemli gelişmelerden birisi Suriye'de özel bankaların kurulmasına izin verilmesidir. Ancak bu gelişme kurulacak özel bankaların %51'nin yerli, en az %25'inin ise devlete ait olması gibi belli kısıtlamalarla gerçekleşmektedir (Ruben, 2004:326).

Suriye'de, 1960'lı yıllardaki kamulaştırma eğiliminden bu yana altı devlet bankası özelleştirilmiş, yedincisine ise 2002 yılında devredilmiş banka statüsü verilmiştir. Suriye finans hizmetler bakımından yeterli ve de uzmanlaşmış olmayıp, ekonomik gelişmenin önünde de büyük bir engel teşkil etmektedir. Her bankanın hizmet sunduğu ve uzmanlaştığı belli bir sektör bulunmaktadır. Bu bankaların

denetlenmesi ve gerekli düzenlemelerinin yapılması ise Merkez Bankası'na aittir (İGEME, 2008:16).

Türkiye'de, Suriye ile olan bankacılık faaliyetlerini yürüten çok sınırlı sayıda banka bulunmaktadır. Dahası Suriye bankaları nezdindeki kredi limitleri yeterli olmayan bu sınırlı sayıdaki bankalarında, ihracatçı firmalarının teminat mektuplarında ve akreditif işlemlerinde büyük sıkıntılar yaşadığı bilinmektedir (DEİK, 2008:18). Aynı zamanda Suriye ile ticaret yapan Türk firma temsilcileri de, Suriye'de bir Türk bankası şubesinin olmamasından dolayı bankacılık işlemlerinde sorun yaşamaktadırlar. Bu sorunların ise Suriye mevzuatından kaynaklandığı ve yabancı bankaların Suriye'de en fazla %49 paya sahip olmak şartıyla ortak banka kurmasına izin verildiği ifade edilmektedir (www.projekoordinasyon.org, 01.12.2010). Suriye mevzuatı, yabancı yatırımcılara tanıdığı %49'luk pay karşısında en fazla %60'a kadar bir sermaye hissesi payı tanıyarak yabancı yatırımcılara kapılarını açmakta; yani Bankacılık Kanunu ile Suriye bankacılık sektöründe yeni yabancı işlemcileri çekmeyi hedeflemektedir (www.animaweb.org, 03.07.2010). Suriye'nin Türkiye'deki muhabir banka sayısını artırması ve iki ülke arasındaki bankacılık anlaşmasının imzalanması önem arz etmektedir (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2006:73-74).

Suriye, 2000 yılından itibaren gerçekleştirdiği ekonomik reformlar ve ticari liberalizasyon çerçevesinde kambiyo mevzuatında da birtakım reformlar gerçekleştirmiştir. Yabancı bankaların şube açma imkanları bulunmazken ve akreditifler üçüncü ülkeler üzerinden açılırken yapılan değişikliklerle yabancı bankalara şube açma izni verilmiş, dış ticaret ve kambiyo işlemleri kolaylaştırılıp ve devletin kontrolü azaltılmaya çalışılmıştır (Kökçe, 2005:64). Ülkede Tarım ve Kooperatif Bankası ve Tasarruf Bankası yanı sıra, Suriye Ticaret Bankası (Commercial Bank of Syria-CBS) ülkenin en büyük ticari bankası olmuştur. Suriye Ticaret Bankası'nın rolü, Suriye ekonomik ve ticari faaliyetlerine hizmet etmek ve tüm dış ticaret işlemleri kontrol etmektir. Suriye Ticaret Bankası 60 şubesi ile ülke geneline yayılmış, oldukça geniş ağa sahiptir ve banka varlıkları açısından en büyük devlet bankası olmaya devam etmektedir (Consultative Group to Assist the Poor, 2008: 12-18). 2001 yılının Mart ayında yeni bir yasa ile bankacılık faaliyetlerinin serbestleştirilmesi sağlanmış; finans sektörü üzerindeki devlet tekeline de son verilmiştir (İsmail, 2005:2). 2000-2001 yıllarında uygulamaya konulan kanunlarla birlikte yabancı bankalara Suriye'deki serbest ticaret bölgelerinde faaliyet izni ve

şirketlere hizmet edebilme izni verilmiştir. 2002 yılında ise özel bankaların hem serbest ticaret bölgelerinde hem de ekonominin genelinde faaliyette bulunmaları yasallaştırılmış olsa da bu düzenleme 2004 yılına kadar katı kurallar nedeniyle uygulamaya geçirilememiştir. 2007’de de Bankacılık Kanunu değiştirilmiş, böylelikle yabancı yatırımcıların özel bankalarda sahip olabileceği maksimum pay %49’dan %60’a çıkarılmış, her banka için asgari sermaye tutarı 30 Milyon \$’dan 100 Milyon \$’a yükseltilmiştir (İGEME, 2008:17). Yerel yatırımcılar bölgesel bankalar ile ilişkilerini geliştirmek için, 12 özel ticari bankayı yabancı finansal kurumlara ortaklığa teşvik etmektedir (www.oxfordbusinessgroup.com, 13.06.2010).

5 Şubat 2006 tarihinde yapılan anlaşmalarda, bütün kamu ve karma sektörün kredi anlaşmalarında ve ithalat-ihracat sözleşmelerinde yer alan bedellerin euro olarak ödenmesi zorunluluğu getirilmiş; CBS de tedbir olarak ödemelerde euroya geçildiğini belirtmiştir (DEİK, 2008:2-3).

Suriye’de Merkez Bankası dışında iç ve dış finansmanının, döviz bozdurma ve provizyon işlemlerinin yapıldığı Suriye Ticaret Bankası, sanayi sektörüne finansman sağlayan Sanayi Bankası, inşaat sektörüne finansman sağlayan Emlak Bankası, tarım sektörünü finanse eden Ziraat Bankası, fertlere ve meslek erbabına kredi sağlamakla yükümlü olan Halk Kredi Bankası ve fertlere ait tasarrufları kabul etmekte olan Tasarruf Bankası mevcuttur (Tunalı, 2005:66). Ülkedeki en büyük üç özel bankanın yabancı ortakları; Lübnan kökenli BLOM, Ürdün kökenli Konut Bankası ve Fransa kökenli Suudi-Lübnan ortaklığı Credit Agricole Indosuez’dir. Ayrıca 2005 yılında çıkarılan yasa gereğince iki İslami Banka da (Cham Bank ve Syrian International Islamic Bank) hizmet vermeye başlamıştır.

Bu yeni bankalar faaliyetlerine başlamadan önce bir takım sıkı kısıtlamalar, şeffaf olmayan düzenlemeler, bankacılıkta gizlilik ilkesinin belirsiz olması ve devlet bankalarının sektördeki hakimiyeti gibi birçok engelle karşılaşmıştır. 2005 yılı başlarında özel bankaların karşılaştıkları bu sorunların giderilmesi için düzenlemelere gidilmiş; bankalara döviz kredisi verme ve hazine bonusu çıkarma hakkı tanınmıştır. Ülkede interbank piyasalarının kurulması için çalışmalar devam etmektedir.

Suriye bankacılık sektörü, küresel mali kriz ve onun etkilerine karşın nispeten daha iyi bir başarı sergilemiştir. Ülkedeki toplam bankacılık faaliyetleri, Suriye’de faaliyet gösteren bankaların konsolide varlıkları ile ölçüldüğünde 2009 yılında ABD doları cinsinden %16.3 artmıştır. 2008 Aralık ayı sonunda 37.0 milyar ABD

dolarından hareketle 2009 Aralık ayı sonuna kadar 43.1 milyar ABD doları olmuştur (Bank Audi, 2010:10).

Son zamanlarda Suriye’de 10. Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde mali ve bankacılık alanında reformlar yapılarak yatırım ve iş sektörü bünyesinde büyük gelişmeler yaşanmıştır. Hükümetin kurumsal reformlarda, ekonomik sektörün yeterliliğinde, üretimin artırılmasında ve birçok alanda yaptıkları uygulamalardan dolayı olumlu sonuçlar alınmış, bürokratik işlemler azaltılmıştır. Bunun neticesinde ise genel ve özel sektörde yatırım hacminde artış ve enflasyonda ise düşüş gerçekleştirilmiştir.

Suriye’de banka mevduatları 2009 yılının ilk altı ayında 1127 milyar SL ulaşmış, bu oran 2008 yılının ilk altı ayında 1070 milyar SL oranında gerçekleşmiştir. 2008 yılında 856 milyar SL olan banka kredileri, 2009 yılının ilk altı ayında 913 milyar SL yükselmiştir.

Ayrıca Suriye’de 2005 yılında 460 milyar SL olan genel bütçe 2010 yılında 754 milyar SL yükselmiştir. Bu noktada bankacılık sistemi etkinleştirilerek 18 yeni banka ve 22 büro, birçok şirket, döviz bürosu ve sigorta şirketi açılmıştır (www.sana.sy/index_eng.html, 12.10.2010).

Haziran 2006’da bir grup özel sigortacılık şirketi faaliyetlerine başlamış; bir yıl içinde de 3 yeni sigorta şirketi daha kurulmuştur. Suriye’de borsa kurulmasına ilişkin kanun 2006 yılında çıkmıştır (İGEME, 2008:17). Henüz test aşamasında olan Şam Menkul Kıymetler Borsası’nda 14 şirket işlem yapmaktadır. Şam borsası yabancı yatırımcılara da açıktır. Yabancı yatırımcılar Suriyeli bir ortakla ve en fazla % 49 hisse ile borsaya girebilecektir.

Önceleri Suriye’de yabancı bankaların şube açma imkanları olmaması dolayısıyla akreditifler üçüncü ülkeler tarafından gerçekleştirilirken, kambiyo mevzuatında yapılan reformlarla yabancı bankalara şube açma izni verilmiştir. Şu günlerde dış ticaret ve kambiyo işlemlerinde kolaylıklar sağlanarak devlet kontrolü de azaltılmaktadır. Türkiye ile Suriye arasında her geçen gün artan iş hacmi, ortak banka ihtiyacını doğurmuştur. Bu noktada ticaretin kolaylaşması adına Türkiye’nin Suriye’de banka şubesi açma çalışmalarına başlanılmıştır (Sınırsız ticaretin rotası..., 2010:45-46).

2.1.7.7. Madencilik

Suriye, doğal kaynakları sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı destekleyemeyecek kadar zayıf bir ekonomiye sahiptir. Oldukça mütevazî petrol ve doğal gaz rezervleri mevcuttur. Rezervlerinin aşırı tüketilmiş ve en üst kalitede olmamasına rağmen, petrol son otuz yıldır ülkenin en önemli ihrac maddesi olmuştur. Bunun yanı sıra ülkeden geçen boru hatlarından da gelir elde edilmektedir (Sağlam, 2006:31).

Suriye'nin ilk ticari petrol sahası 1968 yılında üretime açılmış olsa da 1980'lerin ortasına kadar ihracat yapılamamıştır. Orta Doğu standartlarına göre büyük bir petrol ihracatçısı olmayan ülke aynı zamanda Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'ne (The Organization of the Petroleum Exporting Countries-OPEC) de üye değildir. Nitekim, petrolün ekonominin temel ögesi haline gelmesiyle birlikte Suriye'nin petrol ihracatı toplam ihracat gelirlerinin üçte ikisini, GSYİH'nın da %15-%20'sini oluşturmuştur. Ülkedeki petrol üretimi 1986-1995 yılları arasında düzenli bir şekilde artmış, 1995 yılında günlük üretim 600.000 varille en yüksek noktaya ulaşmıştır. Fırat petrol havzası tükenmeye başlayınca da üretimde hızlı bir düşüş başlamış; 2006 yılında Suriye günlük ortalama 400.000 varil petrol üretimi gerçekleştirmiştir. Bu miktar 2005 yılı üretiminin %5 altında seyretmiştir. Bunun üzerine hükümet 2008 yılında KDV'yi uygulamaya geçirip, petrol fiyatlarına yönelik sübvansiyonları keserek mali dengeyi yeniden sağlamayı hedeflemiştir. Suriye'nin petrol endüstrisi son yirmi yıldır Al Furat Petrol Şirketi'nin (AFPC) kontrolünde iken ülkedeki ikinci önemli petrol şirketi de Deir al-Zour Petrol Şirketi'dir (Doğan, 2008:43-44).

En büyük doğal gaz rezervi Palmira yakınlarında olan Suriye'nin, yeni enerji santrallerinin çoğu da doğal gaz ile çalışmaktadır. Ekim 1997'de Palmira yakınlarında yeni bir doğal gaz kaynağı keşfedilmiş, yeni boru hatları döşenmiş, işleme tesisleri inşa edilmiştir. Böylelikle sektördeki gelişme de hız kazanmış olmuştur. Ülkenin kanıtlanmış doğal gaz rezervlerinin 2009 yılında 240.7 milyar m³ olduğu, toplam doğal gaz üretiminin de 2008 yılında 6.04 milyar m³ olarak gerçekleştiği tahmin edilmektedir (www.cia.gov, 01.12.2010). Ülke petrol, doğal gaz, otomotiv ve turizm sektörleri açısından yabancı yatırımcılar için oldukça caziptir. Dolayısıyla ülkenin temel döviz kazancı da başta petrol olmak üzere bu sektörlerden ve yurt dışında çalışan işçi gelirlerinden, tarımsal ürünlerin ihracatından sağlanmaktadır (Akal, 2008: 286-287).

Ülkede çıkarılan madenlerin en önemlisi de fosfattır. 1990'ların başında üretim hızla düşmüş, dünyada fosfata olan talep azalmış ve dolayısıyla fiyatlarında düşmesiyle 1990 yılında 1.63 milyon ton olan fosfat üretimi 1993 yılında 930 000 tona gerilemiştir. 1993'ten sonra ise üretimde artış gözlenmiş, 2005 yılında da 2.9 milyon tona çıkmıştır. Fosfatın dışında ülkede aynı zamanda çakıl taşı, mermer, alçı taşı, tuz, kum taşı üretilmekte ve az miktarda da olsa yurt dışına ihraç edilmektedir (İGEME, 2008:15).

2.1.7.8. Sanayi

Suriye'de sanayileşme 1950'li yıllarda başlamış; 1970'li yıllarda devletin ağır sanayiye yaptığı yatırımlarla hız kazanmıştır. Sanayi, petrol, tekstil, çimento, tütün, fosfat, gıda-işleme, içecek, gübre gibi alt sektörlerden oluşmaktadır. Tekstil, deri, gıda, kağıt, kimyasallar özel sektörün elinde iken; ağır sanayiler de devletin kontrolündedir. Suriye'de 45 ilaç üreticisi faaliyet gösterirken, ilaç ve tıbbi ekipmana talep gün geçtikçe artmakta ve hükümet de 21 yeni hastane inşa etmeyi planlamaktadır.

Sanayi işgücünün üçte birini çalıştırmakta olan tekstil sanayisi önemli bir sektördür (KOSGEB, 2005:12-13). Bu sektörde pamuklu iplik üretiminin büyük bölümü kamuya ait şirketler tarafından gerçekleştirirken, sentetik iplik üretimi özel sektör firmaları tarafından yapılmaktadır. Adidas, Benetton, Kickers, Stefanel, Azzaro, Naf Naf, Best Mountain, MG-Italie, Absorba gibi markaların Suriye'de lisans altında üretimleri mevcuttur. Suriye, tekstil ve hazır giyim sektörlerindeki makina ihtiyacının önemli bölümünü Almanya ve İtalya'dan karşılamaktadır (DEİK, 2008:5). Tekstil ve çimento başta olmak üzere metalürji, kimya sanayi ve Hama'daki demir-çelik kompleksindeki üretim hatlarına yenileri eklenmiş ve 1970'lerde kamu sektörü yatırımlarının üçte ikisi bu alana aktarılmıştır (Owen ve Pamuk, 2002:210).

Suriye'de 180 Milyon dolar değeri ile kuruluşu tamamlandığında dünyanın en büyük şeker rafinerilerinden biri olması beklenen bir şeker rafinerisi kurulması planlanmaktadır. Suriyeli, Kuveytli ve Brezilyalı yatırımcıların ortaklığı ile kurulması planlanan bu şeker rafinerisinin, faaliyete geçtiğinde üretim kapasitesinin yılda 1 milyon ton olması beklenmektedir. Böylelikle bu proje ile kurulacak olan fabrika sayesinde, Suriye'de devletin şeker üretimi üzerindeki tekeli de ortadan kalkmış olacaktır.

Zeytinyağı üretimi büyük ölçüde kamu sektörünün kontrolündedir. Özel sektör üreticileri de Halep, Humus ve Hama'da modern tesislerde üretim gerçekleştirmektedirler. Şişeleme ve ambalaj konusunda ise işbirliği imkanları söz konusudur. Süt ve süt ürünleri sektöründe yıllık 1.7 milyon ton süt üretiminin sadece %6'sı işlenmektedir. Bu üretim tesislerindeki makina ve ekipmanların büyük bir bölümü de Türkiye ve İtalya'dan ithal edilmektedir. Tahıl üretiminde Suriye, ancak kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Un üretimi kamu sektörüne aittir. Günlük üretim 7.000 tondur. Özel sektör yatırımları da makarna üretimine yoğunlaşmıştır (DEİK, 2008:5).

2.1.7.9. Yabancı sermaye

Liberal ekonomiye geçiş sürecinin doğal bir sonucu olarak Suriye hükümeti, 1990'larda ülkeyi yabancı yatırıma açmış; ancak bu açılım tam bir serbestleştirme olmamış ve sınırlı bir düzeyde kalmıştır (Tunalı, 2005:68). Daha sonra da 2007 yılında yürürlüğe giren 8 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yabancı yatırımcıların birçok bürokratik engelle karşılaşmalarına yol açan 10 No'lu Yatırım Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır.

Yatırımcıların, devlet bankası olan Suriye Ticaret Bankası'ndan döviz mevduatı açtırabilmeleri, getirilen sermayenin tamamını döviz olarak bu hesaba alacak olarak kaydettirebilmeleri, yurtdışından temin edilen döviz kredilerinin bu hesaba transfer edebilmeleri, ihracattan sağlanan döviz gelirlerinin %75'ini bu hesaba tutabilmeleri mümkündür. Ayrıca yatırım mallarını sigortalama işlemlerini "Inter-Arab Investment Guarantee Corporation" veya Suriye'deki ilgili makamların uygun gördükleri herhangi bir kurum nezdinde gerçekleştirilebilmeleri de söz konusudur. Yabancı yatırımcılar, yatırım amacıyla getirdikleri dövizleri projenin işletmeye geçmesinden 5 yıl sonra tekrar döviz cinsinden yurtdışına çıkartabilme hakkında da sahiplerdir. Yurtdışına aktarılacak para miktarı en fazla, yurda getirilen döviz miktarı kadardır. Ayrıca yabancı yatırımcıların beklenmedik bir zorlukla karşılaşmaları durumunda ise getirdikleri dövizini 6 ay içinde yurtdışına çıkartabilmelerine izin verilmektedir.

Özellikle sanayi, tarım, gıda, turizm ve enerji alanlarında yabancı yatırım beklenmekte; artan turist sayısı ile birlikte Şam, Halep, Humus, Hama ve Tartus kentlerinde lüks turistik komplekslerine büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Suriye Ekonomi ve Dış Ticaret Bakanlığı tarafından tespit edilen diğer öncelikli yatırım alanları da şunlardır (KOSGEB, 2005:14):

- Suriye pamuğunun kullanılması şartıyla tekstil,
- Şeker, gübre, lastik, ilaç, sanayi hammaddeleri,
- Zeytin ve zeytinyağı entegre tesis ve makinaları, sulama araçları, yem, süt tozu, süt ve süt ürünleri malzeme ve fabrikaları,
- Göl ve deniz balığı üretme çiftlikleri,
- Düz cam, ısıya dayanıklı kumlu cam,
- Deterjan ve hammaddesi, soda, plastik, granül, yağ, deri, kablo, elektrik nakil hattı malzemeleri,
- Sayaç kutuları, şalter ve eriyik, trafo, regülötör, enerji üretim istasyonları,
- Suriye’de halihazırda en fazla yabancı yatırım petrol ve gaz arama alanlarıdır.

Yeni Yatırım Kanunu çerçevesinde başlanan ilk yabancı yatırım, Deera yakınlarında kurulmakta olan The Syrian Tyre Company adındaki lastik fabrikasıdır. Bu yatırımın %82.5 gibi büyük bir hissesi Suriye kökenli bir Amerikan vatandaşına, %15’i Çinli yatırımcılara, kalan %2.5’luk bölümü ise Suriyeli bir kişiye aittir (KOSGEB, 2005:14).

Suriye’deki başlıca yabancı yatırımcılar özellikle enerji sektöründe faaliyet göstermektedir. Bunların başında Shell, Conoco, Total-Fina-Elf, Dublin, Devon Energy, Ina Nafta Plin, Gulsands and Startegic Energy gelmektedir. Diğer yabancı yatırımcılar arasında da Mitsubishi, Samsung, Mobil, Dupont, Gray-Mackenzie firmaları gelmektedir (Tunalı, 2005: 68-69). Son dönemlerde özellikle Körfez Ülkelerinden gayrimenkul sektöründe yapılan yatırımlar dikkatleri çekmektedir. 2001-2005 yılları arasında Suriye’ye 1.2 milyar dolarlık yabancı yatırım girmiş; sadece 2006 yılında giren yabancı yatırım ise 600 milyon dolara ulaşmıştır. Suriye’nin Arap ülkelerine yönelik doğrudan yabancı yatırım akışındaki payı ise yaklaşık %9.9 dolayındadır (DEİK, 2005:8-9).

2.1.7.10. Dış ticaret

Sovyetler Birliği’nin çöküşüyle birlikte 1991 yılından itibaren Suriye’nin ticaret partnerlerinde bir değişim olmuş; 1989 yılında Suriye ihracatının %40’ı Eski Sovyetler Birliği ve Doğu Blok’u ülkeleriyle yapılırken bugün bu oran oldukça azalmış; Avrupa Birliği’nin payı 1989 yılında %30’dan 1998 yılında %55 oranına yükselmiştir. Ülkede yine petrol ihracatı en önemli ihracat geliri olarak ortaya çıkmıştır (Kökçe, 2005:66).

Uzun yıllar Suriye tarımsal ürünlerini her ne kadar eski Sovyet Bloğu'na ihraç etse de; 90'ların başında, Sovyet Birliği'nin çöküşü hem tarım hem de üretim mallarının Suriye ihracat performansını zayıflatmıştır. Buna rağmen, yerli petrol üretiminin hızlı gelişmesi 1995 sonrasında cari hesaplarda fazlalığa yol açmıştır ve bu gerçek Suriye ekonomisinin geleceğini uluslararası petrol fiyatlarına bağımlı hale getirmiştir. 2002'de tarım ihracatı (çoğunlukla pamuk, arpa, buğday, canlı hayvan ve meyve) %20 civarlarında iken, petrol geliri toplam ihracat gelirinin yaklaşık %70'ini göstermektedir. Ancak Suriye'nin bilinen petrol rezervleri 2 milyar varil geçmemekte; mevcut 600.000 milyar/varil rezervinin de 10 yıldan az bir süre içinde tükenmesi beklenmektedir (UNDP, 2008:4).

2001 yılından bu yana yüksek petrol fiyatları ve güçlü petrol dışı ihracat performansı sayesinde, Suriye'nin ticaret dengesi bu süre içinde pozitif olurken, bu fazlalık aynı zamanda Suriye ithalatında da önemli ölçüde artışa neden olmuştur (UNDP, 2008:4). Petrol ihracatından elde edilen kazançlar hükümetin en önemli döviz kaynaklarından biridir. Suriye'nin başlıca ihracatı ham petrol ve petrol ürünleri, ham pamuk, giyim, meyve ve tahıl iken ithalatının büyük bir kısmı da sanayi, taşıt araçları, tarımsal alet ve ağır makineler için gerekli hammaddelerdir (www.globalsecurity.org, 11.10.2010).

Avrupa Birliği Suriye'nin de dahil olduğu Akdeniz bölgesindeki 12 ülke ile 2010 yılına kadar serbest ticaret alanı oluşturmayı amaçlamaktadır. Nitekim Avrupa Birliği ile Suriye hükümeti arasındaki bu ortaklık anlaşması konusundaki ilk resmi görüşmeler 21 Nisan 1998'de Brüksel'de başlamış; Beşar Esad, Suriye'nin kapılarını daha fazla dışarıya açmak için çaba göstermiş ve sonunda Suriye-AB ortaklık anlaşması konusunda Aralık 2003'de mutabakata varılmıştır. AB'nin Suriye'ye uygulamak istediği kota seviyesi Arap ülkeleri arasındaki en düşük seviyededir. Son tur görüşmelerinde ise ayrıca, Avrupa pazarlarına ihraç edilecek tarım ürünleri üzerindeki kotaları kısmen yükseltilmiştir. Diğer taraftan araba ithalatında da önümüzdeki üç yıl içerisinde %50 indirim öngörülmektedir (Gümüş, 2006:60-61).

Arap Ortak Pazarı'nın bir üyesi olmasının yanı sıra, Ortadoğu ülkeleriyle bağlantıda kilit konumunda olan Suriye, yakın komşuları ve bölgedeki diğer İslam ülkeleriyle yakın işbirliği yapmakta, Arap dünyasında liderliğe oynamaktadır (Kökçe, 2005:67). Bölgenin ihracatı bakımından en büyük ortağı Lübnan ve Suudi Arabistan, ithalatı bakımından da Ürdün ve Suudi Arabistan'dır (Kalaycıoğlu, 2002:48). Suriye, 21 Arap ülkesiyle Arap ligi çerçevesinde Serbest Ticaret

Anlaşmaları (STA) imzalayıp gümrük vergilerinde %80 indirimde giderken bir yandan da Birleşik Arap Emirlikleri, Ürdün, Lübnan ve Suudi Arabistan ile STA imzalamış ve bu ülkelerle de %100 gümrük indirimlerine gitmiştir. Arap ülkeleriyle gümrüklerin %80'lere varan oranlarda indirilmesi 8 yıl boyunca tedricen %10'luk indirimlerle olmuş; 2004 yılında da %20 indirim sağlanarak 2005'te %100 gümrük indirimleri sağlanmıştır. Suriye'nin katma değeri en az %40 olan ürünleri diğer Arap ülkelerine "0" gümrükle serbestçe girecektir. Bu nedenle Suriye, Türkiye, Almanya, Beyaz Rusya, Hindistan ve İran başta olmak üzere komşu ve diğer ülkelerin odak noktası haline gelmiştir (Gümüş, 2006:61).

Suriye'de 1950'lerin başında ithalat değeri, ihracat değerinin iki katına yakın bir değere ulaşmış; 1951-1970 yılları arasında ise ithalat yılda ortalama %6.2 ve ihracat %5.6 oranında artmıştır. 1970'te ihracat ve ithalatın değeri oldukça fazla artış göstermiştir. Örneğin ithalatın ortalama büyüme oranı yılda %28 ve ihracatın ise %23 olarak gerçekleşmiştir. Ülke 1970'li yıllarda ithalatta önemli bir büyüme yaşamıştır. Bu durum dış yardım akışındaki artış, Ekim 1973 savaşının ardından yatırım ve inşaattaki patlama, 1970'lerin ortasında Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)'nin politikalarından kaynaklı petrol fiyat artışı tarafından körüklenmiştir (Collelo, 1987). Suriye, büyümenin yavaşladığı 1980'lerin sonunda ithal ikamecilik politikasını bırakmış, ihracata dayalı büyüme politikasını benimsemeye başlamıştır. 1980'li yıllarda uzun süren dış ticaret açığı 1989 yılında ithalatın azalması ve tekrar petrol ihracatının artması ile toparlanarak dış ticaret fazlasına dönüşmüş ve 1990 yılında 2 milyar \$ ödemeler dengesi fazla vermiştir. Fakat 1993 yılında petrol fiyatlarının düşmesi ve ithalatın hızlanması ödemeler dengesinin tekrar açık vermesine neden olmuştur. 1996 yılında ise ithalattaki büyük düşüşten sonra 1999 yılına kadar dış ticaret dengesinde fazlalık meydana gelmiştir (Kökçe, 2005:68).

Ülkede liberalizasyon adına tarife oranlarının önemli ölçüde azaltılması, Türkiye ile STA'nın tamamlanması, Büyük Arap Serbest Ticaret Bölgesi'ndeki üye Arap Ülkeleri'nden ithal edilen tüm ürünler ve bunların konsolosluk ücretleri ve ithalat lisanslarından muaf tutulması gibi ciddi bazı önlemler alınmıştır (Dardari, 2007:8).

Tablo 2.3. Suriye'nin Yıllara Göre Dış Ticareti (milyar \$) (Tunalı, 2005:101; DEİK, 2010:13)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT
1994	3.3	4.6
1995	3.8	4.0
1996	4.1	4.5
1997	4.0	3.6
1998	3.1	3.3
1999	3.8	3.6
2000	5.1	3.7
2001	5.3	4.5
2002	6.1	4.9
2003	5.6	4.8
2004	7.2	6.9
2005	8.6	8.7
2006	10.2	9.3
2007	11.7	12.2
2008	12.5	14.4
2009	8.2	10.7

Tablo 2.3'e göre 1997-2006 yılları arasında genel olarak dış ticaret dengesinde fazlalık veren Suriye'nin 2007 yılında gerçekleştirdiği toplam ihracatı 2006 yılına göre %15 oranında artarak 12 milyar dolar civarına ulaşmıştır. 2007 ithalatı da 2006 yılına göre %31 oranında artarak 12.2 milyar dolar olmuştur. 2009'da ihracat 8.2 milyar dolar, ithalat 10.7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Suriye'de Türkiye gibi diğer ülkelere nazaran uluslar arası ekonomik krizden daha az etkilenmiştir. Suriye ekonomisi her ne kadar petrol ihracatında biraz da olsa zorlansa da, özellikle uluslar arası piyasaya tam olarak açılmadığı ve yüklü miktarda borcu olmadığı için bu krizi az zararla atlattır (Sınırsız ticaretin rotası...,2010: 53).

İthal hammaddeye dayalı Suriye sanayisinin girdi maliyetinin azaltılması ve rekabet gücünün artırılarak ihracata ivme kazandırılması amacıyla Mayıs 2001'de yayımlanan bir kararname ile 1100 ithal maddeye uygulanan ve %6-%20 arasında değişen gümrük vergisi oranları %1'e indirilmiştir. Bir başka kararname ile de

gümrük tarife oranları hesaplama şekli uluslar arası standartlara uyumlaştırılmıştır (İZTO, 2006:6).

a) İhracat: Ülkenin ihracat gelirlerinin yarısından fazlasını ham petrol ve petrol ürünlerinden elde edilen gelirler oluşturmaktadır. Diğer önemli ihraç kalemleri de tekstil ve tekstil ürünleri, ham pamuk, canlı koyun-keçi, meyve-sebze, işlenmiş deri ve deri mamulleri ayrıca tarımsal ürünlerdir. Suriye'nin ihracatında Avrupa Birliği, Suudi Arabistan, Lübnan, İtalya, Fransa, Türkiye, İspanya ve Almanya ilk sıralardadır. İhracatının yarısından daha fazlasını Avrupa Birliği ülkelerine yaparken ikinci sırada da Arap Ülkeleri yerini almaktadır (Gümüş, 2006:63).

Suriye'nin ihracat politikası aşağıdaki ilkelere dayanmaktadır (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2006:38):

- Suriye'de ihracat işlemleri bir kaç madde dışında ön izne bağlı değildir.
- İhracat, Suriye Ticaret Bankasına verilecek döviz iade taahhüdüne bağlıdır.
- İhracattan elden edilen döviz gelirleri, komşu ülkelerin para cinsi üzerinden Suriye Ticaret Bankası tarafından satın alınmaktadır.
- Sebze, meyve, hayvani ürün ve konfeksiyon ihracatından elde edilen döviz gelirleri bankada kendi adlarıyla muhafaza edebileceklerdir.
- Diğer malların ihracatından elde edilen gelirlerin, %75'i ihracatçının adıyla muhafaza edilmesi, %25'i de komşu ülkelerin para cinsi üzerinden Suriye Ticaret Bankasına satılması gerekmektedir.
- İhracattan elde edilen döviz, ithal işlemlerini finanse etmek üzere başkalarına da devredilebilir. Bu işlemde dolayı Suriye Ticaret Bankası damga pulu resmi tahsil eder.

İhracatçılar, Suriye Ticaret Odası'na kayıtlı olmalıdır ve bağlı oldukları odalar tarafından onaylı bir fatura almaları da gerekmektedir (İsmail, 2005:4).

b) İthalat: Suriye'nin en büyük ithal ürünleri rafine edilmiş şeker, darı (sarı mısır), sanayi için demir veya çelikten çekilmiş teller, yüklü olarak ağırlığı 5 tonu geçmeyen yük araçları, ağırlığı 1000 kg. kadar olan şahıslara mahsus araçlar gibi ülkede üretilmeyen veya ülkedeki üretimin ihtiyacı karşılayamadığı maddeler, dökme demirden dikişsiz tüp ve borular, zeytin küspesi (yem), polietilendir. Ayrıca pamuklu dokuma, maden ve sıvı yakıtlar, canlı hayvan ve et, gıda maddeleri, kimya ve ecza ürünleri, ağaç ve ağaç ürünleri de ithal edilmektedir (Kalaycıoğlu, 2002:48). Ürün grupları itibariyle başlıca ithal kalemleri ise nakil vasıtaları, makine, metal ve metal

ürünleri ve gıdadır. Makine-teçhizat gibi yatırım malları, Almanya başta olmak üzere, Japonya, İtalya ve Türkiye'den gelirken, ara malların büyük bir kısmı ise Türkiye, İspanya ve İtalya'dan ithal edilmektedir. 2002 yılı itibariyle Suriye ithalatının %24'ü AB'den, %16'sı Asya Ülkelerinden, %11'i diğer Avrupa Ülkelerinden ve diğer %11'lik kısmını da Arap ülkelerinden gerçekleştirmiştir. Suriye'nin ithalatındaki belli başlı ülkeler İtalya, Almanya, ABD, Çin, Güney Kore, Ukrayna ve Türkiye'dir (Gümüş, 2006:64).

Suriye'ye gelen malların doğrudan üretilen ülkeden ithal edilmesi esastır ancak 10 Sayılı Yatırım Yasası uyarınca kurulan şirketler bu kuralın dışında tutulmaktadır. 10 Sayılı Yatırım Teşvik Yasası veya belirli diğer yatırım kanunları çerçevesinde kurulan firmalara;

- Makina teçhizat gibi proje için gerekli tüm mallar,
- Çeşitli hizmet araçları,
- Projenin yönetilmesi için gerekli hammadde ürünleri için gümrük vergisinden muaf ekipman ve hammadde ithal etmelerine izin verilmiştir (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2006:36).

Suriye'nin ithal politikası ise;

- Yerli üretimi bulunmayan gıda maddeleriyle tarımsal ürünlerin ithalatına izin verilmesi, yerli üretimi bulunan maddelerin ithalatının kısılması veya mümkün olduğunca asgariye indirilmesi,
- Hammadde, yedek parça, makina ekipman (Tarım ve Sanayi) tıbbi/laboratuvar cihazları ve mühendislik ile bilimsel cihazların ithalatına izin verilmesi,
- Temel veya lüks olduklarına bakarak ithal mallarının değişik gümrük vergilerine tabi kılınması,
- Daha yüksek gümrük vergisi uygulanarak lüks maddelerin ithalatının kısılması,
- İthalatın büyük bir bölümünün ihracat gelirleriyle finanse edilmesi gibi prensipleri öngörmektedir (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2006:36).

Suriye ticaret politikası resmen dış rekabetten yerli üretimi korumak için tasarlanmıştır ve ülkede ithalat beş farklı listeler halinde gruplandırılmaktadır (Chemingui ve Dessus, 2008: 919):

- İlk liste çevre, güvenlik veya sağlık nedenleriyle bütün yasaklı ürünlerden oluşur.
- İkinci bir liste yasaklanmış ürünleri kapsar (GAFTA ülkeleri kökenli ürünler hariç). Bu liste kapsamındaki tüm ürünler yurt içinde üretilirler. Ürünlerin büyük bir kısmı hayvan ve orman ürünleri, bitkisel yağlar, şeker bazlı ürünler, plastik ve kauçuk ürünleri, ahşap ürünleri, kağıt ürünleri, ipek, tekstil ve giyim, el sanatları ürünleri, elektrikli makine ve malzemeleri gibi ürünlerle ilgilidir.
- Üçüncü liste sadece kamu sektörü tarafından ithal edilebilir ürünleri içerir. Bu liste özellikle petrol ürünleri, pamuk, alkol, tütün, silah, bazı tahıl ürünleri, eczacılık ürünleri, tuz, siyah çimento, balık, meyve, zeytinyağı, TV, hayvan yemi ve fosfat içerir.
- Dördüncü liste özellikle kamu kuruluşları tarafından daha önceden ithal edilen ürünleri içerir ki bu ürünler şimdi herkes tarafından alınabilir ürünlerdir. Listedeki en önemli ürünler araba ve ulaştırma makineleri, beyaz çimento, gübre, çelik ürünleri, ahşap, kağıt, tekstil sanayisi için iplik, konserve balık ve et, ham şeker, kahve, çay, pirinç, ham deri ve kağıttır.
- Bütün diğer ürünler, kamu kurumları ve özel acenteler tarafından ithal edilebilir geçmiş listelerdeki ürünleri içermemektedir (Chemingui ve Dessus, 2008: 919).

Hükümetin gerekliliği konusundaki yaklaşımına göre Suriye'deki vergi oranları %1 ile %200 arasında değişmektedir. Otomobil gibi lüks ürünlere yüksek oranlı vergi konulurken, gıda ve sanayi hammaddelerine düşük oranlı vergi uygulanmaktadır. Sanayi ve tarım için gerekli maddelerin ithal izinlerine öncelik verilmekte; imalat için gerekli ham ve ara malların ithalatının Suriye Ticaret Bankası'nca finansmanı mümkün kılınmaktadır. Lüks mallar ithal edilirken yüksek gümrük vergilerine tabi tutulmaktadır. 2002 yılının son aylarında ithalattaki kısıtlamaları azaltmak için, ithal hammaddelerde uygulanan tarifelerin %1 oranında azaltılması, araba ithalatındaki yasakların kaldırılması gibi birkaç ticaret reformu önlemleri alınmıştır. Ayrıca otomobil ithalatındaki tarifeler %40 gibi büyük ölçüde azaltılmıştır. 2005 yılı Nisan ayında Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı, ulusal bankalara (kamu ve özel) hammadde, girdi ve ekipmanları, makineleri de dahil olmak üzere ithalat işlemlerinde finansman amacıyla kredi sunmak için yetki vermiştir (İsmail, 2005:3).

Ülkede narkotik ürünler, mobilya ve silah ithalatı yasaktır. Tütün, çelik, buğday gibi bazı temel ürünlerin ithalatı da devletin ya da devlet tarafından görevlendirilmiş özel kuruluşların tekelinde bulunmaktadır. Hazır giyim, konserve, balık dışında işlenmiş gıda, kozmetik hammaddesi, şişe suyu, bira, tütün, peynir ve bazı ilaçların ithalatı da yasak ürünler arasında yer almaktadır (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2006:37).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. MATERYAL

“Türkiye-Suriye Ekonomik İlişkilerinde Gaziantep’in Yeri” isimli çalışmada birçok kitap, dergi, rapor gibi yayımlar taranmış, internetten konu ile ilgili araştırmalar yapılmıştır.

Çalışmanın konu seçimi yapıldıktan sonra, 2005 Nisan ayından itibaren Gaziantep’te hizmet vermeye başlayan Suriye Arap Cumhuriyeti Gaziantep Başkonsolosluğu’na atanan Başkonsolos Haitham Saad ile görüşmeler gerçekleştirilmiş, konuyla ilgili odalar ve dernekler ziyaret edilmiş, Halep Üniversitesi’ne ziyaretlerde bulunulup öğretim üye ve elemanlarıyla diyaloga geçilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili birçok seminer, konferans ve kongreye yazar tarafından katılım gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği raporlarından yoğun bir şekilde yararlanılmıştır. Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu ile Dış Ticaret Müsteşarlığı yayınları, ülke raporları, Ortadoğu ve Suriye ile ilgili yabancı kaynaklar (İngilizce ve Arapça) çalışmada önemli derecede faydalanılan kaynaklar arasında yer almaktadır. Ayrıca istatistikî verilerin derlenmesinde de Türkiye İstatistik Kurumu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, IMF gibi kuruluşların internet adreslerinden yararlanılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM DEĞERLENDİRME

4.1. TÜRKİYE–SURIYE ARASINDAKİ BAŞLICA SORUNLAR

Ülkemiz Ortadoğu ülkeleriyle ve özellikle de komşularıyla olan ilişkilerinde bugüne kadar istenilen hamleyi yapamamış ve 1990'lı yıllara kadar da karşı kamplarda yer alan bu bölgedeki ülkeler arasında soğuk savaşın etkisi hakim olmuştur.

Suriye'deki sol anlayışlı Baas Partisi iktidarının SSCB ile sıcak ilişkilerde bulunması ve Türkiye'nin de Batı Bloğu'ndaki yeri ile NATO'ya üyeliği, komşu iki ülkenin ilişkileri etkilemiştir. Hafız Esad yönetimi ise bu ikili ilişkilere 1970-2000 yılları arasında damgasını vurmuştur. Çünkü Fransızlar tarafından 1939'da Türkiye'ye bırakılan Hatay Bölgesi'nin Suriye'nin bir parçası olarak kabul edilip, diğer bazı vilayetlerimizle birlikte haritalarında gösterilmesi, su meselesinin ortaya çıkması ve yıllardan beri PKK'ya lojistik destek verilmesi bu ikili ilişkilerin gelişmesinde büyük engel teşkil etmiştir.

Özellikle 1980'lerden sonra Türkiye'nin Suriye'ye yönelik uyguladığı dış politikası da ülkenin toprak bütünlüğünü sağlama, terörizmin önüne geçme (özellikle PKK) ve su kaynaklarının kullanımına yönelik çözümler ekseninde şekillenmiştir. Söz konusu bu sorunlar Türk dış politikasındaki öncelikli yerini de halen korumaktadır.

4.1.1. Su Meselesi

Türkiye ile Suriye ilişkilerini etkileyen akarsuların en önemlileri Fırat, Dicle, Asi, Afrin, Çağçağ Suyu ve Kuveik'tir. Dicle Nehri, Cizre önünden Habur Suyu kavşağına kadar 40 km. boyunca Türkiye-Suriye sınırını oluşturduktan sonra, Irak topraklarına girmekte; Afrin de Suriye'de, Asi Nehri ise Lübnan'da doğup Suriye'den geçtikten sonra Türkiye'ye ulaşmaktadır. Diğer akarsular ise Türkiye'de doğduktan sonra Suriye'ye geçmektedirler. Dolayısıyla Afrin ve Asi akarsuları

Türkiye ile aşağı kıyıdaş, diğer akarsular ise yukarı kıyıdaş durumundadır (Yazgan, 2007:70).

Bölgenin hayat damarları olarak nitelendirilen Fırat ve Dicle nehirlerinin suladığı Mezopotamya bölgesi günümüzde; Türkiye, Suriye ve Irak tarafından paylaşılmaktadır. Söz konusu üç ülke, bu nehirlerden daha verimli faydalanabilmek için yeni kalkınma projeleri gerçekleştirmişlerdir (Aytemiz ve Kodaman: 532). Nitekim Suriye'nin de bağımsızlığını kazanmasından sonra ortaya koyduğu kalkınma projeleri büyük oranda su kullanımına dayanmaktadır. Fakat Suriye, su ihtiyacının büyük çoğunluğunu karşıladığı Fırat Nehri açısından aşağı kıyıdaş ülke konumundadır (Yazgan, 2007:65). Fırat, Dicle ve Asi nehirlerinin su kapasitesi, suyun paylaşımı konusundaki fikir ayrılığı iki ülke arasında anlaşmazlık yaratmıştır (Erol, 2008:115). Ayrıca Türkiye ve Suriye'nin Fırat'ın sularından büyük ölçekli sulama ve hidroelektrik santralleri projeleri ile yararlanma girişimleri iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştur. Özellikle Türkiye tarafından Fırat üzerinde inşa edilen barajlar Suriye ve Irak tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Su yüzünden ilk kriz, Suriye'nin Tabka, Türkiye'nin Keban Barajı'na başlaması ile ortaya çıkmıştır. Aynı tarihlerde iki devlet de Fırat'ın sularını kalkınma projelerinin kaynağı olarak görmüştür. Türkiye'nin Keban Barajı ardından Karakaya Barajı'nı da devreye sokmasıyla Türkiye'nin güney komşuları olan Suriye ve Irak'la ilişkilerini olumsuz yönde etkilenmesine neden olmuştur (Yılmaz ve Şahin, 2004: 99-100). Özellikle 1980 yılında Güneydoğu Anadolu Projesi'nin de (GAP) hayata geçirilmesiyle Suriye ile olan su sorunları doruğa çıkmıştır (Erol, 2008:115). Çünkü Türkiye, GAP ile bir milyon hektardan fazla arazinin sulu tarıma geçmesini hedeflerken; Fırat nehri su kapasitesinin %35'ni talep ederek, Türkiye'nin elektrik talebinin %60'ının buradan sağlanması planlanmıştır. Bu durumun da Suriye'nin Fırat'tan yararlanma oranını %40 oranında azalmaya yol açacağı hesaplanmıştır. Buna karşılık Suriye'de Fırat nehri üzerinde kendi projelerini gerçekleştirmiş, tarım alanlarının sulanması ve elektrik enerjisi üretimi amaçlarıyla Tişrin, Tabka, ve Al-Baath barajlarını inşa etmiştir (Aytemiz ve Kodaman: 531-532).

1980'lerde suyun öneminin artmasıyla özellikle su kıtlığı olan bölgelerde, su önemli bir diplomatik tartışma konusu haline gelmiştir. Ayrıca gelecekte suyun bu bölgelerdeki devletler arasında bir çatışma unsuru olması da söz konusudur. Çünkü su gıda, enerji, çevre, sosyal aktiviteler, endüstriyel kalkınma açısından vazgeçilmez temel kaynağı oluşturmaktadır (Davutoğlu, 2004:137).

Ortadoğu'da su kaynaklarının yeterli olmaması ve üstelik bazı ülkelerin elinde toplanması bu bölgede su meselesini gündeme getirmiştir. Dicle ve Fırat'ın su potansiyelinin kullanımı meselesi Türkiye, Suriye ve Irak arasındaki ikili ilişkilerin önemli parametreleri arasında yer almıştır. Türkiye'nin GAP'ı aşama aşama devreye sokmasıyla birlikte daha da artan öneme sahip olan su kaynakları ve tarım havzaları meselesi önümüzdeki dönemde de önemini sürdürecektir (Davutoğlu, 2004:138).

Bölgedeki doğal kaynakların değişik siyasi aktörler arasında paylaşılmasından dolayı aynı ülkeden doğan ve denize dökülen büyük nehirler hemen hemen yok gibidir. Fırat ve Dicle Türkiye, Suriye ve Irak arasında; Asi Lübnan, Suriye ve Türkiye arasında; Yermuk Ürdün ve Suriye arasında her an ihtilaf çıkabilecek bir konuma sahiptir. Ayrıca dünyanın en uzun nehirleri arasında yer alan Nil'in doğal bölünmesiyle de, bölgenin artan tarım ihtiyacını besleyecek su kaynakları ile ilgili sıkıntı daha açık bir şekilde gözler önüne serilecektir.

Bir ülkenin su kaynakları açısından zengin bir ülke sayılabilmesi için yılda ortalama kişi başına 10.000 m³ su potansiyeline sahip olması gerekmektedir. Su potansiyeli yılda ortalama kişi başına 1.000-2.000 m³ arasında düşen ülkeler su stresi içinde sayılırken, yılda kişi başına 1.000 m³'ün altında olan ülkeler ise su kıtlığı içinde sayılmaktadır (Yazgan, 2007:66).

Rakamlar kesin olmayıp, nehrin debisine göre potansiyeller değişiklik gösterse de 1990 yılı rakamlarına göre, ABD'de kişi başına yıllık 10.000 m³, Kanada'da 12.000 m³ su düşerken, bu rakamlar Irak'ta 5.500 m³, Türkiye'de 4.000 m³'tür. Suriye'nin potansiyeli 1.800 m³, Mısır'ın 1.100 m³, İsrail'in 460 m³, Ürdün'ün ise 260 m³'tür. Ayrıca belirtilen bu rakamlar, çeşitli kaynaklarda çok değişik ifade edilmekte ise de temelde farklılık yaratmamaktadır (Yazgan, 2007:66).

Türkiye, su kaynaklarının bölgelere göre çok farklılık gösterdiği bir coğrafi saha olan Ortadoğu ile ilişkisi nedeniyle, su yüzünden çıkacağı var sayılan savaş senaryolarının en önemli aktörlerinden biri olarak gösterilmektedir. Bilim adamlarının tespitine göre dünyada 26 adet su yoksulu ülke vardır ve bunlardan 9'u Ortadoğu ülkesidir (Tomanbay, 1998:30-31). Özellikle ülkemize sınırdaş ülkelerinde içinde bulunduğu Ortadoğu'da su sıkıntısının en fazla hissedildiği bölgelerden birisidir. Zira bu bölgede Arap ülkelerinin nehirlerine akan suyun % 85'i, Arap olmayan ülkelere gelmektedir ve bölgedeki ortalama nüfus artış oranı dünya ortalamasının çok üzerindedir. Söz konusu rakamlar dikkate alındığında bugün Ürdün (260 m³) ve İsrail'de (460 m³) ciddi bir su sorunu bulunduğu, Suriye (1.800

m^3) ve Mısır'ın ($1.100 m^3$) şu anda normal durumda olduğu; Irak ($5.500 m^3$) ve Türkiye'nin ($4.000 m^3$) ise ihtiyacından fazla suya sahip ülkeler sınıfına girdiği anlamı çıkmaktadır. Ancak ilerleyen yıllarda yeni su kaynaklarının bulunamayışı ve hızlı nüfus artışı nedeniyle Suriye ve Mısır su yoksulu ülke, Ürdün ve İsrail'in ise ciddi boyutta su sıkıntısı yaşayan ülkeler sınıfına katılacaklardır (Yazgan, 2007:66-67).

Ortadoğu'da su yetersizliğinin artmasının sebebi olarak yaklaşık 423 milyon olan 2000'deki nüfus, ortalama yılda %2.8'lik artışla 25 yıl sonra iki katına çıkacaktır ve bu durum orta ve uzun vadede su krizinin çıkacağına bir göstergesidir. Bu sorunların çözümü amacıyla Türkiye'nin 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın öncülüğünde, Global Water Summit Initiative (Dünya Su Zirvesi Teşebbüsü) teşkilatının organizasyonu ile Türkiye'de 3-9 Kasım 1991'de İstanbul Su Zirvesi düzenlenmek istenmiş ancak komşumuz Suriye'nin ve Mısır'ın yüzünden yapılamamıştır. Dolayısıyla bu teşebbüs atıl kalmış, etkili çözüm yolu bulunamamıştır. Sonrasında Kahire'de yapılan Arap Birliği Su Zirvesi'nde ise su, savaş sebebi olarak değerlendirilmiştir. Ortadoğu barış süreci çerçevesinde bütün bölge ülkelerinin su meselesine yaklaşımını saptamak amacıyla ABD, Japonya, Kanada ve çeşitli Arap devletlerinin girişimiyle "Su Kaynakları Çalışma Grubu" adıyla Türkiye'nin gözlemci olarak katıldığı çeşitli toplantılar düzenlenmiştir. Fakat bu toplantılarda ortaya çıkan sonuç Türkiye'nin su zengini bir ülke olduğudur (Gümüş, 2006:71). Oysaki Türkiye, bilinenin aksine su zengini bir ülke değildir. Bölge ülkelerine oranla göreceli olarak daha çok su kaynağına sahip olmasına rağmen, kişi başına düşen su miktarı bakımından dünya ortalamasının altında yer almaktadır. Türkiye'nin kişi başına kullanılabilir su potansiyeli yılda $1.500 m^3$ 'tür ve bu değer su varlığı bakımından diğer bazı ülkeler ve dünya ortalaması ile karşılaştırıldığında dünya ortalaması olan $7.600 m^3$ ile su zengini ülkeler için belirtilen $10.000 m^3$ sınırının çok gerisinde olduğu bilinmektedir. Ayrıca mevcut verilere göre, 2025 yılında nüfusumuzun 80 milyon olacağı hesaplanmak ve kişi başına düşen kullanılabilir su miktarının 2030 yılında $1.000 m^3$ 'e düşeceği öngörülmektedir (www.aa.com.tr, 09.05.2009). Türkiye, hızlı nüfus artışına sahip bir ülkedir. Artan tarım, sanayi ile de birlikte suya olan ihtiyacımız da artacaktır. Bu durumlar da göz önüne alınarak komşu ülkelerle bir sonuca bağlanmalıdır.

4.1.2. Hatay Sorunu

Hatay sorunu, her ne kadar Türk-Fransız ilişkilerinde önemli bir yer tutsa da, Atatürk dönemi Türk dış politikasında da kendisini oldukça hissettirmiştir (Gümüş, 2006:76). 1939 yılına kadar Fransızların yönettiği Suriye'ye bağlı olan İskenderun Sancağı'nda (Hatay) nüfusunun çoğunluğunu Türkler teşkil ettiği için bu bölge, Misak-ı Milli sınırları içine alınmıştır. 1930'ların ortalarında 220.000 nüfuslu sancakta, en az beş farklı dil konuşulmakta, 16 farklı din mensubu bulunmaktadır. 220.000 nüfusun %38-39'unu Müslüman Türkler, %28'ini Aleviler ve İsmaili Araplar, %10'unu Sünni Araplar ve %23-24'ünü de Arap ve Ermeni asıllı Hıristiyanlar izlemektedir (Hale, 2000:60).

Milli Mücadele şartlarından dolayı Fransa, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile temasa geçmiş; Sancak bölgesi hariç Türkiye ile Suriye arasındaki Misak-ı Milli sınırları kabul edilmiştir. Sancak'taki Türk ulusunun çıkarlarını koruyacak özel bir statü verilmiştir. Ayrıca bölgedeki Türk ırkından olan sakinlerin, kültürlerini geliştirmeleri için her türlü imkanlardan yararlandırılması ve Türkçe'nin resmi dil sayılacağı kararları alınmıştır (Türkmen, 2010: 8).

Türkiye 20 Ekim 1921 tarihinde İskenderun Sancağı'nın Suriye'ye terk edilmesini, yönetimin özerk olması ve Türk topluluğunun kültürel haklarının korunması kaydıyla kabul etmiştir (Hale, 2000:60). Bu esnada Suriye'de Fransız mandası devam etmiştir. Fransa 1936'da imzaladığı anlaşma ile Suriye'nin bağımsızlığını tanıyacağını taahhüt etmiş, her ne kadar Sancak statüsünün Türkler lehine bir değişiklik yapılması beklense de Suriye'den çekilirken Sancak üzerindeki yetkilerini de Suriye'ye devretmiştir. Ankara hükümeti bu duruma itiraz etmiş ve 9 Ekim 1936'da Fransa'ya nota vererek İskenderun Sancağı'na bağımsızlık verilmesini istemiştir. Ancak Fransa 1921 İtilâfnamesi'nde Suriye'nin toprak bütünlüğünü bozacağı gerekçesiyle bu isteğini geri çevirmiştir (Türkmen, 2010: 9). Bu sıralarda Türkiye birçok diplomatik girişimlerde bulunmuş, Antakya'da bir başkonsolosluk açmıştır. Ayrıca Hatay sorunu, Milletler Cemiyeti'ne götürülmüş, Sancak için bir statü hazırlanmıştır. Bu statüye göre Sancak'ın içişlerinde tamamen bağımsız; dışişlerinde, maliye ve gümrük konularında Suriye'ye bağlı bulunacağına dair kararlar alınmıştır. Ayrıca 29 Mayıs 1937'de Türkiye ile Fransa arasında, Sancak'ın toprak bütünlüğünü ve Türkiye-Suriye sınırını garanti eden bir anlaşma imzalanmıştır.

Diğer taraftan da 1938 yılında Avrupa’da yeni bir genel savaşın yaklaştığını gösteren ve gittikçe çoğalan olaylar, Fransa’yı Türkiye ile ilişkilerinde uzlaşma aramaya sevk etmiştir. Nitekim Fransa, Türkiye’nin Sancak’ın güvenliği sorumluluğuna katılmak talebine olumlu cevap vermiş ve Meclis, 2 Eylül 1938’de yaptığı toplantısında “Hatay Cumhuriyeti’nin kurulduğunu” ilan etmiştir. Hatay Cumhuriyeti’nin kurulduğu ilanının ardından, 23 Haziran 1939’da Türkiye ile Fransa arasında yapılan bir anlaşma ile Hatay Türkiye’nin sınırlarına dahil edilmiştir. Nihayetinde 24 Temmuz 1939’da son Fransız askeri de çekilmiş; 1939 Temmuz’da da 3711 sayılı kanun ile Hatay, Türkiye Cumhuriyeti’nin bir ili olmuştur (Gümüş, 2006:78). Ancak Suriye, Hatay’ın anavatana katılmasını bir türlü hazmedememiş ve bu bölgeyi Suriye’nin bir parçası olarak kabul edip, diğer bazı vilayetlerimizle birlikte haritalarında göstermektedir.

4.1.3. Terör Sorunu

Suriye ile ilişkilerimizin gelişmesinde sorun teşkil eden bir diğer önemli konu ise yıllardan beri PKK’ya lojistik destek verilmesidir. PKK tarafından ortaya çıkarılan sorun Türkiye’nin siyasi düzen ve toprak bütünlüğünü ülkenin iç ve dış politika gündeminde en önemli öge haline getirmiştir (Sayari, 1997:47).

Suriye, Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı ile 1954 yılına kadar siyasi ve askeri işbirliği içindeyken bir yandan da bu ülkelerden en fazla dış yardım alan bir ülke haline gelmiştir. O günlerden itibaren Suriye, Rusya’nın bölgesel çıkarlarına uygun olarak Batı çıkarları ile Batı yanlısı komşuları ve Arap ülkelerine yönelik bir siyaset izlemiştir. Ayrıca nüfusun % 12’sini oluşturan Nusayri azınlık, aynı hedeflere karşı terörizmi bir yöntem olarak kullanma yoluna gitmiştir (Manaz, 2003).

Suriye’nin Türkiye’yi 1973’ten beri yıpratmaya yönelik faaliyetleri ve diplomatlarını hedef alan katliamlarıyla tanınan ASALA (Armee Secrete Armenien pour la Liberation de l’Armenie) terör örgütüne silah, lojistik, barınma, eğitim ve mali desteği verdiği ortaya çıkmış; ilerleyen yıllarda ise Suriye ABD yönetimleri tarafından İran ve Libya gibi “Terörü destekleyen ülkeler” kategorisine alınmıştır (Yavuz, 2005:381).

Suriye, Hatay sorunu, su sorunu ve diğer birçok konuyu da bahane ederek terör örgütünün Suriye’de konuşlanmasına müsaade etmiştir. Dünyanın pek çok terör örgütü yanında Türkiye karşıtı Kürtçü ve Marksist örgütlerin eğitim merkezleri de buraya kaymıştır. Bunun yanı sıra Ruslarla işbirliği içinde olan ve Kürdistan Devrimcileri örgütünün bir üyesi olan Abdullah Öcalan, yeni bir Kürtçü örgüt kurma

hazırlıklarını sürdürürken 1979 yılında Suriye'ye kaçarak Şam'a yerleşmiştir (Manaz, 2003). Özellikle de Ankara Şam'ı PKK'nın dış lojistik desteğinin ve eğitiminin ana kaynağı olarak görmektedir (Sayari, 1997:47).

Şam'ın, PKK'nın dış lojistik desteğinin ve eğitiminin ana kaynağı olarak görülmesinin yanı sıra Küba, Rusya, Bulgaristan, Yunanistan ve Güney Kıbrıs İstihbarat Örgütleri de PKK'yı güçlendirmek için seferber olmuşlardır. Diğer yandan da Yunanistan, Sovyetler Birliği, Ermenistan, İran ve Libya devreye girerek PKK'nın güç kaybetmesini önlemişlerdir. Suriye yönetimi (Gümüş, 2006:84), ASALA'nın yanı sıra PKK'ya da o güne kadar bir terör örgütüne yapılanların çok daha fazlasını yaparak destek vermiş (Yavuz, 2005:381), Türkiye'nin PKK ile mücadelesi için ekonomik kaynakların büyük bir kısmını aktarmasına (Sayari, 1997:47) ve ülkenin büyük maddi ve manevi zarara uğramasına neden olmuş (Yavuz, 2005:381); bunların yanı sıra ise Türkiye'nin baskıları karşısında zaman zaman PKK'ya olan desteğini çektiğini açıklasa da bunu hiçbir zaman gerçekleştirmemiştir (Gümüş, 2006:84-85). Özellikle 1992 ve 1996 yıllarında Türkiye'nin denediği tehdit ve caydırma politikalarında da başarılı olamadığı görülmüştür. Türkiye tarafından uygulanan bu baskı politikaları neticesinde 1992 yılının Nisan ayında iki ülke arasında Suriye'nin PKK'yı yasa dışı bir organizasyon olarak kabul ettiği, topraklarında faaliyetlerini yasakladığı ve yakaladığı PKK üyelerini Türkiye'ye iadelerini kabul ettiğini belirten bir güvenlik protokolü imzalanmıştır. Bu protokol 1993 yılında bazı değişiklikler yapılarak tekrarlanmış ancak Suriye'nin protokol gereği uygun davranmaması nedeniyle iki ülke tekrar karşı karşıya gelmiştir (Yüksel, 2002:49). PKK, Şam ve Halep yakınlarındaki Suriye'ye ait eğitim kamplarını kullanmıştır. Öcalan'ın Suriye'de rahat çalışabilmesi için, Askeri İstihbarat Başkan'ı tarafından Arap isimli kimlikler çıkartılmıştır (Gümüş, 2006:84-85). 1998'de Ankara'nın bütün uyarılarına rağmen Öcalan'ın Suriye'de ikamet etmesi, dahası PKK operasyonlarını oradan yönetmesi iki ülke ilişkilerini daha da gerginleştirmiştir. Nitekim Türkiye, Suriye'ye PKK'ya olan desteğini sona erdirmesi için ihtarda bulunmuş; Suriye'de bu tür diplomatik baskılar karşısında Öcalan'ı sınır dışı etmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine, 9 Ekim'de Suriye dışına çıkarılan PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan, her ne kadar Rusya üzerinden gittiği İtalya'da siyasi faaliyetlere girişmek istese de Türkiye ve ABD'nin baskılarıyla orada barınamamış; sonrasında Kenya'daki Yunanistan Büyükelçiliği'ne yerleşmiştir. Ancak burada da sığınamamış Amerika'nın da desteğiyle terörist başı yakalanmıştır (Türkmen, 2010: 29).

4.2. 1980 SONRASI TÜRKİYE–SURIYE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Suriye ile olan dış ticaretimiz, her ne kadar siyasi gerginlikten olumsuz yönde etkilense de özellikle son beş yılda sürekli artan bir trend izleyerek önemli artışlar kaydetmiştir. Coğrafi yakınlık ve iki ülke arasında var olan derin tarihi ilişkiler, kültür, gelenek ve görenekler ticari ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır.

İkili ilişkilerin geliştirilmesi açısından son dönemlerde gerek siyasi temaslarda gerekse Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Türkiye-Suriye İş Konseyi'nce yürütülen ekonomik temaslarda yoğun çalışmalar dikkatleri çekmektedir.

4.2.1. Türkiye-Suriye Arasında İmzalanan Anlaşmalar

Türkiye-Suriye arasında imzalanan ilk anlaşma 17 Eylül 1974 tarihinde gerçekleştirilen “Ticaret Anlaşması”dır. Bu anlaşmanın amacı, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki ticari mübadeleleri geliştirmektir.

Bu anlaşmadan sonra taraflar arasında, İkili Hava Ulaştırma Anlaşması, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması, Turizm İşbirliği Anlaşması, Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmaları gibi birçok anlaşma yapılmış, ayrıca Gümrük İşbirliği ve Kaçakçılığın Önlenmesi Protokolü ile Turizm İşbirliği Uygulama Protokolü, Karma Ekonomik Komisyon 6. Dönem Protokolü ve Ekonomi İşbirliği Protokolleri imzalanmıştır. 1987-2003 yılları arasında pek ilerleme kaydedilememiş olsa da 2003 yılı sonrasında tekrar ikili ilişkileri geliştirme adına birçok alanda anlaşma ve karşılıklı protokoller imzalanmıştır (Gümüş, 2006:87).

Yapılan müzakereler sonucu, Türkiye ile Suriye arasında Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması'nın büyük bir bölümü üzerinde mutakabata varılmıştır. 2004 yılı başında imzalanması ardından Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması 21.08.2005 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Türkiye-Suriye arasında gerçekleştirilen Uluslararası Karayolu Yük ve Yolcu Taşımacılığı Anlaşması 03.03.2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Ancak Türkiye'nin Suriye ile Uluslararası Karayolu Yük ve Yolcu Taşımacılığı Anlaşması bulunmasına rağmen, Suriye'ye ve Suriye üzerinden yapılan taşımalarda önemli sorunlar yaşanmaktadır. Türkiye ile Suriye arasındaki taşımalarda kota ve izin gerekmede, triptik belgesi istenmektedir. Ancak TIR Karnesine gerek duyulmamaktadır (İZTO, 2006:8).

Tablo 4.1. Önemli Anlaşmalar ve Protokoller (<http://www.deik.org.tr>, 01.03.2010)

ANLAŞMA / PROTOKOL	İMZA TARİHİ
Ticaret Anlaşması	17.09.1974
İkili Hava Ulaştırma Anlaşması	13.11.1976
Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması	23.03.1982
Ekonomik, Bilimsel, Teknik ve Ticaret İşbirliği Karma Komisyonu Kurulmasına İlişkin Anlaşma	23.03.1982
Uzun Vadeli Ekonomik İşbirliği Anlaşması	23.03.1982
Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması	23.03.1982
Gümrük İşbirliği ve Kaçakçılığın Önlenmesi Protokolü	23.03.1982
Telekomünikasyon Alanında Mutabakat Muhtırası	23.03.1982
Turizm İşbirliği Anlaşması	19.05.1982
Turizm İşbirliği Uygulama Protokolü	16.03.1983
Ekonomik İşbirliği Protokolü	17.07.1987
Gümrükler Alanında Karşılıklı Yardımlaşma ve İşbirliği Anlaşması	29.07.2003
Petrol, Gaz ve Mineral Kaynaklar Alanında İşbirliği Anlaşması	29.07.2003
Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşması	29.07.2003
Karma Ekonomik Komisyon 6.Dönem Protokolü	29.08.2003
Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi	06.01.2004
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması	06.01.2004
Uluslar arası Karayolu Yük ve Yolcu Taşımacılığı Anlaşması	10.05.2004
Sivil Havacılık Anlaşması	13.07.2004
Serbest Ticaret Anlaşması	22.12.2004

Gümrük alanında daha geniş bir işbirliğine gidilmesi amacıyla, “Gümrük İdareleri Arasında Karşılıklı Yardımlaşma ve İşbirliği Anlaşması”nın taslak metni Suriye tarafına iletilmiş (KOSGEB, 2005:28); Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) V. Dönem Toplantısı sırasında da Gümrük İşbirliği Anlaşmalarının sonuçlandırılması müzakere edilmiştir (www.ntvmsnbc.com, 04.07.2010). 29 Temmuz 2003 tarihinde ise KEK Mutabakat Zaptı’nın yanı sıra, Gümrükler Alanında Karşılıklı Yardımlaşma ve İşbirliği, Petrol, Gaz ve Mineral Alanında İşbirliği ve Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşmaları da imzalanmıştır (Gümüş, 2006:88).

İki ülke arasındaki yatırım ilişkilerinin gelişmesine önemli katkı sağlayacağı düşünülen “Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması” Hazine Müsteşarlığı’nın gerekli girişimleri ile başlatmış (KOSGEB, 2005:28), 06.01.2004 yılında da imzalanmıştır.

Hukuki altyapının en önemli unsuru olan Türkiye-Suriye STA ise T.C. Başbakanı Sn. Recep Tayyip Erdoğan’ın Suriye’ye 22-23 Aralık 2004 tarihlerinde gerçekleştirdiği ziyaret sırasında imzalanmış; 6 Kasım 2006 tarihinde Resmi

Gazete’de yayınlanmış ve 1 Ocak 2007 tarihi itibariyle de yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmayla birlikte Türkiye’den Suriye’ye ihraç edilen sanayi ürünlerine uygulanan gümrük vergilerinin 12 yıllık bir süreç içinde aşamalı olarak sıfırlanması öngörülürken, miktar kısıtlamaları ve bazı mallara getirilen ithal yasakları ile gümrük dışı harç gibi tarife dışı engeller tamamen kaldırılmıştır. Suriye’den Türkiye’ye giren sanayi ürünlerine uygulanan gümrük vergi oranları anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte sıfırlanmıştır (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:34).

4.2.2. Türkiye–Suriye Dış Ticareti

Ortadoğu’nun bir parçası olan Türkiye’nin Arap Devletleri ile sıkı tarihsel bağlantıları vardır. Bunun yanı sıra bu tarihi bağlar ve uluslar arası politikanın yapısı Türk kimliğini oluşturur (Kurt, 2003:2). Türkiye açısından Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilecek olan ekonomik işbirliği de bu açıdan oldukça önemlidir. Bu ilişkiler hem sanayileşme yolunda hem de dış ticaretimizin gelişimine yönelik atılan önemli adımlar olarak gösterilmektedir (Gümüş, 2006:92).

Türkiye-Suriye işbirliğinin sağlayacağı ortak yararlar coğrafi yakınlık nedeniyle süratli, kolay ulaşım ve ulaştırma masraflarının düşüklüğü, Batı ülkeleriyle olan ilişkilerde en ekonomik yolun Türkiye’den geçmesi, ucuz ulaşım ve taşımacılığın varlığı ikili ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde büyük önem arz etmektedir. Türkiye, pazar ekonomisine geçiş açısından Suriye’ye model teşkil ederken, Türkiye’de Suriye’nin ekonomik açılım politikasından yararlanarak yakın tarihi ve kültürel bağlara sahip olduğu bu ülkede ekonomik çıkarlarını geliştirmek için uygun bir pozisyona sahiptir (Ağca, 2004:318).

Türkiye’nin AB üyeliğine aday bulunması, oluşturulan Gümrük Birliği ve Suriye’nin diğer Arap ülkeleriyle giderek artan orada ticaret yapmasına karşın bu ülkelerden temin edemeyeceği malları Türkiye’den ithal edebileceği ihtimali göz önünde alındığında, Suriye açısından ülkemiz daha da vazgeçilmez bir hal almıştır. Bunun üzerine Adana Mutabakatı’ndan sonraki dönemde kontrollü açılım politikası gereğince Suriye ile ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesine verilen önem artmıştır (Ağca, 2004:318).

Suriye ile olan dış ticaretimiz, uzun yıllar iki ülke arasında yaşanan siyasi gerginlikten dolayı olumsuz etkilenmesine rağmen, Türkiye’nin Suriye’ye ihracatında son yıllarda -özellikle 2002 yılı sonrası- önemli artışlar kaydedilmiştir. 1 Ocak 2007’de yürürlüğe giren STA’da 2007 yılı verilerinde hem ihracatta, hem de ithalatta olumlu etkisini göstermiştir. İki ülke arasındaki ticaret incelendiğinde

Türkiye'nin Suriye'ye ihracatının 2007 yılında 2006 yılına kıyasla %30.8 arttığı, bu ülkeden gerçekleştirilen ithalatın ise 2002-2008 arasında azalmakta olduğu, ancak 2007 yılında ithalatın %100'ün üzerinde bir artış gösterdiği, 2008 yılında ise yaklaşık iki katı kadar arttığı dikkatleri çekmektedir. 2002-2008 yılları arasında ithalatta yaşanan azalışın aksine ihracatta artışlar gerçekleşmiştir. STA'nın yürürlüğe girmesi itibariyle de ciddi boyutta ihracat artışları yaşanmıştır. Türkiye, Suriye ile STA sonrasında Suriye'nin en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasına girerken, Suriye ile Türkiye arasında vize uygulamasının kaldırılmasıyla iki ülke arasındaki ticari ilişkiler yüzde yüz artmıştır. İki ülke arasındaki vize uygulamasının kalkmasının da ötesine pasaportsuz, sadece nüfus cüzdanı ile geçişle ilgili yapılan çalışmaların sonucunda ilişkilerin daha ileri bir boyuta taşınması planlanmaktadır (Nakıpoğlu ve Yıldırım, 2010:13).

İkili ticareti geliştirmeye yönelik olarak Halep'e Türkiye Konsoloslğu ve Ticaret Ateşeliği açılmıştır. 22 milyonlu nüfusu ile Türkiye'nin önemli pazarları arasında yer alan Suriye'de tüketiciler fiyatlara karşı olukça duyarlıdır. Lüks ve pahalı mallara olan talep düşüktür. Suriye'de özel sektörün küçük ölçekli yatırımlara yönelmesi Türkiye'de üretilen elektrikli cihazlar, makine ve ekipman gibi yatırım mallarına olan talebi de arttırmaktadır. Suriye'de otomotiv ana ve yan sanayi ithalatı, makine ithalatından sonra üçüncü sırada yer almaktadır (Sınırsız ticaretin rotası..., 2010:47-48).

1980-1991 yılları arasında Tablo 4.2'de de görüldüğü üzere Suriye ile ticari ilişkilerimiz istenilen düzeyde olmamıştır. Körfez Savaşı'ı ardından 1996 yılına kadar ihracatımızda her ne kadar ithalat karşısında büyük oranda artışlar yaşansa da, sonrasında ithalatımız daha fazla artmıştır. Buna sebep olarak da 1997'deki Suriye'de yaşanan ekonomik durgunluk gösterilebilmektedir (Gümüş, 2006:94).

Tablo 4.2. Türkiye – Suriye İkili Ticareti (bin \$) (TÜİK, 04.10.2010; IMF, 04.10.2010)

YILLAR	TÜRKİYE'NİN SURIYE'YE İHRACATI	TÜRKİYE'NİN SURIYE'YE İTHALATI	DIŞ TİCARET DENGESİ
1980	102.923	17.290	85.633
1981	129.412	19.023	110.388
1982	63.154	14.223	48.931
1983	58.900	3.375	55.525
1984	61.663	17.794	43.868
1985	55.803	16.343	39.459
1986	62.129	19.027	43.101
1987	60.614	5.105	55.508
1988	142.980	4.393	138.586
1989	176.742	17.723	159.018
1990	194.494	84.304	110.189
1991	264.207	66.853	197.353
1992	216.187	53.718	162.469
1993	238.831	68.465	170.365
1994	253.887	43.866	210.020
1995	272.162	258.101	14.061
1996	307.778	311.458	-3.680
1997	268.753	456.282	-187.528
1998	309.043	308.002	1.041
1999	232.210	307.001	-74.791
2000	184.267	545.240	-360.973
2001	281.141	463.476	-182.335
2002	266.772	506.247	-239.475
2003	410.755	413.349	-2.594
2004	393.078	357.656	35.422
2005	551.627	272.180	279.447
2006	609.417	187.250	422.167
2007	797.312	376.959	420.353
2008	1.115.010	639.213	475.797
2009	1.425.020	327.846	1.097.174
2010* (9 aylık)	1.266.353	565.204	701.149

Tablo 4.3. Türkiye'nin Suriye'ye İhrac ve Suriye'den İthal Ettiği Başlıca Maddeler (2010, 8 aylık) (TÜİK, 04.10.2010)

MADDE	İHRACAT DEĞERİ (\$)	İTHALAT DEĞERİ (\$)
Mineral yakıtlar, mineral yağlar	292.547.085	262.941.776
Demir ve çelik	48.417.546	2.213.531
Plastik ve plastikten mamul eşya	44.696.466	6.749.195
Hayvansal ve bitkisel yağlar	30.940.209	1.949.155
Elektrikli makine ve cihazlar	31.223.436	113.793
Tuz, kükürt, toprak ve taşlar, alçılar ve çimento	132.266.131	19.739.322
Yenilen sebzeler	2.621.832	1.910.916
Yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turunçgil ve kavun kabuğu	5.306.736	844.382
Kahve, çay	129.194	3.298.939
Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat	8.552.265	155.348.838
Diğer	542.149.489	74.484.653
Toplam	1.138.850.386	529.594.500

Türkiye'nin Suriye'ye ihracatına baktığımızda son yıllarda ihracatımızda öne çıkan başlıca ürünler mineral yakıtlar ve yağlar, tuz, kükürt, toprak, çimento, demir-çelik, plastik ve mamul eşyalar, makine ve cihazlardır. Suriye'den de başta ham petrol olmak üzere mineral yakıtlar, mineral yağlar, pamuk, pamuk ipliği, dokumaya elverişli suni ve sentetik lifler ithal edilmektedir.

Suriye'nin ihracatında, İtalya, Fransa, İngiltere, Suudi Arabistan ve Irak ilk sırada yer alırken; ithalatta ise İtalya, Çin, Japonya, Güney Kore, Mısır ve Türkiye ilk sıralarda yer almaktadır (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:30-31).

4.2.3. Sınır Ticareti ve Sınır Ticareti Merkezi Konusunda İkili İlişkiler

Sınır ticareti, ülkenin ortak kara ve deniz sınırı olan devletlerle yaptığı, genellikle özel bir rejime tabi olan ticaret şeklidir (Seyidoğlu, 2009:155).

Sınır ticareti ile öncelikle bölge halkının ihtiyaçlarının temin ve tedarik edilmesi, bölge ekonomisine canlılık getirilmesi amaçlanmaktadır. Bölge insanına daha ucuza malın temin edilmesi, mal kaçakçılığının azaltılması ve önüne geçilmesi,

bürokratik işlemler azaltılarak dış ticaret hacminin genişletilmesi, bölge insanının refah düzeyini artırmak ve istihdamın artırılmasında rol oynamak da sınır ticaretinin diğer amaçları arasındadır.

Türkiye ve Suriye'nin birbirine olan coğrafi yakınlığına bağlı olarak, iki ülke arasındaki ticarete bazı avantajlar ortaya çıkmakta ve bu durum özellikle de sınır ticaretinin gerçekleştirilmesine yol açmaktadır. Gaziantep-Suriye (Karkamış sınır kapısı), Kilis-Suriye (Öncüpınar sınır kapısı), Hatay-Suriye (Cilvegözü sınır kapısı), Mardin-Suriye (Nusaybin ve Şenyurt sınır kapıları) ve Şanlıurfa-Suriye (Akçakale sınır kapısı), ülkemizde Suriye ile sınır ticareti yapmaya yetkilendirilen iller ve sınır kapılarıdır.

Sınır Ticaret Merkezleri, sınır bölgelerindeki halkın gelir seviyesini artırmak, düşük maliyetle halkın ihtiyaçlarını karşılamak ve kayıt dışı sınır ticaretinin önüne geçmek amacıyla kurulmaktadır. Sınır ticareti mevzuatına uygun olarak sınırın sıfır hatlarında kurulması öngörülen Sınır Ticaret Merkezleri (STM) ile bölge ekonomisinin yeniden canlanması, ticarete ivme kazandırılması amaçlanmaktadır (Yıldırım, 2004:78-87).

Sınır Ticaret Merkezleri Kurulmasına İlişkin Karar ile, Türkiye'nin hayat standartlarının düşük ve işsizliğin ciddi boyutlarda olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ekonomik ve ticari gelişmenin hızlandırılması amacıyla sınır ticareti yapılacak Sınır Ticaret Merkezleri'nin kurulması öngörülmüş (Yıldırım, 2004:87); Suriye ve Türkiye arasında Sınır Ticaret Merkezleri kurulmasına ilişkin bir protokol imzalanmıştır. Merkezlerin ise Türkiye'de Akkoyunlu ve Kilis, Suriye'de de Ain El Soudeh ve Bab El Salameh noktalarında kurulacağı kararı alınmıştır (DEİK, 2010:16).

Tablo 4.4'den de anlaşılacağı üzere Suriye ile gerçekleştirilen sınır ticaretimizde ihracatımızın sanayi mallarına yönelik olduğu görülecektir. İthal ettiğimiz ürünler ise daha ziyade tarımsal ürünleri kapsamaktadır.

Tablo 4.4. Suriye’den Sınır Ticareti Kapsamında İthalat ve İhracat (1999)
(KOSGEB, 2005)

İthalat			
Madde Adı	Miktar	Birim	Değer (\$)
Çay	112	Ton	47.600
Hasır	3.000	Adet	12.750
Kebere	557	Ton	258.686
Pirinç	6.625	Ton	1.100.927
Yün-Koyun	27	Ton	24.316
Toplam			1.444.279

İhracat			
Madde Adı	Miktar	Birim	Değer(\$)
Alüminyum Profil	25	Ton	5.000
Bakır Şerit	12	Ton	29.593
Büro Malzemesi	15	Adet	10.670
Cam Mutfak Eşyası	205.000	Adet	8.840
Gıda Maddesi	2.907	Adet	3.067
Makine	2	Adet	7.100
İnşaat Demiri	20	Ton	4.692
Oto Yedek Parçası	979	Adet	47.051
Plastik Süs Eşyası	151.000	Adet	688
Toplam			116.701

Türkiye-Suriye arasındaki ekonomik anlaşmaların kapsamı genişletilerek, transit ticaret, reeksport (bir ülkeye ithal edilen malların, çok fazla fiziki değişikliğe uğratılmaksızın başka ülkelere satılması) ve sınır ticareti gibi dış ticaretin geliştirilmesine yönelik mevzuat düzenlemelerinin yapılması önem arz etmektedir.

Ayrıca ticaret hacminin artırılması adına, komşu ülkelerle ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, yasadışı işlemlere izin verilmemesi ve gümrüklerde kolaylıkların sağlanması gerekmektedir. Bu noktada 2003 yılında çıkarılan sınır ticaretinin yeniden düzenlenmesini öngören kararname ile sınır illerindeki esnaf ve tüccara komşu ülkelerle doğrudan ticaret yetkisi verilmesi kararı alınmıştır. Bu kararname ile sınır ticareti kapsamında sanayi ürünleri ve tarım ürünleri ithalatında gümrük vergilerinin kaldırılması, ithalatta formalitelerin azaltılması öngörülmekte; vergi kolaylıkları sağlanarak da il ihtiyaçları dahiline ithalat yapılması hedeflenmektedir. Kararname ile Gaziantep, Kilis, Mardin, Hatay, Şanlıurfa, Ağrı, Artvin, Ardahan, Hakkari, Iğdır, Kars, Şırnak ve Van illerinde Serbest Ticaret Merkezi kurulması öngörülmürken, daha sonra çıkarılan değişiklikle bu illere komşu olan Erzurum, Siirt, Batman, Muş, Bitlis, Diyarbakır ve Adıyaman'ın da Sınır Ticaret Merkezlerinden yapılacak ticaretten belli şartlar dahilinde yararlanması sağlanmıştır (Yıldırım, 2004:87-88).

2008 küresel ekonomik kriz nedeniyle Japonya'nın, Çin'in ve Türkiye'nin ihracatında azalma olduğu ifade edilirken, sınır illerimizde yaşananın aksine ihracat artışı gözlenmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi komşu ülkelere yapılan ihracattır. Ayrıca Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki sınır illerinden alınan vergi miktarının, toplam vergi gelirlerinde de önemli bir bölüm teşkil etmektedir. Dünyanın kriz yaşadığı bu dönemde komşu ve çevre ülkeler, en sağlam limanlardan birisi olmuştur. Dolayısıyla komşu ülkeler stratejisi bu noktada doğru strateji olarak addedilmektedir (www.tumgazeteler.com, 11.05.2009).

Sınır ticaretinin her ne kadar mal kaçakçılığının azaltılması ve önüne geçilmesi adına büyük ölçüde etkisi olsa da, Türkiye'de sınır ticaretinin bölge bazında kalmayarak ülke geneline yayılması, ithalatın artmasıyla dış ticaret açıklarının büyümesi, haksız kazanç ve rekabete yol açması ve malların değerinin az gösterilerek daha az vergi ödenmesi durumunda vergi kaybına yol açılması gibi olumsuz etkilerinden de söz edilmektedir (Yıldırım, 2004:82).

Gümrük ve sınır kapılarını geliştirmede Suriye-Türkiye İşbirliği görüşmeleri yapılmakta; vatandaşların ve malların iki ülkeye giriş çıkışlarını kolaylaştırmanın yanı sıra iki ülke arasındaki ticaret hacmini arttırmaya yönelik gümrük alanında işbirliğine gidilmektedir. Ayrıca sınır kapıları için ortak idare protokolünün imzalanmasını noktasında da girişimlerde bulunmaktadır (http://www.sana.sy/index_eng.html,12.10.2010).Vize uygulamasının kaldırılmasıyla

iki ülke arasındaki geçişler de dört kat artış göstermiş, günlük geçişlerin 60 bine ulaştığı kaydedilmiştir (Sınırsız ticaretin rotası..., 2010:48). Ayrıca bu oran özellikle de bayramlarda daha da artış göstermekte, iki ülke vatandaşlarının sınır kapılarından rahatlıkla geçişleri sağlanmaktadır.

4.2.4. Serbest Bölgeler

Suriye'nin deniz limanları ve iç bölgelerinde kurulan serbest ticaret bölgeleri, 1971 yılında kurulmuştur (Galdo:13). Suriye'de 2006 yılı öncesi Lazkiye Limanı, Tartus Limanı, Adra, Halep, Şam, Şam Uluslararası Hava Limanı ve Dera Serbest Bölgesi olmak üzere toplamda 7 serbest bölge bulunurken bu rakam ilerleyen yıllarda artış göstermiştir. Nihayetinde 2010 yılında en son Hasya bölgesinde yeni bir ticaret bölgesinin kurulmasıyla ve bu bölgenin 2010 yıl içinde hizmete girmesiyle de Suriye'de hizmet veren serbest ticaret bölgelerinin sayısı 11'e yükselmiştir.

Suriye'deki serbest bölgeler altyapı eksikliği, kanuni engellemeler gibi sorunlardan ötürü büyük üretim merkezleri haline dönüşmemiştir. Bu bölgelerde her ne kadar banka ve sigorta şirketlerinin kurulmasına izin verilmiş olursa da, bankacılık işlemleri Suriye Ticaret Bankası Şubeleri üzerinden yapılmaktadır. Yabancı şirketlerin serbest bölgelerden yararlanabilmesi açısından da ya Suriye'de şubelerinin bulunması ya da yerel temsilcilerinin Suriye vatandaşı olması gerekliliği getirilmektedir (KOSGEB, 2005:24).

Serbest Bölgelere giren mallar için ithalat lisansı gerekirken; bu bölgelere giren ve depolanan ticari mallar vergi ve kısıtlamalardan serbest, gümrük vergilerinden muaf bir şekilde rahatça serbest bölgelere kabul edilmektedir (Galdo:14).

2004 yılı Ocak-Eylül döneminde Serbest bölgelerimizle Suriye arasında 4.577.000 ABD Doları Suriye'den bölgelere, 11.776.000 ABD Doları da bölgelerden Suriye'ye olmak üzere toplam 16.353.000 ABD Dolar ticaret hacmine ulaşılrken; 2005 yılı Ocak-Ağustos dönemini kapsayan sekiz aylık süreçte ise ithalatın 4.72 milyon doları Suriye'den serbest bölgelerimize, 8.37 milyon doları da bölgelerden Suriye'ye olmak üzere toplam 13.09 milyon dolar ticaret hacmine ulaşılmıştır (Gümüş, 2006:109).

4.2.5. Ulaştırma Alanında İkili İlişkiler

Suriye ile ticari ve ekonomik ilişkilerimizin geliştirilmesinde hızlı, kolay, düşük maliyetli ulaşım büyük önem taşımaktadır. Ayrıca Irak hattının Körfez Savaşı'ndan sonra kullanılmaması nedeniyle Türkiye'nin Ortadoğu ve Körfez

ülkelerine ulaşımı Suriye üzerinden yapılırken; Türkiye ise Batı ülkelerine ulaşımını buradan sağlamaktadır. Dolayısıyla Suriye ve Türkiye birbiri için transit ülke pozisyonundadır (Ağca, 2004:318).

Türkiye ile Suriye arasındaki karayolu taşımaları, 23.03.1982 tarihli “Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması” gereği yürütülürken; Orta Doğu ve Yakın Doğu’ya yapılan demiryolu taşımaları da Türkiye, İran, Suriye, Ürdün ve Lübnan’ın üyesi olduğu Orta Doğu Demiryolları Konferansı Ortak Anlaşması çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. 1997 yılının ikinci yarısından itibaren Irak ile Suriye arasındaki Al-Waled sınır kapısının yük ve yolcu taşımacılığına açılmasıyla Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD) Nusaybin-Kamışlı hattında taşımacılığa başlanmış; ülkemiz sınırları içerisindeki Islahiye-Meydanekbez demiryolu hattıyla da Suriye’ye ve bu ülke üzerinden Ürdün’e taşıma yapılmaktadır (İGEME, 2008:34).

Suriye kara yolu ağı ile Türkiye kara yolu ağı ve demiryolu hatlarını birbirine bağlama konusunda bir anlaşma imzalanmıştır. Geleceğe yönelik ise Suriye üzerinden geçecek, Türkiye’den Körfez bölgesine ve diğer bölgelere uzanacak demir yolu hattı kurulması konusunda ortak projeler hazırlanmaktadır.

4.2.6. Enerji Alanında İkili İlişkiler

Tüpraş 1995 yılında Suriye Milli Petrol Şirketi’nden (SYTROL) ham petrol alımına başlamıştır. Suriye’nin bilinen doğal gaz rezervleri 240.5 milyar m³, yıllık doğal gaz üretimi ise 4.1 milyar m³ civarındadır.

Türkiye-Suriye arasında enerji alanındaki en önemli konuyu, Atatürk Barajı nedeniyle kontrol altına alınan Fırat ve Asi Nehirleri teşkil etmektedir (İGEME, 2008:34). Bunun üzerine iki ülke arasında su kaynaklarının ortaklaşa yönetimi konusunda kesin anlaşmaya varılarak, Asi Nehri üzerinde inşa edilmesi planlanan "Asi Nehri Dostluk Barajı"na ilişkin mutabakat zaptı imzalanmıştır. İki ülke sınırından itibaren denize kadar olan bölümde yer alan tarım alanı ve yerleşim birimlerini taşkından koruyacak şekilde inşa edilmesi planlanan Dostluk Barajı, Asi Nehri’nin Türkiye tarafında kalan kısmı üzerine kurulacaktır. Yaklaşık 10 bin hektar tarım alanının sulanmasına yardımcı olacak olan Dostluk Baraj’ı, yılda 16 milyon kilovat/saat enerji üretecektir. Nihayetinde yalnızca sulama amaçlı olmayıp, enerji ve taşkın koruma için de kullanılacak olan bu barajın temelini 2010 yılı sona ermeden atılması planlanmaktadır (www.cevreorman.gov.tr, 04.07.2010).

Türkiye açısından baktığımızda, sınırlarımıza çok yakın bir bölgede bulunan rezervlerden elde edilecek doğal gazın yaklaşık 300 km'lik bir boru hattı ile güneydeki sanayi merkezlerimize ulaştırılması mümkün görülmektedir. Bunun üzerine Türkiye-Suriye arasında iki ülkenin de petrol ve doğal gaz alanında hızlı bir şekilde işbirliğine başlaması ve bu alanda teknik çalışma gruplarının oluşturulması kararı alınmıştır. Enerji alanındaki bu işbirlikleri, Suriye'nin petrol ve doğal gaz alanlarında keşif, üretim ve işletme faaliyetlerini ve Türkiye'nin, Mısır'ın yanı sıra Suriye'den de doğal gaz teminini sağlayacak Mısır'ın El Aris Limanı'ndan Ürdün-Suriye-Türkiye bağlantısıyla Avrupa'ya ulaştırılması planlanan doğal gaz boru hattını da kapsamaktadır. Bunun yanı sıra Ürdün, Suriye, Lübnan ve Mısır'ın dahil olduğu Mashrek Anlaşması'na Irak'ın da katılmasıyla, Irak doğal gazının Suriye'nin Humus Şehrine, ardından Halep üzerinden Türkiye'ye taşınması da söz konusu hale gelmiştir (İGEME, 2008:34).

Suriye-Türkiye enerji ve doğal gaz alanında işbirliği konusunda uzun vadeli bir stratejik proje imzalamıştır. Bu proje ile Arap doğal gaz hattı Azerbaycan, İran ve Avrupa'ya doğal gaz taşıyan Türkiye'deki boru hatlarına bağlanmıştır. Böylelikle Arap gazını ihraç etme ve Suriye'nin ihtiyacını karşılama amacıyla Türkiye, Azerbaycan ve İran'dan doğal gaz ithal etme olanağı da yaratılmaktadır. Türkiye'den makul fiyatlarla elektrik ithal etme konusunda da bir anlaşma yapılmış, rüzgar ve güneş gibi yenilenebilir enerji alanında işbirliği imkanları da yaratılmaya başlanmıştır (http://www.sana.sy/index_eng.html, 12.10.2010).

4.2.7. Turizm Konusunda İkili İlişkiler

Türkiye ile Suriye arasında 17 Mayıs 1982 tarihinde Turizm İşbirliği Anlaşması imzalanmış; Ocak 2004'te ise yine iki ülke arasında turizm alanında Karma Komisyon Protokolü imzalanmıştır. Ülkemize gelen Suriye vatandaşlarının büyük bir bölümü ticari amaçlarla ülkemizi ziyaret ederken, gelişen ilişkilerle birlikte karşılıklı turist sayısında da önemli bir boyutta artış olduğu gözlenmektedir (İGEME, 2008:34).

Tablo.4.5. 1988-2009 Arası Suriye'den Ülkemize Gelen Turist Sayısı
(www.kultur.gov.tr, 11.08.2010)

YILLAR	SAYI	YILLAR	SAYI
1988	85 914	1999	102 444
1989	92 860	2000	122 376
1990	112 716	2001	109 697
1991	119 872	2002	126 323
1992	123 108	2003	154 447
1993	120 920	2004	193 961
1994	119 387	2005	288 625
1995	111 825	2006	277 779
1996	92 278	2007	332 840
1997	99 499	2008	406 935
1998	99 629	2009	509 679

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre 1999 yılı öncesinde Suriye'den ülkemize gelen turist sayısı 100.000'in altında seyrederken, 1999 yılı sonrası ve özellikle de son birkaç yıldır ikili ilişkilerin de gelişmesiyle oldukça artış gözlenmiştir.

Suriye-Türkiye arasında vize uygulamasının kaldırılmasıyla 2010 yılının ilk yarısında Türkiye'yi ziyaret eden Suriyelilerin sayısı ikiye katlanmıştır. Türkiye'nin Şam Büyükelçiliği Basın ve Kültür Müsteşarlığının yayınladığı rapora göre 2010 yılının ilk altı ayında Türkiye'yi ziyaret eden Suriyelilerin sayısı 375 bin 450 kişidir. Bu rakam geçen yıl aynı süre içinde 179 bin 717 olarak kaydedilirken %108.91 oranında bir artış gözlenmiştir.

Turizm Bakanlığı verilerine göre 2009 yılında Suriye'ye gelen turist sayısı 6.091.889 iken 2008 yılında 5.430.181 şeklinde gerçekleşmiş ve bir önceki yıla oranla %12 artış göstermiştir. Suriye'ye gelen turistlerin oranına bakıldığında %32'sini Türk, %25'ini Avrupalı, %16'sını da Körfez Ülkelerinden gelen turistler oluşturmaktadır (http://www.sana.sy/index_eng.html, 12.10.2010).

4.2.8. Sınai Yatırımlar Açısından İkili İlişkiler

Suriyeli firmaların Türk firmalarına ortak yatırım açısından önerdikleri faaliyet alanları, gıda, ambalaj, makine, madencilik, konteynır üretimi, gübre,

deterjan, cam, deri, boya, otel işletmeciliği, eğlence merkezleri, enerji projeleri, sağlık turizmi, tuz ve zeytinyağı üretimi ve bunların dağıtımınıdır (Gümüş, 2006:112). Ayrıca Suriye’de işgücü ve enerji oldukça ucuzdur ve ülkede birçok teşvik verilmektedir. Bunlardan yararlanmak isteyen Türk yatırımcılar sektör olarak özellikle inşaat ve bankacılık sektörlerine ilgi göstermektedirler. Bunun yanı sıra Türkiye’de de yapı kimyasalları sektörü oldukça ileri düzeydedir. Bu nedenle de yapı malzemeleri ve tekstil alanında işbirliği oldukça önemlidir. Suriye’de Türk yatırımcılar özellikle tekstil makineleri sektöründe yatırım yapmaktadırlar. Böylelikle Türkiye, sadece Suriye pazarı değil aynı zamanda Ortadoğu pazarına da hizmet vermektedir.

Ekim 2004’te Ticaret ve Sanayi Bakanlığı ile Suriye Sanayi Bakanlığı arasında imzalanan İşbirliği Protokolüyle Suriye’de yatırım projesi olan Türk firmalarının sıkıntı yaşadıkları noktalarda devreye girebilecek bir izleme komitesi kurulmuştur (İGEME, 2008:35). Suriye’de yatırım yapacak yabancılara yol göstermek amacıyla uzman kişiler danışmanlık yapmaktadırlar (Sınırsız ticaretin rotası..., 2010:52).

4.2.9. Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen İkili İlişkiler

Suriye mali otoritenin, yabancı yatırımcıların ve yurt dışında bulunan Suriyeli sermaye sahiplerinin ülkede yatırım yapmaları ve teşvik edilmeleri amacıyla yaşadıkları finansmanla ilgili tüm engelleri ve sorunları çözmüşlerdir. Suriye'nin yabancı ve mali yatırımcıları ülkeye çekebilmek amacıyla 2006 yılında çıkartılan bankacılık mesleğinin düzenlenmesi, ödeme dengesi cari hesabının liberalleşmesi ve yabancı döviz büroları açılmasını sağlayan 40 nolu kararı da buna en iyi örneği teşkil etmektedir.

Dış ticareti finanse etme, tüketici kredilerini destekleme, küçük ve orta çaptaki yatırımlar, kalkınma yatırımlarının finansı, ekonominin kalkınması, bankaların tarım finansındaki rolü ve kalkınmadaki ilişkisi gibi konularda Suriye ve Türkiye’deki bankacılık sektörü deneyimlerinden karşılıklı olarak yararlanmak ve iki ülkede ekonomik büyüme ve işbirliğinin pekiştirilmesini sağlamak amacıyla birtakım ortak çalışmalar yapılmakta, konferanslar düzenlenmektedir.

Bu noktada Suriye pazarına girmeye çalışan Türk mali ve bankacılık kurumlarının deneyimleriyle Suriye'deki bankacılık çalışmalarına yön verilmeye başlanmıştır. Böylelikle rekabet ortamı yaratılarak taraflar için mali ve bankacılık çalışmalarının düzeyi de yükseltilecektir. Güçlü olan Türkiye bankacılık sektörü

komşu ülkelerin ekonomisine katkıda bulunmak ve Suriye ile bankacılık alanında işbirliğini pekiştirmek istemektedir. Ayrıca İslam Finans Bankası da, Suriye-Türkiye arasında yapılan tüm yatırım projelerini finanse etme noktasında hazır bulunmaktadır (http://www.sana.sy/index_eng.html, 12.10.2010).

4.2.10. Eğitim Konusunda İkili İlişkiler

İki ülke arasındaki yakınlaşmanın ve dostluğun pekiştirilmesi açısından yüksek öğretim alanında da karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesi açısından ikili protokoller imzalanmıştır. Karşılıklı işbirliği protokolü işbirliği ve önündeki sorunları, olası çözüm önerileri ve üniversitelerin karşılıklı olarak çalışma istekleri doğrultusunda Tışrin Üniversitesi ile İstanbul Üniversitesi, Gaziantep Üniversitesi, Harran Üniversitesi ve İnönü Üniversitesi; Şam Üniversitesi ile Mardin Artuklu Üniversitesi; Baas Üniversitesi ile de İstanbul Üniversitesi, Mardin Artuklu Üniversitesi ve Gaziantep Üniversitesi arasında imzalanmıştır. Her bir üniversite hangi alanda hangi üniversite ile çalışmak istiyorsa o doğrultuda ortak çalışmalara girişmişlerdir.

Karşılıklı işbirliği protokolü ile Erasmus Öğrenci Değişimi Programı tarzında bir uygulamaya gidilmesi, üniversitelerin birbirlerinin çalışma alanlarından haberdar olmaları açısından ortak bir web sitesinin kurulması, üniversiteler arasında araştırma alanında işbirliğine gidilmesi ve öğrenci kabul şartlarının Yüksek Öğretim Kurumu tarafından değiştirilerek uygun şartların sağlanması noktasında da girişimlerde bulunmaktadır (www1.gantep.edu.tr, 30.11.2010).

İki ülke de ulusal kalkınmanın temel araçlarından biri olması itibarıyla yüksek öğrenime büyük önem vermektedir. Görüş alışverişinde bulunma, Türkiye üniversiteleri ve araştırma merkezleri ile bilim ve eğitim alanındaki son gelişmeleri inceleme açısından Suriye ile “Türkiye-Suriye Üniversiteler Forumu” gerçekleştirilmektedir. Suriye-Türkiye Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Toplantısında, Suriye Yüksek Öğrenim Bakanlığı ile Türkiye Yüksek Öğrenim Kurulu arasında, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu ile bilim ve teknoloji alanında işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Bunun yanı sıra, Suriye Bilimsel Araştırma Yüksek Kurumuna bağlı Yüksek Kurul ile Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu arasında işbirliği protokolü, Yüksek Öğrenim Bakanlığı ve Türkiye Yüksek Öğrenim Kurulu arasında eğitim alanında işbirliği anlaşma metni de imzalanmıştır. Yüksek öğrenim ve bilimsel araştırma alanında imzalanan bu anlaşmalar, iki ülke arasında kültürel ve bilimsel işbirliği ilişkilerinin daha da

güçlenmesine vesile olmuştur. Bu işbirliğinin temelinde ise eğitim kurumlarının verdiği diplomaların karşılıklı tanınması, ortak bilim programlarının kurulması, akademik kapasitenin oluşturulması, üniversiteler arasında işbirliğinin desteklenmesi, Arapça ve Türkçe Eğitim ve Edebiyat bölümlerinin açılmasında yatmaktadır.

4.2.11. Türkiye-Suriye Stratejik İşbirliği

Suriye-Türkiye ilişkilerinin derinliğine ve tarih boyunca köklülüğüne bakılırsa iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin, iki ülke halkına hizmet edecek şekilde pekiştirilmesi, ilerletilmesi ve ortaklık ilişkilerine dönüştürülmesi gerekmektedir. Suriye ve Türkiye'yi bir araya getiren dostluk ilişkilerinin yanı sıra iki ülke yöneticileri de bu ilişkileri iki kardeş halk ve bölge halklarının çıkarları doğrultusunda geliştirmeye özen göstermektedir. Özellikle iki ülke liderlerinin, vize uygulamasını kaldırma gibi önemli adımları da bu ilişkilere ivme kazandırmıştır.

Suriye-Türkiye arasında yüksek düzeyde bir stratejik işbirliği konseyi kurmak için siyasi, diplomatik, ekonomik, ulaşım, enerji, su kaynakları, doğa, kültür, eğitim, bilim alanlarına ek olarak vize alanlarında işbirliği anlaşması imzalanmıştır. İki ülke yönetimlerinin politik işbirliğini sürdürme ve ekonomik işbirliğini ekonomik bütünleşmeye dönüştürmelerini sağlamanın yanı sıra düzenli bir diyalog mekanizmasının oluşturulması da amaçlanmaktadır. Ayrıca iki ülke arasındaki işbirliği, bölgede güvenlik ve istikrarın sağlanmasına da katkıda bulunacaktır. Asıl nihai amaç ise sıfır sorun politikasını izlemektir. Yani sorunları sıfıra indirgemedir. Suriye-Türkiye ilişkilerinin birçok alanda gelişmesi, iki ülke ve bölgeyi ilgilendiren birçok konuda koordinasyon ve dayanışma sağlanmasını, bölgede olumlu bir ortam yaratılmasını ve dış güçlerin içişlerine karışmasına karşı korumasına yol açmaktadır.

Suriye-Türkiye arasındaki stratejik işbirliği neticesinde imzalanan anlaşmalar, ilişkileri her alanda arttırma ve geliştirme açısından önem teşkil etmektedir. Bu noktada işlenen konular:

- İki ülkenin bölgesel ve uluslararası forumlarda siyasi tutum koordinasyonunu sağlama, diplomatik kadroların eğitiminde karşılıklı deneyim alışverişini gerçekleştirme,
- Başta hayvansal üretimde olmak üzere, tarım alanında işbirliğini geliştirme ve deneyim alışverişinde bulunma,
- İki ülke arasındaki işbirliğini geliştirme ve kuraklıkla mücadele etme konularını bilgi paylaşımı,

- İki ülke arasında imzalanan Serbest Ticaret Bölgesi anlaşmasının sınırlarını genişletme imkanları, iki ülke arasında ticaret hacmini büyütme yolları ve engel teşkil eden sorunların ortadan kaldırılması konuları,
- İki ülke üniversitelerinin müfredatlarını, bilim ve teknik alanını geliştirmek amacıyla bilgi ve deneyim alışverişinde bulunulması,
- İki ülke arasında elektrik şebekelerini birbirine bağlama ve petrol alanındaki işbirliğini geliştirme,
- Deniz, demir yolu ve hava ulaşımı alanlarını geliştirme,
- İki ülke bakanlığı arasında deneyim alışverişi imkanları sağlama,
- Güvenlik alanındaki işbirliğini ve polis eğitimini sağlama,
- Sağlık stratejisini geliştirme alanında deneyim alışverişi ve sağlık sistemini geliştirme,
- İki ülke arasında planlama alanındaki işbirliği ufkunu geliştirmedir (http://www.sana.sy/index_eng.html, 12.10.2010).

4.3. TÜRKİYE–SÜRİYE SERBEST TİCARET ANLAŞMASI KAPSAMINDA SON DÖNEMDE YAŞANAN GELİŞMELER

Türkiye-Suriye STA ile iki ülke arasındaki ticareti engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Bu çabalar tarım ürünlerine kadar uzanmakta, iki ülke arasındaki ticaret hacminin artırılması ve karşılıklı yatırımlar için daha uygun ortamın sağlanmasını hedeflemektedir (El-Zaim, 2006:220).

Türkiye-Suriye arasında imzalanan STA'nın 2007 yılı başından itibaren yürürlüğe girmesinin ardından iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler farklı bir boyut kazanmıştır. Bu anlaşma ile Türkiye, Suriye için Orta Asya, Avrupa ve Karadeniz'e açılan kapısı, Suriye'de Türkiye için Ortadoğu ve Körfez ülkelerine açılan kapısı olarak nitelendirilmiştir.

1 Ocak 2007'de yürürlüğe giren STA, 2007 yılı verilerinde hem ihracatta, hem de ithalatta olumlu etkisini göstermiştir. Bu anlaşmayla hem dış ticaretin hem de yatırımların karşılıklı olarak daha da artırılması amaçlanmıştır. Ayrıca bu anlaşma iki ülke arasındaki ticaretin kompozisyonunun değişmesini ve dış ticarete konu olan maddelerin sayısında da artışı beraberinde getirmiştir. Bu anlaşmayla Suriye'nin ithal kısıtlaması koyduğu ve Türkiye'nin genel ihracatında lokomotif görevi gören sektörlerde üretilen malların Suriye'ye ihracı da mümkün olmaya başlamıştır.

Bu anlaşma ile ekonomik işbirliğinin artırılması, uygun rekabet koşullarının yaratılması, mal ticaretindeki kısıtlamaların kaldırılması, tarafların üçüncü ülke piyasalarındaki ticaret ve işbirliğinin geliştirilmesi gibi ikili ilişkileri güçlendirmeye yönelik kararlar alınmıştır. Anlaşma, sanayi ürünlerine ve seçilmiş bazı tarım ürünlerinde pazara giriş kolaylıkları sağlamaktadır. Suriye'nin diğer Arap ülkeleriyle yaptığı Serbest Ticaret Anlaşmalarıyla Suriye'de Türk firmalarınca üretilen tüm mallar Arap ülkelerine gümrüksüz ihraç edilebilmekte; böylelikle Türk girişimcileri Suriye üzerinden diğer Ortadoğu ve Arap ülkelerine ulaşabilmektedirler. Dolayısıyla ticaret hacminin genişletilmesi ve iki ülke arasındaki ekonomik, teknik, bilimsel işbirliğinin artırılması, ikili ticaret ve işbirliğinin geliştirilmesi konularında önemli adımlar atılmış bulunmaktadır (Akal, 2008:287-288).

Anlaşma gereğince taraflar, Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği'nden kaynaklanan yükümlülüklerini ve Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Suriye Arap Cumhuriyeti arasındaki İşbirliği Anlaşması'nı dikkate alarak, bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden itibaren azami 12 yıl sürecek geçiş dönemi içerisinde ticaretin önemli bir kısmını kapsayacak şekilde kendi aralarında bir serbest ticaret alanı kuracaklardır. Ayrıca Suriye menşeli malların Türkiye'den ithalatında uygulanan tüm gümrük vergileri ve eş etkili vergiler anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren kaldırılacaktır.

Türkiye menşeli malların Suriye'den ithalatında uygulanan tüm gümrük vergileri ve eş etkili vergiler şu şekilde lineer olarak sıfırlanacaktır (www.adana-to.org.tr, 28.12.2009):

- Anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle %1, % 1.5, %1.7, %3 ve %3.5 oranlardaki bütün vergiler kaldırılacaktır.
- %5 ve %7 oranlarındaki bütün vergiler bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren üç yıl içinde kaldırılacaktır.
- 10, %11.75 ve %14.5 oranlarındaki bütün vergiler anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren altı yıl içinde kaldırılacaktır.
- Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren dokuz yıl içinde %20 ve %23.5 oranlarındaki bütün vergiler kaldırılacaktır.
- %29, %35 ve %47 oranlarındaki bütün vergiler anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren on iki yıl içinde kaldırılacaktır.

- Gümrük tarife istatistik pozisyonları 8703.23.91 ve 8703.23.92 olan ürünler hariç, %50'nin üzerindeki tüm vergiler, bu anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle %50'ye indirilecek, yürürlük tarihinden itibaren on iki yıl içinde ise kaldırılacaktır.
- Türkiye menşeli ürünlerin Suriye'den ithalatında uygulanabilecek gümrük vergileri, advalorem olarak %25 düzeyini geçemeyecek ve Türkiye menşeli ürünler için tercih unsurunu koruyacaktır. Ayrıca söz konusu önlemlere tabi ürünlerin toplam ithal değeri, istatistiklerin temin edilebildiği son üç yıl itibariyle, Türkiye'den yapılan toplam sanayi ürünleri ithalatının %20'sini geçemeyecektir (www.adana-to.org.tr, 28.12.2009).

İthalat ve ihracatta gümrük vergileri ve eş etkili vergiler açısından bakıldığında; taraflar arasındaki ticarete, ithalata hiçbir yeni gümrük vergisi veya eş etkili vergi konulması söz konusu olmayacaktır. Anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, taraflar arasındaki ticarete, ihracattaki tüm gümrük vergisi veya eş etkili vergiler kaldırılacak ve ihracata hiçbir yeni gümrük vergisi veya eş etkili vergiler konulmayacaktır. Bunun yanı sıra taraflar arasındaki bütün ithalat ve ihracat miktar kısıtlamaları ve yasaklamaları ile eş etkili önlemler anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte kaldırılacak ve taraflar arasındaki ithalat ve ihracata hiçbir yeni miktar kısıtlaması ve yasaklaması ile eş etkili önlemler getirilemeyecektir. Ayrıca Türkiye ile Suriye arasındaki tarım ürünleri ticaretine ilişkin, sektörel hassasiyetler dikkate alınarak seçilmiş ürünlerde karşılıklı olarak duruma göre gümrük vergisi muafiyeti ya da indirimleri söz konusu olacaktır (T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007:35).

26 Nisan 2008'de gerçekleştirilen Türkiye-Suriye Serbest Ticaret Anlaşması Ortaklık Konseyi İkinci Toplantısı'nda STA'nın işleyişine ilişkin konular ile Türkiye-Suriye Ekonomik ve Ticari İlişkileri ele alınmış; STA çerçevesinde Suriye'ye ihraç edilen Türk menşeli malların konsolosluk tasdik harcından muaf tutulması, tarım ürünlerinin STA kapsamına dahil edilmesi, STA'nın imzalanması ile yürürlüğe girmesi arasında geçen sürede Suriye'de yapılan gümrük indirimlerinin Türkiye'ye de yansıtılması ve faturaların ihracatçılarımızın bağlı oldukları odalarca tasdik ettirilmesine ilişkin Suriye talebinden vazgeçilmesi Suriye tarafından talep edilmiş, toplantıyı takiben Suriye tarafı bu konularda yapılması gereken gerekli adımları atmaya başlamıştır (www.projekoordinasyon.org, 01.12.2010).

4.4. TÜRKİYE-SURİYE EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR VE GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK GELİŞMELER

4.4.1. Türkiye-Suriye Ekonomik ve Ticari İlişkilerinde Devam Eden Sorunlar ve Bu Sorunların Geliştirilmesine Yönelik Öneriler:

Türkiye’de, Suriye ile bankacılık işlemlerini yürüten sınırlı sayıda banka bulunmakta ve bu sınırlı sayıdaki Türk Bankalarının da Suriye bankaları lehine kredi limitlerinin yeterli olmaması nedeniyle ihracatçı firmaların akreditif ve teyit işlemlerinde ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır (DEİK, 2010:22). Türk ihracatçılarının Suriye’ye yaptıkları ihracatlarında, sözleşme gereği tüm taahhüt ve sorumluluklarını yerine getirmelerine rağmen verilen kat’i teminat mektupları gerekçesiz olarak iade edilmemekte, geri verilmeyen teminat mektubu nedeniyle de firmalar bankalara komisyon ödemekte ve mağdur duruma düşmektedirler. Suriye bankalarının uyguladıkları "muhabir banka masraf ve komisyon oranları" oldukça yüksek olup; genel bankacılık uygulamalarında komisyonların 3'er aylık dönemlerde tahsil edilmesine rağmen Suriye bankalarının peşin olarak tahsil edilerek işadamlarımızı da zor durumda bırakmaktadır. Bunların yanı sıra Suriye’de özel bankacılık yasası çıkmasına rağmen halen uygulamada da aksaklıklar yaşanmaktadır. Bu sorunların çözümünde ise Suriye'nin Türkiye’de tayin etmiş olduğu muhabir banka sayısını artırması, iki ülke arasındaki bir bankacılık anlaşmasını imzalanması, işlemlerin hızlanması ve kolaylaşması noktasında Suriye’de bir Türk Bankası’nın şube açması hususuna odaklanılmalıdır (KTO, 2008:27).

Suriye’de kamu ihalelerinin sonuçlanmaları oldukça uzun zaman almaktadır. Bu süre zarfında fiyatlar ihalede teklif edilenin üzerine çıkabilirken, diğer taraftan da ihale sonuçlansa dahi iptal olabilmektedir. Bu durum ise firmalarımızı oldukça zor durumda bırakmaktadır (DEİK, 2010:22).

Türkiye’den Suriye’ye ihraç edilen bir ürün (gıda ve çimento) Türkiye’de teste tabi tutulduğu gibi zaman zaman Suriye’de de teste tabi tutulmakta ve bu durumda Türk firmasının ürün maliyetini arttırmaktadır. İki ülke tarafından ortak belirlenecek bir denetim firmasının yetkili kılınmasıyla ihracatçı firma açısından ortaya çıkan bu maliyetler düşürülebilir (DEİK, 2008:19).

STA’ya aykırı olsa da bölgeden bölgeye değişen oranlarda Suriye tarafından ithalat ve ihracat beyannamelerinden yerel yönetim vergisi alınmakta ve yine Suriye Gümrük kapılarında STA’ya aykırı olarak uygulanan referans fiyat uygulaması

gerçekleştirilmektedir. Ayrıca gümrükler arası işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasıyla da vize uygulamasının kaldırılması sonucu ortaya çıkan Türkiye-Suriye gümrüklerindeki uzun kuyruklarda önlenebilmektedir (DEİK, 2010:22-23).

4.4.2. Türkiye-Suriye Ekonomik ve Ticari İlişkilerinde Çözümlenen Sorunlar:

13 Ekim 2009 tarihinde Türkiye-Suriye arasında gerçekleştirilen Halep ve Gaziantep Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi toplantısıyla, Gaziantep-Halep arasında inşa edilecek Suriye'den İslahiye ve Nusaybin'e olan tren yolundan başka üçüncü tren yolu bağlantısının kurulacağına, hava kargo taşımacılığında işbirliğine gidileceğine, ortaklaşa vagon ve lokomotif üretileceğine dair kararlar alınmıştır. Bunun yanı sıra konsey toplantısında 2 milyar dolarlık dış ticaret hacminin 3 senede 5 milyar dolara çıkarılması, gümrüklerde tek pencere sistemine geçilerek sınırda Türkiye ve Suriye kontrollerinin tek bir yerde birleştirilmesi ve aradaki insansız bölgenin kaldırılması da hedeflenmiştir. Mevcut olan 7 kapıdan halen 5'i aktif olarak çalışmakta; diğer iki kapı da aktif hale getirilip yeni kapıların açılması çalışmaları yapılmaktadır. Ayrıca Halep-Gaziantep Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi toplantısına göre; Asi Nehri üzerine yeni bir baraj kurulacak; Suriye'ye sıkıntılı anlarında Fırat ve Dicle'den su akıtılmasına devam edilecektir. Asi Nehri Suriye'den Türkiye'ye geldiği için bu nehirdeki su fazlalığı Türkiye'de su taşkınlarına sebep olmaktadır. Bu nedenle Türkiye Asi-Suriye tarafına "Dostluk Barajı" adında bir baraj kuracak; böylece Türkiye'de meydana gelen taşkınlar da engellenecektir (DEİK, 2010:20-21).

Suriye Ticaret Bankası'nın talep ettiği faturaların Odalarca onaylanması uygulamasından vazgeçilmiş; 01.01.2007 itibariyle Türkiye'den Suriye'ye ihraç edilen Türk menşeli mallara ait menşe şahadetnamesi ve faturaların büyükelçilik veya konsolosluklarca tasdiki uygulaması kaldırılmıştır. 18 Eylül 2009 tarihi itibariyle (DEİK, 2010:21) Türkiye ve Suriye arasındaki vize yükümlülüğü karşılıklı olarak kaldırılmış; böylece iki ülke vatandaşları sahip oldukları diplomatik, hizmet ve hususi ile umuma mahsus pasaport hamili ile birbirlerinin ülkelerine her altı ay içinde ilk giriş tarihinden itibaren 90 günü aşmayan seyahatleri için veya transit geçiş maksadıyla vize almaları gerekmeden giriş yapabilmektedirler (İGEME, 2009:33).

4.5. GAZİANTEP EKONOMİSİ VE HALEP İLİ

Gaziantep İli Ortadoğu'ya yakınlığı sebebiyle, yüzyıllar boyu Arap coğrafyası ile yakın temasta bulunmuş, sınır il olması nedeniyle de Türkiye-Suriye arasındaki olumlu gelişmelere sahne olmuş ve Türkiye'de hızlı bir büyüme trendi yakalayarak

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin cazibe merkezi haline gelmiştir. Ayrıca Gaziantep, sınırın iki tarafında bulunan illerin sürdürülebilir kalkınması için hazırlanan kültür, eğitim, turizm ve altyapı projelerinin kamu kurumları ve özel sektör kuruluşları tarafından da desteklenmesiyle iki ülke arasındaki sosyal, kültürel, bilimsel ve ekonomi alanlarında gelişmelerin sağlanmasına ve güçlendirilmesine, ülkelerin kültürel dokularının kaynaşmasına ve kültürel varlıklarının korunmasına da büyük katkı sağlayan Türkiye'nin altıncı büyük şehridir.

4.5.1. Gaziantep'in Coğrafi, Tarihi ve Ekonomik Yapısı

6 bin yıldır üzerinde pek çok insan topluluğuna yerleşim sahası ve geçit yeri olan Gaziantep İli, Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birleştiği noktada, Mezopotamya ve Suriye ile Anadolu arasındaki önemli kilit bölgelerinden birisini temsil etmektedir (Çakır, 2010:2).

Suriye ile sınır ili olup, topraklarının büyük bir bölümü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin batı kesiminde, bir bölümü de Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda yer almakta olan ve 6216 km²'lik alanıyla Türkiye topraklarının yaklaşık %1'lik kısmını kaplayan Gaziantep, kuzeyden Kahramanmaraş, güneyden Suriye ve Kilis, doğudan Şanlıurfa, batıdan Osmaniye, güneybatıdan Hatay ve kuzeydoğudan Adıyaman ile komşudur. Akdeniz ve kara ikliminin geçiş noktasında yer almakta olan İlin, güney ve batı kesimleri Akdeniz ikliminin etkisinde olmakla beraber, genelde yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise soğuk ve yağışlı geçmektedir. İlde yağış en çok kış ve ilkbahar aylarında görülmektedir (GTO, 2009:11).

Şehrin ilk kurulduğu yer Kahramanmaraş yolu üzerindeki Dülük (eski adıyla Dolichenus) şehridir. Anadolu'nun ilk yerleşim alanlarından birisi olan Gaziantep'te yapılan arkeolojik araştırmalar neticesinde bölgedeki ilk yerleşim birimlerinin Paleolitik çağa kadar uzandığı tespit edilmiştir. Ayrıca Kalkolitik, Neolitik, Hitit, Büyük İskender, Mitani, Asur, Pers, Selevkoslar, Bizans, Roma, İslam, Türk-İslam, Osmanlı dönemlerini de yaşamış ve bu dönemlere ait eserleri günümüze kadar taşımıştır (www.gaziantepkulturturizm.gov.tr, 25.04.2010).

Osmanlı kaynaklarında "Ayıntab" olarak geçen Gaziantep şehri ilk Hititler tarafından "Hantab" adı ile kurulmuştur. Sonrasında Hz. Ömer zamanında İslam orduları tarafından fethedilen bu şehir, çevresindeki pınar ve su kaynaklarından dolayı "Parlak Pınar" anlamına gelen "Ayıntab" ismini almıştır.

Gaziantep kimi zaman Huriler'in, Mısır Firavunları'nın, Asurluların, Babillilerin, Medler'in istilasına uğramış; kimi zaman ise Romalıların eline geçmiş

ya da Anadolu ve İran'ı istila eden İskender tarafında Makedonya Krallığı topraklarına katılmıştır (www.gaziantepililerdernegi.org, 25.04.2010).

Bir ara Doğu Roma Antep'i geri alsa da, Abbasiler zamanında 782'de yeniden İslam topraklarına geçmiş; 10. yüzyılda da Araplarla Doğu Roma İmparatorluğu arasında çarpışmalara sahne olmuş ve ardından Antep Selçuklu Türkler tarafından 1067'de fethedilmiştir (Turan, 1971: 73). Ancak yıllar itibariyle Antep sürekli el değiştirmiştir.

Dulkadiroğulları ve Memlûkluların eline geçen kent 20 Ağustos 1516'da Yavuz Sultan Selim tarafından Mercidabık Meydan Savaşı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarına katılmıştır (GSO, 2003: 11). Ancak I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenik düşmesi ve 1918'de Mondros Ateşkes Anlaşması'nın imzalanmasının ardından Antep 15 Ocak 1919'da İngilizler, 5 Kasım 1919'da da Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Her iki tarafta da yaşanan büyük kayıplara rağmen Antep'iler 1 Nisan 1920'den, 7 Şubat 1921 tarihine kadar dünyanın en büyük kent direnişini göstermiş ve bu özelliği ile de 6 Şubat 1921'de TBMM'nin 93. sayılı kanunu ile "Gazi"lik unvanı verilmiş, Antep adı Gaziantep olarak değiştirilmiştir. 20 Ekim 1921'de ise TBMM'nin Fransa ile imzaladığı Ankara Antlaşması'yla da Fransızlar şehirden çekilmiş ve 25 Aralık 1921'de Gaziantep bağımsızlığına kavuşmuştur (www.gaziantepililerdernegi.org, 25.04.2010).

31 Aralık 2009 tarihi itibariyle Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre, 1.653.670 (www.tuik.gov.tr, 04.10.2010) kişilik bir nüfusa sahip, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en gelişmiş, Türkiye'nin ise 6. büyük kenti olan Gaziantep, sanayisi ve ticari hacmi ile de tüm dikkatleri üzerine çekmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin tüm ürünlerinin işlendiği ve bu ürünlerin hem iç hem de dış pazara sunulduğu bir sanayi ve ticaret merkezidir. Dört tane Organize Sanayi Bölgesi (beşinci organize sanayinin kurulması da gündemdedir), birçok küçük sanayi siteleri ve serbest bölgesi ile (Özsabuncuoğlu ve Direkçi, 2009:124-126) yüksek ticaret hacmine sahip, çeşitli alanlarda uluslar arası pazarlara yönelik çalışan, sanayi altyapısı gelişmiş, yerel işletmelere sahip, AB ülkeleri ve Suriye gibi komşu ülkeler başta olmak üzere dünyanın 140 ülkesi ile ticaret yapan, birçok sektörde önemli ölçüde katma değer yaratan ve bölgede önemli istihdam merkezi pozisyonunda olan Türkiye'nin en önemli ticaret merkezlerinden birisidir (GSO, 2003:13).

4.5.2. Sektörler İtibariyle Gaziantep Ekonomisinin Genel Durumu

Gaziantep İlinin;

- Dört tane Organize Sanayi Bölgesi'nin olması,
- Altyapı ve sanayisinin gelişmiş, kalifiyeli eleman birikiminin olması,
- Serbest bölgesinin bulunması,
- GAP bölgesinin en büyük sanayi ve ticaret merkezi olması,
- Coğrafi konumu itibariyle Ortadoğu pazarına yakınlığı,
- Köklü bir ticaret kültürünün varlığı,
- Suriye sınırındaki Gaziantep'te ve komşuları olan Hatay, Şanlıurfa ve Kilis illerinde sınır ticaret merkezlerinin kurulmasının kararlaştırılması,
- Dış ticaret yapan firmaların ve yabancı yatırımcıların ihtiyaç duyduğu lojistik, gümrükleme, depolama, bankacılık, ulaşım, konaklama gibi birçok hizmet sektöründe güçlü bir altyapıya sahip olması ve bu hizmet sektörlerinde faaliyet gösteren yerli ve yabancı çok sayıda firmanın varlığı,
- Tarihin en eski medeniyetlerine ev sahipliği yapmasının yarattığı turizm potansiyeli sayesinde hem bölgede hem de ülke düzeyinde sanayi kenti olma yolunda oldukça önemli bir konuma sahiptir (Tekeoğlu ve Ildıracı, 2009:150-151).

4.5.2.1. Eğitim

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasası ile belirlenmiş olan Türk Milli Eğitim Sistemi, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, laik, demokratik, çağdaş ve karma bir eğitim özelliğine sahiptir. Türk Eğitim Sisteminin amacı, Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak; milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak; hür ve bilimsel düşünme gücüne ve geniş bir dünya görüşüne sahip yapıcı, yaratıcı ve topluma pozitif katkı sağlayan verimli kişiler yetiştirmektir (Erdem, 2007:2-5).

Gaziantep İlinde eğitimin tarihi gelişimine baktığımızda, günümüzde olduğu gibi Cumhuriyet öncesi dönemde de eğitim ve öğretime büyük önem verilmiş, halkın kültür seviyesinin yükseltilmesi için çeşitli eğitim vakıfları kurulmuştur. Kurtuluş Savaşı döneminde ise Maarif-i Mahalliye Derneği gibi modern çağ anlayışı içerisinde olan bazı vakıf kuruluşları Gaziantep'teki mevcut okulların idaresini ve masraflarını üzerine almış ve bu dönemde şehit çocukları için açılan ilkokul ile de eğitime verdiği önemle dikkatleri üzerine çekmiştir (MEB, 2010:11).

Cumhuriyet döneminde ise Gaziantep'teki okulların yönetimi özel derneklerin elinden alınarak devlete verilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Gaziantep'te 1 ortaokul, 4 ilkokul hizmet verirken; 1927 yılında 2, 1933 yılında ise 2 ilkokul daha öğrenime başlatılmış; ilk lise ise 1933 yılında faaliyete geçmiştir. Yıllar itibariyle artan okul sayılarıyla okur-yazar oranında da artış olmuş, ulus okullarının (Halk Mektepleri) vasıtasıyla bu oran 1943'te %15'e çıkmıştır (MEB, 2010:11-12).

Eski Antep evlerinde görülen eğitimler, Gaziantep halkının da eğitim faaliyetlerine verdikleri destek ile ilk defa 1942 yılında kurulan okul binası ile Antep evlerinde değil de okul binalarında verilmeye başlanmıştır (MEB, 2010:12).

1955 yılında Gaziantep İlkokul Yaptırma Derneği faaliyete geçmiş; 1947-1962 yılları arasında Gaziantep Kültür Derneği 215 yüksek öğrenim gencisine borç para vererek yüksek öğrenim yapmalarına destek çıkmış; 1965 yılında kurulan Gaziantep Yüksek Okullar Yaptırma Derneği ile 1971 yılında Gaziantep Eğitim Enstitüsü açılmış; 1973 yılında ise Ortadoğu Teknik Üniversitesine bağlı Gaziantep Kampüsünde Makine Mühendisliği Bölümü açılmıştır (MEB, 2010:12).

1991-1992 eğitim-öğretim yılında Gaziantep ilinde 2.857 öğrencinin eğitim gördüğü 2 anaokulu, 3 uygulamalı sınıf ve 82 anasınıfı varken (MEB, 2010:13), Tablo 4.6. incelendiğinde 2008-2009 eğitim-öğretim yılında anasınıfı bulunan okul sayısının 352'ye, öğrenci sayısının ise 18.778'e yükseldiği görülmektedir. İlköğretimde ise resmi ve özel toplam okul sayısı 617, öğrenci sayısı da 302.671'dir. Gaziantep'in kültür alanında hızla gelişmesi orta dereceli okulların da gelişmesinde büyük katkıda bulunmuş, birçok mesleki ve teknik öğretim okulları açılmıştır. Ortaöğretimdeki okul sayısı da 91 iken öğrenci sayısı 68.421'dir.

2009-2010 yılı itibariyle okul öncesi eğitimde okul sayısı köylerde ve şehirde toplam 413'e, öğrenci sayısı toplamda 19.767'ye ve derslik sayısı ise 859'a yükselmiştir. İlköğretim düzeyindeki eğitim okul sayısı 601, öğrenci sayısı 331.011 ve derslik sayısı 6.986 olarak kayıtlara geçmiştir. Ortaöğretimde ise bu durum okul sayısında 125'e, öğrenci sayısında 91.526'ya, derslik sayısında ise 1.717'ye çıkmaktadır (MEB, 2009:44-45).

Tablo 4.6. İl Geneli Eğitim Mevcut Durum (Gaziantep İl MEM 2010-2014 Stratejik Planı:34)

İL GENELİ MEVCUT DURUM (2008-2009)								
KURUM TÜRÜ		Okul Sayısı	Anasınıfı Bulunan Okul Sayısı	Derslik Sayısı	Şube Sayısı	Öğrenci Sayısı	Okullaşma Oranı (%)	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı
OKUL ÖNCESİ	Resmi	22	345	484	668	18.214	25.57	38
	Özel	5	7	48	26	564	0,8	12
	Toplam	27	352	532	718	18.778	26.36	35
İLKÖĞRETİM	Resmi	599		6.386	10.130	296.853	100.11	46
	Özel	18		364	238	5.818	1.96	16
	Toplam	617		6.750	10.368	302.671	102.07	45
ORTAÖĞRETİM	Resmi	78	4	1.476	1.661	65.901	70.76	42
	Özel	13		129	129	2.520	2.71	14
	Toplam	91	4	1.605	1.790	68.421	73.46	39
GENEL TOPLAM		735	356	8.887	12.852	389.870		

Ayrıca ilde adını Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük sanayi ve ticaret merkezi olan Gaziantep ilinden alan ve 2010 yılı itibariyle yaklaşık 23.000 öğrencinin eğitim-öğretim görmekte olduğu Gaziantep Üniversitesi ve 2009 yılında kurulmuş olup henüz 468 öğrencisi bulunan özel Zirve Üniversitesi faaliyet göstermektedir. 2010 yılı itibariyle de Gaziantep İli'nde Gazikent Üniversitesi'nin açılmasıyla ildeki ikinci vakıf üniversitesi de faaliyete geçmiştir. Böylece Gaziantep, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en fazla üniversitesi bulunan ve üniversiteler şehri olma ünvanını elde etmiş bir ilimizdir.

4.5.2.2. Sağlık

Gelişen ve büyüyen Gaziantep'te kamunun yanı sıra özel sağlık yatırımlarının da desteği ile sağlık sektöründe hızlı gelişmeler ve sağlık hizmetlerinde çeşitlilikler yaşanmaktadır. Sağlıkta Dönüşüm Programı kapsamında ilde 2003-2009 yıllarında 39 yeni sağlık ocağı ve 19 köy sağlık evi yapılmış; kanser erken teşhis, tarama ve eğitim merkezi kurulmuş; Anne Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezi 5'e çıkarılmış; Türkiye'nin en büyük yanık ve yara tedavi merkezi faaliyete geçirilmiş;

Kalıtısal Kan Hastalıkları Tanı Merkezi ve Gençlik Danışma Merkezi kurulmuş; 2002 yılında 6 olan kamu hastane sayısı 10'a yükseltilmiş ve tüm devlet hastanelerinde otomasyona geçilmiştir (<http://www.sabah.com.tr>, 14.05.2010).

Tablo 4.7. Sağlık Bakanlığı Fiili Çalışan Personel Sayısı 2009
(www.gaziantepsaglik.gov.tr, 14.05.2010)

ÜN VANLAR	UZMAN HEKİM	PRATİSYEN HEKİM	HEMŞİRE	EBE	DİĞER PERSONEL	GENEL TOPLAM
Kadrolu	439	599	681	439	1.440	3.598
Sözleşmeli	3	19	669	399	632	1.722
Toplam	442	618	1.350	838	2.072	5.320

Hekim ve yardımcı sağlık personeli sayısının önemli ölçüde arttığı Gaziantep İli'nde, 2002 yılında 2 bin 90 olan hastane yatak sayısı 2009 yılında 3 bin 436'ya çıkmıştır. Yoğun bakım yatak sayısı 396'ya, sağlık personeli sayısı ise 9 bin 521'e çıkmıştır (<http://www.sabah.com.tr>, 14.05.2010).

Tablo 4.8. Gaziantep İli Sağlık Kurumları Dağılımı 2009
(www.gaziantepsaglik.gov.tr, 14.05.2010)

KAMU SEKTÖRÜ		ÖZEL SEKTÖR	
Sağlık Bakanlığı Hastanesi	10	Özel Hastane	8
Üniversite Hastanesi	1	Hemodiyaliz Merkezi	7
Sağlık Ocağı	99	Tıp Merkezi	11
Verem Savaş Dispanseri	4	Özel Poliklinik	7
Açs-Ap Merkezi	5	Dal Merkezi	14
Köy Sağlık Evi	93	Muayenehane	94
Halk Sağlığı Laboratuvarı	1	Eczane	394
Acil Yardım Ve Kurtarma İstasyonu	20	Fizik Laboratuvarı	8
Sıtma Savaş Dispanseri	1	Bakteriyoloji Laboratuvarı	4
Hemoglobinopati Merkezi	1	Röntgen Laboratuvarı	3
Adölesan Merkezi	1	Sağlık Kabini	29
Depo Ve Tamirhane Müdürlüğü	1	Ecza Deposu	10
Ağız Ve Diş Sağlığı Merkezi	2	Güzellik Merkezi	4
Diyaliz Merkezi	4	Ebe Kabinleri	15

Ayrıca ilde kamunun yanı sıra özel büyük sağlık yatırımları da mevcuttur. 400 yataklı bölge eğitim ve araştırma hastanesi, 200 yataklı akıl ve ruh sağlığı hastalıkları hastanesi, 150 yataklı fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanesi, 100 yataklı yüksek güvenli adli psikiyatri hastanesi, 100 yataklı göğüs hastalıkları hastanesi ve İslahiye ilçesinde 100 yataklı devlet hastanesi yatırımlarının da gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Bu projeler dahilinde Sağlık Bakanlığınca "bölge sağlık cazibe merkezi" olarak belirlenen 16 il arasında bulunan Gaziantep, sağlık turizmi merkezine dönüşmektedir (<http://www.sabah.com.tr>, 14.05.2010).

4.5.2.3. Ulaşım ve haberleşme

Yurtiçi ve yurtdışı bağlantıları bulunan Gaziantep demiryolunun uzunluğu 2003 yılı itibariyle 286.57 km'dir. Irak ve Suriye ile bağlantısı bulunan Gaziantep demiryolu ağı, ulaşım alanında ciddi imkanlar sağlamakta; mal sevkiyatında da firmalara önemli hizmetler vermektedir. Aynı zamanda Halep ekspresi de Gaziantep'in ilçesi olan İslahiye sınır kapısından Suriye topraklarına girmektedir (<http://www.gaziantep.com/tr>, 16.05.2010). Ayrıca Avrupa sınırından Bağdat'a kadar uzanan Bağdat demiryolu bağlantısı da Gaziantep üzerinden geçmektedir (Yıldırım ve Örnek, 2009:78).

Tablo 4.9. 01.01.2010 Tarihli Gaziantep İli Satış Cinslerine Göre Yol Ağı (Km)
Karayolları Genel Müdürlüğü (<http://www.kgm.gov.tr>, 16.05.2010)

Gaziantep	Asfalt Yollar			Parke	Stabilize	Toprak	Şebeke Uzunluğu
	Asfalt Beton	Sathi Kaplama	Toplam				
Otoyol	134	0	134	0	0	0	134
Devlet Yolu	165	149	314	0	0	0	314
İl Yolu	2	185	187	1	11	0	199
Toplam	301	334	635	1	11	0	647

Şehir merkezinden 20 km uzaklıkta olan Uluslar arası Gaziantep Havalimanı 1976 yılında hizmete girmiş; 1993 yılında ise Uluslar arası Yolcu ve Yük Taşımacılığı'na açılmıştır. Haberleşme ağına ise PTT telefon santral kapasitesi toplamda 330.707, telefon abonesi sayısı ise 212.094'tür ve 53 tane de Türk Telekom bayisi mevcuttur (GTO, 2009:40).

Tablo 4.10. Gaziantep İli Ulaştırma Rakamları (Gaziantep Ticaret Odası (GTO). (2009). 2009 Rakamlarla Gaziantep)

Ulaştırma	Sayı
Yıllık Uçak Seferleri	7.119
Hava Meydanı Büyüklüğü	23.000 m ²
Terminal Yolcu Kapasitesi	4.000.000
Yıllık Uçak Kapasitesi	25.550
2008 Yılında Gelen-Giden Yolcu	720.200
Havaalanı Niteliği	Uluslar arası
Havaalanı Gümrük müdürlüğü	Mevcut
Hususi Otomobil	106.822
Motorsiklet	87.703
Ticari Taksi	1.028
Trafiğe Kayıtlı Toplam Motorlu Taşıt	280.947
Ehliyet Sürücüsü	321.274

4.5.2.4. Tarım ve hayvancılık

İl merkezinde tarımsal imkanların çevre illere oranla daha düşük olmasına rağmen, bu çevre illerin ürettiği ara mal niteliğindeki malların, nihai ürün haline getirildiği; Osmanlı imparatorluğu döneminde de başta pamuk olmak üzere tarım ürünlerinin mamul ve yarı mamul olarak işlendiği bir merkez haline gelmiştir. Cumhuriyet öncesi döneme baktığımızda da Gaziantep'teki olumlu iklim şartlarının sonucu olarak ortaya çıkan zengin tarım alanlarının varlığı, başta dokumacılık sektörü olmak üzere tarım sektörünün de gelişmesine büyük katkı sağlamış ve ilerleyen yıllar içinse önemli bir alt yapı hazırlamıştır (Yıldırım ve Örnek, 2009:66-67).

Gaziantep ilinde 382.077 hektarlık tarım uygulaması yapılan arazi mevcuttur ki bu alan %61.40'lık bir oranı teşkil etmektedir. Tablo 4.11 incelendiğinde; 382.077 hektarlık tarım arazilerden %69.73'ünü teşkil eden 266.414 hektarlık kısmı sulanabilir araziye ayrılmışken, bunun 43.111 hektarı ise sulanan araziye oluşturduğu görülmektedir. Gaziantep ilinde orman ve fundalık olarak nitelendirilen arazi ise 92.419 hektarlık alan ile il yüzölçümünün %15'ini kaplamaktadır.

Tablo 4.11. Gaziantep İli Arazi Varlığı (2009 Rakamlarla Gaziantep, 2009:65)

ARAZİ VARLIĞI	YÜZÖLÇÜMÜ (HEKTAR)	%
Tarım Alanı	382.077	% 61.40
Tarla Arazisi	213.888	% 55
Ekilen	198.104	
Nadas	3.559	
Sebze Arazisi	6.961	% 1.8
Meyve Arazisi	161.228	% 43.2
Sulanabilir Araziler	266.414	% 69.73
Sulanan Araziler	43.111	% 16.8
Devlet Sulamaları	19.165	% 44.5
Halk Sulamaları	23.946	% 55.5
Orman ve Fundalık	92.419	%15
Çayır ve Mera	36.894	% 6
Tarım Dışı Arazi	110.905	% 18

Gaziantep, Türkiye'den komşu ülkelere ve Ortadoğu'ya canlı hayvan ticaretinin yapılması hususunda kilit konumdadır. Bu özelliğinden ötürü Gaziantep'i modern, çağdaş ve günümüz şartlarına uygun canlı hayvan merkezi haline getirmek için birçok proje yürütülmektedir. Bu projelerden 2008 yılında faaliyete geçirilen ve Türkiye'de bir ilk olan Gaziantep Besi Organize Sanayi Bölgesi ile Avrupa normlarına uygun bir sektör oluşturmak; oluşturulan bu sanayi bölgesi içinde hayvan pazarı, mezbaha, hayvan otelleri, canlı hayvan borsası gibi birçok sosyal tesisin oluşturulmasıyla hayvancılık sektörünü bir çatı altında toplamak amaçlanmaktadır (GTO, 2009:67).

2008 yılı verilerine göre Gaziantep ilinde 57.486 büyükbaş hayvan, 333.085 koyun, 121.782 keçi olmak üzere toplam 454.867 küçükbaş hayvan yetiştirilmektedir.

Tablo 4.12. Gaziantep İli Merkez ve İlçedeki Büyükbaş, Küçükbaş ve Kümes Hayvan Sayısı 2008 Yılı (T.C. Gaziantep Valiliği İl Çevre Ve Orman Müdürlüğü, 2008)

HAYVAN CİNSİ SAYISI				
İlçe Adı	Büyükbaş	Koyun	Keçi	Kanatlı
Şahinbey	10.382	47.100	13.000	260.609
Şehitkamil	18.577	144.181	35.190	156.297
Araban	2.951	48.200	21.740	23.104
İslahiye	7.055	21.131	17.006	37.106
Karkamış	2.445	2.750	636	19.418
Nizip	4.835	18.829	6.016	78.803
Nurdağı	3.506	20.865	8.175	29.217
Oğuzeli	4.815	10.715	2.835	44.517
Yavuzeli	2.920	19.314	17.184	22.513
Toplam	57.486	333.085	121.782	671.584

İlde büyükbaş hayvan ihracatı yapılmamakta olup, koyun yetiştiriciliği genellikle et üretimi amacı ile yapılmakta ve bu ürünler il içinde tüketilmektedir. Ayrıca Fırat Nehri üzerinde üretim kapasitesi 750 ton/yıl olan 1 adet alabalık tesisi bulunmaktadır. Ürünlerin pazarlanması iç piyasaya yöneliktir (T.C. Gaziantep Valiliği İl Çevre Ve Orman Müdürlüğü, 2008:155).

4.5.2.5. Altyapı ve inşaat sanayi

Kartalkaya Barajından getirilip içme suyu arıtma tesislerinden arıtılarak, Gaziantep İline verilen içme suyunun kapasitesi 250.000 m³/gün'dür. Şehrin çeşitli yerlerinde mevcut olan kuyulardan şebekeye verilen ortalama aylık içme suyu miktarı 1.267.526,25 m³/aydır. Ayrıca ilde, İl Şehir Merkezinde evsel atık sularının fiziksel ve biyolojik olarak arıtıldığı 200.000 m³/gün kapasiteli atık su arıtma tesisi de mevcuttur (T.C. Gaziantep Valiliği İl Çevre Ve Orman Müdürlüğü, 2008:187-188).

Gaziantep yarattığı istihdam olanakları açısından çevre illerden aldığı göç ve nüfus artışıyla yaşanan konut ihtiyacına karşılık, istihdam yaratma ve ihracatı artırma potansiyeline sahip, Türk ekonomisinin lokomotif sektörlerinden birisi olan inşaat sektöründe önemli bir potansiyele sahiptir. Ayrıca Ortadoğu ülkelerine yakınlığı açısından da bu ülkelerde ihalelere girmek isteyen yerli ve yabancı yatırımcılara birçok fırsat sunmaktadır (GTO, 2006).

Gaziantep inşaat sektörünün ildeki hizmet ve imalat kalemlerinden bazıları şunlardır (GTO, 2006): Müteahhitlik hizmetleri, mimarlık hizmetleri, PVC kapı-pencere profili imalatı, plastik sıhhi tesisat borusu imalatı, prefabrik inşaat elemanları, katkılı çimento (Yıldırım ve Örnek, 2009:80). İldeki hizmet ve imalat kalemlerinden de anlaşılacağı gibi Gaziantep'te inşaat malzemeleri sektörünün de önemli bir üretim potansiyeline sahip olduğu, özellikle Suriye gibi komşu ülkelere yapılan ihracattan da kayda değer bir pay aldığını ifade etmek mümkündür.

4.5.2.6. Finansal hizmetler ve bankacılık

İlde gelişen sanayi ve ticarete paralel olarak finansal hizmetler açısından da büyük gelişmeler yaşanmaktadır. Gaziantep'te şuan mevcut 25 banka ve 62 şubesi bulunmakta ve bu bankalar kredi, mevduat, sigorta hizmetlerinin yanı sıra her türlü dış ticaret hizmetlerini de müşterilerine sunmaktadır (GTO, 2006).

4.5.2.7. Madencilik

Her ne kadar Gaziantep'te madencilik gelişmiş bir sektör olmasa da, il merkezinin batısında kalan Şahinbey ilçesinin bazı bölgelerinde mangan, İslahiye ilçesinde demir ve krom, İslahiye ilçesinin güney-batı kesimlerinde boksit, Nurdağı ilçesinde ise krom maden yatakları mevcuttur. İlde metalik maden işletmesi mevcut değilken, sanayi madeni (çimento hammaddesi, kil, kireç taşı ve taşocağı) işletmeleri mevcuttur (T.C. Gaziantep Valiliği İl Çevre Ve Orman Müdürlüğü, 2008:161).

4.5.2.8. Sanayi ve ticaret yapısı

Tarihi İpek Yolu üzerine kurulu olan Gaziantep İli, batının doğuya ve Ortadoğu'ya, doğunun ise batıya ve güneye açılan kapısıdır. Türkiye'nin batısındaki sanayi şehirleri ile Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinin tarım şehirleri arasında köprü görevi görerek her türlü irtibatı sağlayıp ihtiyaçları karşılayan; hem ticari faaliyetleri hem de sanayi üretimi ile geniş bir pazara hitap eden; bölgenin en stratejik metropolü konumundaki şehirdir. Ayrıca önemli karayollarının kavşağında bulunması, Arap Ülkeleri ile ticaretin yapıldığı bir şehir olması açısından da büyük önem taşımakta; Gaziantep Sanayi ve Ticaret yapısı ile Türkiye ekonomisinde önemli bir yer işgal etmektedir (T.C. Gaziantep Valiliği İl Çevre Ve Orman Müdürlüğü, 2008:171).

Cumhuriyet öncesi dönemde, Gaziantep'te dokumacılık başta olmak üzere tüm sektörlerde ev ve atölye tipi üretim hakim iken; Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda Gaziantep'te ticaret ve sanayinin daha çok tarıma dayalı, dokuma sanayinin baskın olduğu, atölye tipi üretim tarzının hakim olduğu bir yapı gözlenmektedir.

1927 yılı sanayi verilerine bakıldığında, küçük sanayi kuruluşlarından meydana gelen 2.008 tesisinin bulunduğu, bunların %55.5'inin tarıma dayalı sanayi, %21'inin dokuma sanayi, %10'unun ağaç ürünleri ve metal eşya sanayisinden oluştuğu da bu gerçeği doğrulamaktadır. 1920-1933 döneminde ise Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkılması nedeniyle Gaziantep sanayisinde önemli gelişmeler yaşanmamıştır (Yıldırım ve Örnek, 2009:67-68).

1965'li yıllara kadar modern sanayi açısından Gaziantep'te sanayi faaliyetleri yeterince gelişmemiş ancak 1968 yılında Kalkınmada Öncelikli İller Programı'na alınması ve 1970'de Küçük Sanayi Geliştirme Merkezi'nin (KÜGEM) kurulması ile hızlı bir gelişim sürecine girmiştir (Yıldırım ve Örnek, 2009:70-73). 1969 yılında 1.Organize Sanayi Bölgesi hizmete açılmış ve bu bölge içerisinde 1976 yılına kadar 9 sanayi tesisi kurulmuştur. Sanayi bölgesindeki bu tesisler içerisinde önceden beri gelişmekte olan un fabrikalarının yanı sıra makarna fabrikaları da dikkat çekmektedir (Pekdoğan, 1999:13). Ama ildeki sanayi faaliyetlerinin asıl gelişimi 1980'li yıllardan sonra, özellikle 1990-1996 yılları arasında yaşanmış ve Gaziantep'te bulunan sanayi kuruluşu sayısında ciddi artışlar gözlenmiş; ticaret alanında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1973 yılında 98 olan tesis sayısı, 1981 yılında 153'e ulaşmış; üretim ve ana mallar sanayisi yerine tüketim malları üretiminde yoğunlaşma yaşanmış ve özellikle 1970-1980'li yıllarda uygulanan teşviklerin de etkisi ile ticaret kesiminde biriken sermaye büyük ölçüde sanayi yatırımlarına dönüştürülmüş böylelikle de sanayileşme faaliyetlerine hız kazandırılmıştır (Yıldırım ve Örnek, 2009:70-73).

Sanayinin gelişimiyle birlikte ilde kurulan Organize Sanayi Bölgesi (1.Organize Sanayi Bölgesi-1969, 2.Organize Sanayi Bölgesi-1987, 3.Organize Sanayi Bölgesi-1994, 4.Organize Sanayi Bölgesi-2002, Gaziantep sanayicilerinin taleplerini karşılamak amacıyla 5.Organize Sanayi Bölgesi için yer seçim çalışmaları devam etmektedir), Küçük Sanayi Siteleri, serbest bölgesi ve dünyada sadece üç ülkede bulunan Örnek Sanayi Sitesi ile Gaziantep bir sanayi metropolüdür. Metropoliten bir yapıya sahip olan bu ilimiz kayda değer herhangi bir dış destek almamış, bu seviyeye kendi iç dinamikleri ve birikimleriyle ulaşmıştır (T.C. Gaziantep Valiliği İl Çevre Ve Orman Müdürlüğü, 2008:171). Örneğin Gaziantep serbest bölgesi, arazisi ve kurulup işletilmesi tamamen özel sektöre ait olan modele göre kurulmuş; bölge kurucu ve işleticileri devletten hiçbir destek almaksızın bölgeyi yatırımcılara hazır hale getirmiş; bazı yatırımcılara kiralamış bazılarını ise arazi mülkiyetiyle satmıştır (Arslan ve Yapraklı, 2007:94-95).

Aldığı göç ve ülkenin yaşadığı ekonomik krizlere rağmen küçük imalathane ve atölyelerin yanı sıra, var olan birçok büyük tesislerin de varlığıyla kapasite ve istihdam açısından da önemli bir pozisyona sahip olan Gaziantep'teki büyük sanayi işyerleri sayısına bakıldığında Türkiye genelinin % 4'ünü, küçük sanayi işyerleri sayısının ise % 6'sını oluşturduğu görülmektedir (Özsabuncuoğlu ve Direkçi, 2009:125-131).

Tablo 4.13. Gaziantep'te İstihdam (2009 Rakamlarla Gaziantep, 2009:29)

FAALİYET KOLLARI	TÜRKİYE		GAZİANTEP	
	İstihdam	(%)	İstihdam	(%)
Tarım ve Hayvancılık	12.576.827	% 49.71	146.625	% 39.13
İmalat ve Sanayi	3.276.173	% 12.95	78.331	% 20.91
Ticaret	2.512.777	% 9.93	42.824	% 11.43
İnşaat ve Madencilik	142.111	% 0.56	22.885	% 6.11
Turizm ve Ulaştırma	853.255	% 3.37	2.887	% 3.44
Hizmetler	5.806.690	% 22.96	69.550	% 18.56
Elektrik Gaz Su	98.152	% 0.39	1.197	% 0.32
İyi Tanımlanmamış Faaliyet	34.015	% 0.13	378	% 0.10
TOPLAM	25.300.000		364.667	

Gaziantep'te faaliyet kollarındaki istihdam oranlarına baktığımızda tarım ve hayvancılıkta %39.13'ü, hizmetler sektöründe 18.56'sı istihdam edilmektedir. İmalat ve sanayi dallarında ise %20.91'i istihdam edilirken, bu oran Türkiye ortalaması olan %12.95'in; inşaat ve madencilik sektöründeki %6.11'lik pay da %0.56'lık olan Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir.

4.5.2.9. Yabancı sermaye

Ulaşım, haberleşme, üretim teknolojileri gibi alanlarda ortaya çıkan yenilik ve gelişmeler işletmeleri, ulusal ve uluslararası düzeyde rekabetçi üstünlükler elde etmeye zorlamış; sınırların ortadan kalkmasıyla da oluşan küreselleşme ve küresel rekabet ile işletmeler arasındaki rekabetin artmasına neden olmuştur. Bu durum karşısında Gaziantep'in Türkiye'ye yatırım yapan ve ihracat yapmak isteyen yabancı yatırımcılar için -özellikle Avrupa'ya ihraç yapmak isteyen yabancı yatırımcılar- ihracat potansiyeline sahip önemli bir yatırım sahası olması dikkatleri çekmektedir (Arslan ve Yapraklı, 2007:95). Ayrıca Gaziantep, yabancı yatırımcıların ihtiyaç

duyduğu bankacılık, lojistik, gümrükleme, depolama, müteahhitlik, ulaşım ve haberleşme, konaklama gibi birçok hizmet dallarında altyapı çalışmalarını tamamlamıştır (www.gto.org.tr, 21.05.2010).

Tablo 4.14. 2000-2004 Döneminde Gerçekleşen Teşvikler (☉) ve Yabancı Sermaye Yatırımları (☼) Bazında Öne Çıkan Sektörler (DPT, www.dpt.gov.tr, 20.05.2010)

SEKTÖRLER	YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI	TEŞVİKLER
Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması	☼	
Ham petrol ve doğalgaz çıkarımı	☼	
Tekstil ürünleri imalatı		☉
Gıda ürünleri ve içecek imalatı		☉
Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı		☉

2000-2004 yılları arasında Gaziantep'te yabancı sermaye yatırımları itibariyle öne çıkan sektörler özellikle giyim eşyaları, ham petrol ve doğalgaz çıkarımlarıdır.

4.5.2.10. Dış ticaret

Gaziantep, bugünkü ulaşılmış olduğu sanayi, ticaret ve ihracat potansiyeliyle, önemli karayollarının kavşağında bulunmasıyla, Arap Ülkeleri ile ihracat ve ithalatın yapıldığı bir şehir olmasıyla bölgede, ülkede ve uluslararası alanda hak ettiği yeri alma başarısını göstermektedir.

Türkiye'de 1950'li yıllarda Antep fıstığı ihracatıyla ilk sıralarda yer alan Gaziantep, bugünde Türkiye'nin genel ihracat payı içerisinde 1 milyar dolar ve üzerinde ihracat yapan ilk dokuz ilden birisidir. Örneğin 2007 Gaziantep Sanayi Odası verilerine göre Gaziantep İli, 2 milyar 458 milyon dolarla Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin toplam ihracatında %81.3 gibi büyük bir orana sahiptir (Söylemez vd., 2009:39). Ayrıca ilde öne çıkan ihracatçı sektörler baktığımızda tekstil ve hammaddeleri, halı, gıda, giyim, demir çelik ürünleri, kimyevi maddeler ve mamulleri, ağaç mamulleri ve orman ürünleri dikkati çekmektedir (www.tim.org.tr, 23.05.2010). Tekstil ve giyim imalatında Türkiye üretiminin %6.3'ü, gıda ve içecek üretiminin %4.6'sı, makine metal üretiminin %1.8'i, kimyevi madde üretiminin %2.5'i ve ayakkabı deri ve işlenmiş mamullerinin %4.9'u Gaziantep'te gerçekleştirilmektedir.

Gaziantep'te gerçekleştirilen ihracatın ülkeler bazında dağılımına bakıldığında ise ihracatın %26'sının Ortadoğu Ülkelerine, %25'inin Avrupa Birliği Ülkelerine, %13'ünün Diğer Avrupa Ülkelerine, %8'inin Türk Cumhuriyetlerine, %6'sının Amerika'ya, %4'ünün Afrika'ya, %2'sinin Asya ve diğer Okyanus Ülkelerine ve %16'sının da Rusya Federasyonu, Ukrayna, Avustralya gibi diğer ülkelere gerçekleştirdiği görülmektedir (Tekeoğlu ve Ildırrar, 2009:153).

Tablo 4.15. Gaziantep İlinin Yıllar İtibariyle İthalat ve İhracat Değerleri (bin dolar) (DTM, www.dtm.gov.tr, 11.05.2010)

Yıllar	İthalat	İhracat
1996	487.812	224.931
1997	478.178	392.915
1998	379.165	442.673
1999	338.557	412.946
2000	510.485	435.174
2001	440.593	599.598
2002	658.227	619.536
2003	1.000.182	866.153
2004	1.332.130	1.295.292
2005	1.686.155	1.652.554
2006	1.846.300	1.857.722
2007	2.241.460	2.403.363
2008	2.709.140	3.251.891
2009	2.127.308	2.952.488

Tablo 4.15'de de görüldüğü gibi 1996 yılı sonrası ithalatta bir azalma yaşanmış ancak 2000 yılı itibariyle bu azalmalar yerini giderek artan bir ivmeye bırakmıştır. Buna karşılık olarak da Gaziantep'te giderek artan bir ihracat seyri dikkatleri çekmektedir.

Gaziantep İli ihracatının %93'ü sanayi ürünleridir. Bölgelere göre ihracatta da en fazla paya sahiptir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ihracatının %75'i Gaziantep İli tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca 2010 yılında ihracat yapılan 163 ülke ile Türkiye'de en fazla ülkeye ihracatı gerçekleştiren ildir (Gaziantep Türkiye ihracatında...,2010:10).

4.5.3. Gaziantep'te Sınır Ticareti

22.10.1985 tarih ve 18906 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2 No'lu Tebliğ ile Gaziantep İli'nin Karkamış ve Öncüpınar sınır kapılarından sınır ticareti yapılmasına izin verilmiştir. Ancak idari yapıdaki değişiklik sonucu Kilis'in il olmasının ardından Gaziantep'in sınır ticareti yapılan tek kapısı Karkamış Sınır

Kapısı olmuştur. 10.03.2000 tarih ve 2000/364 sayılı “Sınır Ticaretinin Düzenlenmesine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı” hükümlerine istinaden, Karkamış Sınır Kapısı’ndan Suriye ile yapılacak olan sınır ticareti, Gaziantep Valiliği Sınır Ticareti Yönergesi’ne göre yapılacaktır.

Tablo 4.16. Karkamış Sınır Kapısı’ndan Suriye ile Olan Sınır Ticareti Rakamları (1986-2001) \$ (Yıldırım, 2004: 83-84)

YILLAR	İTHALAT	İHRACAT
1986	-	30.246
1987	-	4.639
1988	-	21.384
1989	-	23.597
1990	24.513	-
1991	-	14.230
1992	23.648	-
1993	-	1.435
1994	590.326	40.544
1995	1.322.457	151.178
1996	147.439	424
1997	7.793.674	-
1998	7.089.934	-
1999	949.070	-
2000	246.912	-
2001	122.684	-

Tablo 4.15’te 1986’dan 1990 yılına kadar Karkamış Sınır Kapısından Suriye ile ihracat gerçekleştirilirken, ithalat yapılmamıştır. 1994 yılından sonra ise ithalatta ciddi artışlar yaşanmış, Karkamış sınır kapısından ihracata oranla daha fazla ithalat gerçekleştirilmiştir. 1990 yılına kadar ithalat yapılamazken, 1996 yılından sonra da ihracatın yapılmadığı gözlenmektedir. Nitekim bu veriler doğrultusunda sınır ticaret dengesi, Suriye lehine gerçekleşmiştir.

1997’de Suriye’den ithal edilen eşya cinsleri arasında ayakkabı, benzin, motorin, şeker, kahve, pirinç, hası, çay, kebere, pirina yer alırken, 1998 yılında bu mallara ilave olarak domates, muz, oyun kağıdı, pamuk yağı, susam, tavla, karabiber ve hurma ithali eklenmiştir. 1999 yılında ithal edilen mallar; pirinç, kebere, plastik hasır ve susam olurken, 2000 ve 2001 yıllarında sadece kebere ithal edilmiştir (Yıldırım, 2004: 85-86).

Sınır ticaretimiz Karkamış Gümrük Müdürlüğü’nde 2001 yılında askıya alınmış, tekrar 2009 yılında çıkarılan tebliğ ile canlandırılmaya çalışılmıştır. Ancak bununla ilgili Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından belirlenen kotalar firmalar

tarafından yetersiz görüldüğünden ithalat gerçekleştirilememiştir. 26.10.2009 tarihinde sadece Denimaks Gıda Ltd. Şti. tarafından sınır ticareti kapsamında tutarı 40.885\$ olan 24.050 kg kebere ithalatı yapılmış; yine aynı firma tarafından 05.11.2009 tarihinde 37.910\$ tutarında 22.300 kg'lık kebere ithalatı yapılmıştır.

Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından 2009 ve 2010 yılında ithalatına izin verilen ürünler kapsamında odun (yakmaya mahsus), pirinç, karpuz çekirdeği, kebere yer almaktadır. Tarım ürünlerinde 2009 yılı ithalat kotası: 87.000\$, sanayi ürünlerinde ise 2010 yılı ithalat kotası 200.000\$ olarak belirlenmiştir (Karkamış Gümrük Müdürlüğü).

Sınır ticareti 2010 yılı ithalat kotası ile ticaretine izin verilen bu ürünlerin Suriye menşeli olması gerekmektedir. Sınırdaki fasulye (kuru) ithalatına 8 aylık süre zarfında izin verilirken, nohut ithalatına ise 9 aylık bir süre için izin verilmiştir. Ayrıca sınırdaki en fazla ithalatına izin verilen ürünlerin başında ekmeklik buğday, arpa, yeşil mercimek, kırmızı mercimek ve pirinç gelmektedir.

Türkiye-Suriye arasındaki sınır ticaretinin gelişmesi açısından, 2003 yılında Gaziantep'te Suriye ile sınır ticaretinin kolaylaştırılması amacıyla Sınır Ticaret Merkezi kurulmasına karar verilmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde, Oğuzeli-Akçakoyunlu köyü mevkiinde her türlü ulaşım, denetim ve kontrol açısından kolaylığa sahip olan bölge tespit edilmiş (Yıldırım, 2004:89), Akçakoyunlu Sınır Ticaret Merkezi'nin kurulmasına yönelik bir fizibilite çalışması yapılmıştır ve ihale tamamlanmıştır. Bu durumda Gaziantep-Halep sınırında Akçakoyunlu Sınır Kapısı'nın da açılması Gaziantep ekonomisine, bölge ekonomisine ve dahası Türkiye ekonomisine canlılık katacaktır (www.projekoordinasyon.org, 01.12.2010).

Tablo 4.17. Sınır Ticareti 2010 Yılı İthalat Kotası (Karkamış Gümrük Müdürlüğü)

ÜRÜN ADI	MİKTARI/TON	İTHALATIN SERBEST OLDUĞU DÖNEM
Arpa	1.000	
Badem İçi	50	
Buğday (Ekmeklik)	4.000	
Ceviz İçi	100	
Çörek Otu	10	
Darı (Gıda İçin)	100	
Fasulye (Kuru)	250	01 Aralık/01 Ağustos
Kabak Çekirdeği	10	
Karabiber	1	
Karpuz Çekirdeği	25	
Kebere	10	
Kimyon	1	
Mercimek (Yeşil)	500	
Mercimek (Kırmızı)	500	
Nohut	200	15 Ekim/01 Temmuz
Pirinç	300	
Zencefil	0.5	

4.5.4. Halep-Gaziantep İkili İlişkileri

4.5.4.1. Eğitim

Üniversiteler, eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanı sıra, kaynakların ve potansiyellerin daha etkin kullanılması; sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi; ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik yönden gelişmelerini sağlamak için araştırma ve projeler üretmesi gibi önemli bir misyonu olan öncü kuruluşlardır (... , 2010:7). Bu noktada özellikle de üniversiteler arası bilgi ve tecrübe paylaşımı üniversitelerin edindikleri misyonu gerçekleştirmede en etkili rolü oynamaktadır.

Gaziantep Üniversitesi de edindiği bu bilgi ve tecrübeleri, ortak kültür ve değerlere sahip olduğumuz komşu ülke Suriye ile paylaşmak amacıyla 1999 yılında Ortadoğu'nun en büyük ve en prestijli üniversitelerinde biri olan Halep Üniversitesi bünyesinde Türk Dili Öğretim Merkezi (TÜDÖM)'ni açmıştır. Gaziantep

Üniversitesi ile Halep Üniversitesi arasında imzalanan TÜDÖM projesi gereği Gaziantep'ten iki öğretim üyesi haftada üç gün, 12'şer saat olmak üzere Suriye'ye gitmektedirler. 2008 yılın Ocak ayında 62, Şubat ayında 64, Mart ayında 54, Nisan ayında 61, Mayıs ayında 62, Haziran ayında 40, Temmuz ayında 55, Ağustos ayında 45, Eylül ayında 62, Ekim ayında 65, Kasım ayında 65 ve Aralık ayında 57 olmak üzere toplamda 692 kursiyer Türkçe öğrenmiştir. 2009 Ocak ayı verilerine göre ise 63 kişi kursa devam etmiş ve Türkçe öğrenmiştir (Halep'te Türkçe..., 2010:8).

Suriye'de açılan Türkçe Öğretim Merkezi'nin yanı sıra Türkiye-Suriye Bölgelerarası İşbirliği Programı çerçevesinde, Gaziantep Üniversitesi Rektörlüğü tarafından yürütülen Arapça Dil Öğretim Merkezi (ADÖM) açılmıştır. Ortadoğu'ya yakınlığı sebebiyle Gaziantep'te Arapça öğrenme ihtiyacı başta ticaretle olmak üzere birçok alanda da kendini hissettirmiştir. Gelişen ticari ve siyasi yakınlaşmaların bir sonucu olarak Arapça dil eğitimi ile yakın komşu ülkelere en fazla ihracat yapan Gaziantepli işadamlarına bir alt yapı hazırlanmış, Arap dünyası ile de diyaloglarımızın daha sağlıklı yürütülmesine zemin hazırlanmıştır. Üniversite-sanayi işbirliği noktasında kursiyerlerin çoğunluğunu her ne kadar Gaziantep Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı ve Ortadoğu'ya ihracat yapan firmaların dış ticaret bölümlerinde çalışan elemanlardan oluşsa da gerek üniversite gerekse üniversite dışında Arapça öğrenmek isteyen kişilerin de ihtiyacını karşılayacak bir dil merkezi konumundadır. Arapça Öğretim Merkezi başlangıç, orta ve ileri seviye olmak üzere üç kur şeklinde eğitim vermektedir. Hafta sonları gerçekleştirilen Arapça öğretimi Halep Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü hocaları tarafından verilmektedir. Arapça kursuna devam eden kursiyerler yaz tatilinde pratik yapmak üzere Halep Üniversitesi Arapça kursuna devam edebilmektedirler. Ayrıca Halep'ten Türkçe, Gaziantep'ten de Arapça dillerini öğrenen kursiyerlere öğrendikleri dilleri pratik yapmaları ve daha etkin bir dil öğrenmelerini sağlamak amacıyla Halep ve Gaziantep'e geziler düzenlenmektedir (www1.gantep.edu.tr, 30.11.2010).

Üniversiteler arası bilimsel ve kültürel işbirliğinin gelişimi konusunda birçok projeler ve çalışmalar yapılmaktadır. Halep Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı eğitimi verilmektedir. Gaziantep Üniversitesi bünyesinde Arap Dili ve Edebiyatı Bölümünün açılmış olması, akademik olarak işbirliğine katkı sağlayacaktır. Yüksek öğretim alanında gerçekleştirilen işbirliği neticesinde iki ülke arasında her iki ülkenin dillerinin öğretilmesi, öğrenci ve öğretim elemanlarının değişimi, üniversitelerde

araştırma programı ve araştırma merkezlerinin oluşturulması, üniversiteler ve araştırma merkezleri arasında ortak araştırma projelerinin teşvik edilmesi, ortak yüksek lisans programlarının açılması, iki ülke akademisyenlerinin karşılıklı ziyaretleri, üniversite hastaneleri arasında işbirliğinin sağlanması, ortak çalıştay ve gençlik forumlarının düzenlenmesi, ülkelerin karşılıklı olarak diploma tanınırlılığını sağlaması amaçlanmaktadır (H. Saad, görüşme. 28.01.2010).

Ayrıca Gaziantep Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı olarak "Gaziantep Üniversitesi Türkiye-Suriye İlişkileri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği" 04.04.2010 tarih ve 27542 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Merkezin amacı; üniversitede faaliyet gösteren Arap Dili ve Edebiyatı Bölümüne, Türkiye-Suriye Bölgelerarası İşbirliği Geliştirme Programı kapsamında yürütülen projelere ve Suriye'de bulunan Halep Üniversitesi ile Gaziantep Üniversitesi arasında imzalanan işbirliği protokolü kapsamında yürütülen faaliyetlere akademik ve teknik destek sağlamaktır.

Merkezin faaliyet alanları şunlardır (Resmi Gazete, S.27542, Md.5-6):

- Üniversite ile Suriye'deki üniversiteler arasında işbirliğini geliştirmek,
- Üniversite öğrencilerinin istihdamlarına yönelik kendilerini geliştirmelerine katkıda bulunmak,
- Merkez aracılığıyla yürütülen faaliyetler, getirilen konuşmacılar ve araştırmacılar ile Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinin akademik gelişimlerine katkı sağlamak,
- Suriye-Türkiye Bölgelerarası İşbirliği Geliştirme Programı kapsamında yürütülmekte olan projelerin koordinasyonunda ve Suriye'de bulunan Halep Üniversitesi ile Gaziantep Üniversitesi arasındaki işbirliği protokolünün hayata geçirilmesinde etkin rol oynamak,
- Proje kapsamında başlatılan Arapça Öğretim Merkezi projesinin Merkez koordinatörlüğünde devam etmesi için gerekli uygulamaları planlamak ve yürütmektir.

Gaziantep Üniversitesi ile Halep Üniversitesi arasında ortak bilimsel ve kültürel çalışmaların yapılması, sosyal ve kültürel ilişkilerin daha ileri seviyelere yükseltilmesi için ortak kongreler ve sempozyumlar düzenlenmektedir. Gaziantep

Üniversitesi öğretim üyeleri Halep'e gitmiş, "Türk Romanının Tarihsel Gelişimi", "Türkçenin Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu" konulu seminerler vermiş, konferans ve seminer çalışmalarında bulunmuşlardır. Ayrıca Halep Üniversitesi'nden gelen öğretim üyeleri de Gaziantep Üniversitesi'nde "1990-1950 Arası Suriye'de Kadının Sosyal Hayattaki Yeri", "Bölgesel Bazda Suriye ve Türkiye'de Nüfus Gelişmeleri" konulu konferansları vermişlerdir.

Suriye ile özellikle de Halep Üniversitesi ile eğitim, sağlık, kültür, sanat alanlarında yakın işbirliği içerisinde yürütülen önemli projeler ve üniversiteler arasında hızla gelişen ilişkiler, iki ülkenin de giderek daha çok yakınlaşmasında önemli rol oynamaktadır. Bu artan olumlu ilişkiler neticesinde Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad tarafından Başbakan Recep Tayip Erdoğan'a İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslar arası İlişkiler alanında fahri doktora unvanı verilmiştir. 50 yıllık geçmişi olan Halep Üniversitesi tarihinde ilk defa başka bir ülkeden birisine fahri doktora takdim etmiştir. Ayrıca Gaziantep Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Yavuz Coşkun da, Gaziantep Üniversitesi Senatosu tarafından alınan kararla kendi ülkesine yaptığı açılımlardan, komşularıyla olan ikili ilişkileri noktasında gayretlerinden dolayı Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'a fahri doktora unvanını takdim edecektir (www1.gantep.edu.tr, 30.11.2010).

4.5.4.2. Sağlık

Gaziantep İli coğrafi konumu nedeniyle ekonomik, kültürel, turizm ve eğitim açısından olduğu kadar sağlık alanında da bir bölgesel merkez konumundadır. Sahip olduğu sağlık kuruluşlarıyla Gaziantep halkı yanı sıra, çevre illere ve dahası komşu ülkelere de sağlık hizmetleri sunar pozisyona sahiptir. İki ülke arasındaki dostluk kapılarını aralamak için gerçekleştirilen işbirliği programı kapsamında hazırlanan projelerden sağlık alanındaki gelişmeler de Suriye-Türkiye halkının köklü ilişkilerinin olduğunun bir sonucudur.

Türkiye-Suriye Bölgelerarası İşbirliği Programı çerçevesinde III. Teklif Çağrısı'nda kabul edilen KM-T-09-001 kodlu "Gaziantep Üniversitesi Şahinbey Araştırma ve Uygulama Hastanesi Halep Bilgilendirme ve Yönlendirme Ofisi" projesi neticesinde 08.04.2009 tarihi itibarıyla Şahinbey Araştırma ve Uygulama Hastanesinde "Halep Bilgilendirme ve Yönlendirme Ofisi" açılmıştır. Bu ofisin açılması ile Halep'ten Gaziantep iline gelen hastaların Gaziantep Üniversitesi Şahinbey Araştırma ve Uygulama Hastanesi'nde uygun bölümlere yönlendirilmesi, bu hastalara bilgi verilmesi, tanı ve tedavi süresince yardımcı olunması

amaçlanmıştır. Ayrıca bu proje ile son yıllarda Suriye ile artan ilişkilerinin sağlık boyutunun artırılması, Gaziantep'in sağlık turizmi açısından Suriye'ye açılan bir kapı haline gelmesi, sağlık turizminin geliştirilmesi ve Gaziantep Üniversitesi'nin kurumsal kapasitesinin geliştirilerek hizmet kalitesinin artırılması da sağlanmıştır. Gaziantep İli, hem altyapısı hem de teknik anlamdaki bilgi ve donanıma sahip, rehberlik ve danışmanlık ayağı gelişmiş, hastalarıyla birebir ilgilenebilen personele sahip Gaziantep Üniversitesi Şahinbey Araştırma ve Uygulama Hastanesi ile diğer ülkelerdeki sağlık ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeye ulaşmıştır.

Suriyeli hastalar önceleri tedavi amaçlı Şam, Beyrut, Ürdün, Amman, Fransa ve İngiltere'ye giderken, Türkiye–Suriye arasında kalkan vize ile daha çabuk ve daha hızlı bir şekilde modern hastanecilik anlayışına sahip, hizmet standardı yüksek Gaziantep Üniversitesi Şahinbey Araştırma ve Uygulama Hastanesi'ne gelmektedirler. Suriye'nin yanı sıra Ortadoğu ülkelerinden de hasta gelirken, özellikle Gaziantep'e 120 kilometre uzaklıkta olan Halep İlinde çok sayıda hasta tedavi amaçlı gelmekte, dahası günlük kemoterapi, ışın tedavilerini görüp ülkelerine de dönebilmektedirler. Halep İlinde, kemik iliği ve kök hücre nakil merkezi yoktur. Bu noktada Türkiye'de nakil sayısında 5. merkez olan Gaziantep Üniversitesi Şahinbey Araştırma ve Uygulama Hastanesi Erişkin Hematoloji Kemik İliği Transplantasyon Merkezi'ne Halep'ten kemik iliği ve kök hücre nakli için yoğun talep vardır. Tıbbi ve teknik alış-veriş işbirliği çerçevesinde bu gelişmeler, Gaziantep'in sağlık turizmi açısından Suriye'ye açılan bir kapı haline gelmesini ve Gaziantep İli ekonomisine katkı sağlanmaktadır (www1.gantep.edu.tr, 30.11.2010).

Şahinbey Araştırma ve Uygulama Hastanesinde “Halep Bilgilendirme ve Yönlendirme Ofisi”nin açılması ardından Halep'ten Gaziantep'e gelen hastaların Gaziantep Üniversitesi Şahinbey Araştırma ve Uygulama Hastanesi'nde uygun bölümlere yönlendirilmesi, tedavi sürecinde yardım olunması amacıyla, 10.10.2009 tarihinde de Halep Üniversitesinde “Halep Bilgilendirme ve Yönlendirme Ofisi” açılmıştır.

Sağlık alanında kardeş kentler olan Gaziantep ve Halep üniversiteleri tarafından; bilgilendirme ofislerinin kurulması, hekimlerin işbirliği içerisinde bulunması, üniversite hastaneleri arasında işbirliği, ortak çalıştay ve gençlik forumları düzenlenmesi, hastanelerin tanıtımı, Halep'ten Gaziantep'e hasta transferi, Tıp Günleri Sempozyumlarının düzenlenmesi ilişkileri daha da güçlendirmektedir. Ayrıca Türk yatırımcılar, iki ülke arasındaki iyi ilişkiler ışığında, Suriye'de müşterek

tıbbi yatırım olanaklarını da araştırmaktadır. Bunun yanı sıra Türk yatırımcılar Halep'te en büyük özel hastanenin de inşaatını bitirmek zerebilirler.

4.5.4.3. Kültür

Halep İli tarihi, coğrafi, kültürel yönden Gaziantep'e çok yakın bir kenttir. Komşu olmanın yanı sıra aynı kültür havzasında, aynı tarih ve değerleri paylaşan, dahası 2005 yılında Gaziantep ve Halep şehirleri arasında tesis edilen Kardeş şehir'lerdir. İki sınır şehri Gaziantep-Halep İlleri, Türkiye-Suriye ilişkilerinde nc misyon üstlenmektedir. Tarih boyunca ortak bir kültürü paylaşmış olan Gaziantep-Halep İlleri arasında, bu ortak kültürün devamlılığı ve kültürel altyapının geliştirilmesi noktasında birçok projeye imza atılmış, faaliyetlerde bulunulmuştur. Bu projeler iki ülke arasındaki bağların kuvvetlenmesini sağlamış, kültürel işbirliğini geliştirmiştir. İki lke arasında artan ilişkileri olumlu yönde etkilemesi sağlanmıştır (H. Saad, görüşme. 28.01.2010).

Gerçekleştirilen "Gezgin Projesi" ile Gaziantep, Kilis ve Halep'in dünya çapında önem taşıyan kültürel varlıkları uluslar arası platformda tanıtılmıştır. Bu proje kapsamında tarihi ve kültürel zenginliklerimiz olarak nitelendirilen cami, han, hamam gibi vakıf eserlerinin tanıtımına yer verilmiştir. Bu bilgilerin yer aldığı tanıtım rehberi hazırlanmış, internet üzerinden tüm dünyanın kullanımına sunulmuştur (Gezgin sınırları, 2010:6). Türkiye-Suriye arasındaki, ortak geçmiş ve gelecek birliğinin devamlılığı neticesinde Türkiye-Suriye Bölgelerarası İşbirliği Programı kapsamında Gaziantep niversitesi tarafından "Halep'te Osmanlı Döneminde İnşa ve Tadil Edilen Mimari Eserlerin Envanteri" projesi gerekleştirilmif; "Uluslar arası Antep-Halep Vakıfları Sempozyumu" başlatılmıştır.

Gaziantep-Halep İllerinin mutfak kültürlerini tanımayı, etkileşimlerini incelemeyi, karşılaştırmayı ve dünyaya tanıtmayı amaçlayan, "Türkiye-Suriye Bölgelerarası İşbirliği Programı" erevesinde "Gaziantep-Halep Mutfak Kültürünün Tanınması, Karşılaştırılması ve Tanıtılması Projesi" gerekleştirilmifdir. Proje kapsamında yapılan faaliyetler sonucu, çalışmanın yazarlarının Gaziantep niversitesi'nden olduğu bir kitap derlenmiş ve üç ayrı dilde (Arapça, İngilizce ve Türkçe) hazırlanarak yayınlanmıştır (www1.gantep.edu.tr, 30.11.2010).

Gaziantep Bakırcılar Odası, 13 şubat-13 Mart 2008 tarihleri arasında Halep Sergi Sarayı'nda bir sergi düzenlemiştir. Sergide Gaziantep'te üretilen bakır işleme ve sedef kakmacılığının ürünleri sergilenmiştir. Özellikle sergi sonrası bu mesleğe gösterilen yoğun ilgi sonrası mesleki eğitim kursları düzenlenmeye başlanmıştır.

Nitekim Şu an devam eden sedef kakmacılığı kursunda 10 kursiyer günde 8 saat eğitim olarak bu mesleğe kazandırılmaktadır (Bakırcı ve sedef..., 2009:8). Ayrıca Türk piyanist Tuluyhan Uğurlu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün 71. vefat yıl dönümü münasebetiyle Şam'da, Suriye-Türkiye arasındaki ebedi kardeşlik ilişkilerinin mesajını veren müzik dinletisini gerçekleştirmiştir.

Gerçekleştirilen bu proje ve faaliyetler iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunarak, turizm potansiyeli ve bölgesel ekonominin gelişmesi ile bölgedeki ekonomik ve sosyal kalkınmayı desteklemektedir. Tarihi, turistik mekanların tanıtımı, sempozyum, kültürel festivaller, turnuva, müzik dinletisi, resim sergileri gibi kültürel etkinlikler hem sektörel bazda hem de iki ülke kültürü açısından fayda sağlayacak, kültürel diyalogu kuvvetlendirecektir (Gezgin sınırları, 2010:6).

4.5.4.4. Ekonomik ilişkiler

Suriye-Türkiye arasında gerçek ortaklığın pekiştirilmesi ve uygulamalı programlar üzerine dayanan stratejik işbirliğinin temel ilkelerinin belirlenmesi amacıyla "Suriye-Türkiye İşadamları Forumu" gerçekleştirilmektedir. Bu forumun önemi de Türkiye-Suriye arasında gücünü, bakış açısını iki ülkeyi ve halkını bir araya getiren sosyal, kültürel ve tarihi bağlardan alan ortak çıkar, karşılıklı yarar ve entegrasyon temellerine dayanan stratejik işbirliğinin kurulmasından ileri gelmektedir.

Bu forum ile Türk işadamlarına, Suriye'de yatırım yapma, kalkınma ve yapılanma sürecine katkıda bulunma çağırısı yapılmıştır. İşadamlarının petrol, doğal gaz, elektrik, enerji, tarım, sulama, ulaşım projeleri, sınır bölgelerini geliştirme ve endüstri gelişimi alanlarının yanı sıra, bankacılık, sigorta, iskan ve turizm alanlarında da yatırım yapabilecekleri ifade edilmiştir. Böylelikle Suriye'de yatırım yapma, kalkınma ve yapılanma sürecine katkıda bulunulmuş olunacaktır. Nitekim bugün ekonomi, ticaret, sanayi, ulaşım, turizm, ziraat, petrol, enerji, basın, eğitim, kültürel, yatırımların ve turizmin korunması alanında ikili işbirliği ilişkilerini çerçeveleyen zengin anlaşmalar yapılmıştır (H. Saad, görüşme. 28.01.2010).

Gaziantep-Suriye arasında gerçekleştirilen ticarete bakıldığında, 2007 yılında Gaziantep'in Suriye'ye olan 66 milyon dolarlık ihracatı, 2008 yılında %114'lük artışla 155 milyon dolar seviyelerine yükselmiştir. Söz konusu göstergeler iki ülke arasındaki artan ivmeli ilişkiler göz önüne alındığında yetersiz kalmaktadır (www.gaziantep.com.tr, 28.10.2010). Bu noktada "Suriye-Türkiye İşadamları

Forumu” iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesine ve dahası Halep ile Gaziantep illeri arasındaki işbirliğinin pekişmesine katkı sağlamaktadır. Halep ve Gaziantep İlleri arasında gerçekleştirilen anlaşmalar neticesinde, Halep ve Gaziantep arasında demiryolu açılmış, hızlı tren seferlerinin düzenlenmesi sağlanmış, iki ülke arasında serbest ticaret bölgesinin kurulması amacıyla ciddi çalışmalara girişilmiştir. Bunun yanı sıra iki tarafın aralarındaki kültürel, ekonomik ve tarihi bağları derinleştirmeye yönelik uygun fırsatlar yaratılarak daha fazla yatırımlarda bulunmaya çalışılmaktadır. Bu noktada her iki ülkeyi ilerlemeye ve refaha götürecek olan sınırsız işbirliğine gidilmektedir. Halep Ticaret Odası açıklamalarına göre Suriye ve Türk işadamları arasında 50 milyar dolar değerinde stratejik ortak yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bu yatırımlar elektrik ve gaz boru şebekelerinin yanı sıra demir yolları ve turizm alanında olmuştur.

Bu forum neticesinde Halep-Gaziantep İllerinde gerçekleştirilen çalışmalarla, ulaşım konusunda dolaşım kolaylaştırılmış ve bunun yanında ticaret hacminde, transit geçişlerde, mal ve eşya akışında, yatırım ve kalkınma projelerinin uygulanmasında, ekonomik, turizm ve sanayi fuarlarının düzenlenmesinde kolaylıklar sağlanmıştır (www.sana.sy/index_eng.html, 12.10.2010). Gaziantep Ticaret Odası’ndan alınan bilgiler ışığında; 1985’ten itibaren Suriye uyruklu ortakların kurduğu 20 adet çoklu şirketlerin Gaziantep Ticaret Odası’na kayıtlarının bulunduğu belirtilmiştir. Suriye-Türkiye İşadamları Forumu neticesinde de Gaziantep’li ve Halepli işadamlarının bu tür ortaklık çalışmaları artan oranda devam edecektir.

4.5.5. İkili İlişkilerin Geliştirilmesine Yönelik Gerçekleştirilen Projeler

Suriye Devlet Planlama Komisyonu ile Türkiye Devlet Planlama Teşkilatı arasındaki ilişkiler, 13-14 Temmuz 2004 tarihlerinde Suriye Başbakanı Sn. Naji Al OTARI’nin Türkiye’yi resmi ziyareti sırasında, Suriye Devlet Planlama Komisyonu Başkanı Sn. Abdallah DARDARİ’nin Türkiye Devlet Planlama Teşkilatı’nı ziyareti ile başlamıştır. 13-15 Aralık 2004 tarihinde DPT Müsteşarı Sn. Ahmet TIKTIK başkanlığındaki heyet, Suriye Devlet Planlama Komisyonu’nun davetlisi olarak Şam’ı ziyaret etmiş, bu ziyaret sırasında iki ülke arasında bölgelerarası işbirliği programı uygulanması teklif edilmiş ve Suriye tarafından da kabul görmüştür. Program bütçesinin 20 milyon ABD doları olması ve bunun ülkeler arasında eşit olarak paylaşılması kararı alınmıştır.

Bölgelerarası İşbirliği Programı Ortak İzleme ve Yönlendirme Komitesi'nin birinci toplantısı 7 Nisan 2005 tarihinde Gaziantep'te yapılmıştır. Teknik düzeyde yapılan çalışmalar sonucunda teknik işbirliği ve kapasite geliştirme, altyapı, girişimciliğin desteklenmesi ve kültür-turizm bileşenlerindeki projelerin uygulanması konusunda bir mutabakata varılmıştır. Program kapsamında gerçekleştirilecek olan projelerin hazırlık aşamasından tamamlanmasına kadarki süreçte koordinasyonundan sorumlu olan Proje Koordinasyon Birimi, 3 Aralık 2006'da Gaziantep'te hizmete açılmış; 23 Aralık 2006'da da fiilen çalışmalarına başlamıştır (www.projekoordinasyon.org, 01.12.2010).

Devlet Planlama Teşkilatları tarafından finanse edilen ve program çerçevesinde ortak projeleri hayata geçirmeyi hedefleyen, Türkiye-Suriye Bölgeler Arası İşbirliği Programı ile Suriye'yle olan sınır ötesi ilişkilerimizin gelişmesinde önemli bir rol üstlenilmiştir. İki ülke arasında:

- Proje sahibi Gaziantep Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği tarafından mesleki eğitim alan 30 öğrencinin ve 6 öğretmenin Halep ilinde mesleki eğitim kurumlarına teknik ve kültürel inceleme gezisi yapması amacıyla "Mesleki Eğitim ve Çıraklık Konularında İşbirliğini Geliştirmek Hedefiyle Tanıtım Amaçlı Öğrenci, Öğretmen, Meslek Temsilcisinin Halep'te Teknik İnceleme ve Çalışma Ziyareti" projesi,
- Proje sahibi Gaziantep Bakırcılar Odası tarafından Suriye'de bakır işlemeciliği ve sedef kakmacılığı yapan meslektaşlarla işbirliği sağlanarak mesleğin yaygınlaştırılması ve Gaziantep'te yapılan çalışmaların tanıtımının sağlanması amacıyla "Gaziantep Yöresel El Sanatlarından Olan Bakır İşlemeciliği ve Sedef Kakmacılığının Tanıtılması, Desteklenmesi ve Geliştirilmesi" projesi,
- Proje sahibi Gaziantep Üniversitesi tarafından Gaziantep'te Arapça öğrenmek isteyen kişilere imkan sağlanması, iki ülke arasındaki ticari ve kültürel bağların kuvvetlenmesine zemin hazırlanması, öğretim elemanı değişimi ile ilişkilerin daha verimli hale getirilmesi amacıyla "Arapça Dil Öğretim Merkezi'nin Kurulması (ADÖM) ve Gaziantep Üniversitesi ile Halep Üniversitesi Öğretim Elemanları Arasındaki Kültürel-Bilimsel Faaliyetlerin Artırılması" projesi,

- Proje sahibi Gaziantep Üniversitesi tarafından Suriye’de Türkçe öğrenen kişi sayısının arttırılmasıyla ticari ve kültürel bağların kuvvetlenmesi; Halep Üniversitesi’nde seçmeli ders olarak Türkçe’yi seçen öğrencilere, dilimizin daha iyi öğretilmesi amacıyla “Halep Üniversitesi Bünyesinde Gaziantep Üniversitesi Tarafından Kurulan Türk Dili Öğretim Merkezi’nin (TÜDÖM) Geliştirilmesi” projesi,
- Proje sahibi Gaziantep Ticaret Odası tarafından Türkiye ile Suriye arasındaki ticaretin arttırılması, işadamları arasında sağlıklı bir iletişim altyapısının sağlanması, Suriye-Türkiye arasında yeni işbirliği imkanlarının araştırılıp tespit edilmesi, işadamları arasında ortaya çıkabilecek olası ticari anlaşmazlıkların ve problemlerin çözümlenmesinde etkin rol oynanması, bu problemlerin ilgili mercilere aktarılması amacıyla “Suriye İle Ticaret Ve İrtibat Ofisi Kurulması” projesi,
- Proje sahibi Oğuzeli Halk Eğitim Merkezi tarafından her iki bölgedeki ortak kültür mirasının tanınması, korunması, yetişkin eğitiminde işbirliğine gidilerek; müfredat programlarının karşılaştırılması ve geliştirilmesi, unutulmaya yüz tutmuş el sanatlarının yaşatılması ve yaygınlaştırılması, kırsalda yaşayan yetişkin, özellikle genç kız ve kadınların sosyal, kültürel ve mesleki yönden desteklenmesi amacıyla “Gaziantep Halep Kırsalında Yaşayanlara Yönelik Sosyal ve Kültürel İşbirliği” projesi,
- Proje sahibi Oğuzeli Çok Programlı Lise tarafından mesleki eğitim gören öğrenciler arasında bilimsel, kültürel çalışmalar yapılması, sosyal diyalogu geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, uygulanan eğitim programlarının karşılaştırılması, işletmelerde meslek eğitimi politikalarının mukayese edilmesi amacıyla “Türkiye-Suriye Bölgelerarası Mesleki Eğitimde İşbirliği” projesi,
- Proje sahibi Gaziantep Sanayi Odası tarafından iki bölge arasında oluşması muhtemel işbirliklerine destek verilmesi, Gaziantep ve Halep Sanayi Odaları arasında gerçekleştirilecek olan saha ziyaretleri ile kurum kapasitelerinin geliştirilmesi ve zenginleştirilmesine olanak sağlaması, iki bölge arasında değişiklik veya benzerlik gösteren sanayi

kuruluşlarının yaşamış olduğu sorunların ve sıkıntıların ortaya çıkmasının ve tespitinin sağlanması, Gaziantep ve Halep sanayisinin yenilenme ve gelişme çalışmalarına katkı sağlanması amacıyla “Gaziantep’ten Halep’e Sektörel İşbirlikleri” projesi,

- Proje sahibi Gaziantep Üniversitesi tarafından Halep'teki Osmanlı dönemindeki mimari eserleri bir araya getirerek bu eserlerin dökümünü yapmak amacıyla “Halep’te Osmanlı Döneminde İnşa ve Tadil Edilen Mimari Eserlerin Envanteri” projesi,
- Proje sahibi Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından Gaziantep-Halep kardeş şehirleri arasında ulusal ve uluslararası turizm potansiyelinin artırılması, Halep kültür mirasının, gelenek ve yaşam biçimlerinin Gaziantep halkına tanıtılması, Gaziantep ve Halep şehirlerinde turizm zenginliklerinin önemini vurgulanması amacıyla “Gaziantep Halep Kültür Turizm Zenginliklerinin Tanıtılması” gibi birçok projeye imza atılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Suriye'nin politikalarında ağırlıklı olarak 1990'lara kadar Sovyetler Birliği'nin etkisi hissedilmiştir. Bağımsızlık sonrası süreç içerisinde sosyalist politikalar egemen olmuştur. 1990'lara kadar ilişkilerimiz istenilen düzeyde olmamış, Suriye Soğuk Savaş sürecinde bizimle yakınlaşamamıştır.

Soğuk Savaş ardından dışa açılma çabalarıyla birlikte Türkiye ile Suriye'de ekonomi ve dış ticaret alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özel sektör düzenli bir şekilde büyüme göstermiş, Yatırım Teşvik Kanunu ile de ülkeye çok sayıda yabancı yatırım kaymıştır. Ayrıca 2001 yılında Suriye Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik için başvuruda bulunmuş, Ekim 2004'te Avrupa Birliği ile bir Ortaklık Anlaşması imzalamış (Ortaklık Anlaşması müzakereleri 2004 yılında sonuçlanmış ve 19 Ekim 2004'te anlaşma metni imzalanmıştır), Türkiye ve 21 Arap Ülkesiyle de Serbest Ticaret Anlaşmaları yapmıştır. Serbest Ticaret Anlaşması çerçevesinde Suriye'nin serbest pazar ekonomisine geçme gayretlerine AB tarafından destek verilmektedir. Arap Ortak Pazarı'nın üyesi olduğundan Orta Doğu ülkeleriyle bağlantıda da kilit ülke konumunda olan Suriye, yakın komşuları ve bölgedeki diğer İslam ülkeleriyle yakın işbirliği içerisinde.

Ekim 1998 tarihinde Adana Protokolü'nün imzalanması ile Türkiye-Suriye ilişkilerindeki olumlu gelişmeler hız kazanmıştır. İki ülke arasında tarihten gelen siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik yakınlık Türkiye ile Suriye arasındaki ikili ilişkilerin giderek daha olumlu bir seyir izlemesini sağlamıştır. Türkiye ve Suriye arasında imzalanan anlaşmalar Ortadoğu haritasını yeniden çizmekte, iki ülke arasındaki sınırları kaldırmaktadır.

Suriyeli firmalar, ülkemiz mallarını daha çok fiyat ve kalite açısından tercih etmektedir. Türkiye'nin Suriye'ye ihracatı son yıllarda istikrarlı bir artış sergilemektedir. Nitekim 1 Ocak 2007'de Serbest Ticaret Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle gerek ihracatta, gerekse ithalatta olumlu hava kendini hissettirmiştir. Türkiye'nin Suriye'ye ihracatı 2007 yılında 2002 yılına kıyasla yaklaşık üç kat

artarak 797 milyon dolara ulaştığı; 2007 yılının da 2006 yılına kıyasla %30.8 oranında arttığı bilinmektedir. 2009 yılına gelindiğinde ise bu ihracat rakamları 2007 yılına nazaran iki katından daha fazla bir artış yaratmıştır. Suriye'den ithalatımızda 2007 yılında 377 milyon dolar civarında iken, 2008'de yaklaşık iki katı kadar bir artış göstererek 639 milyon dolara ulaşmıştır. 2009 yılına gelindiğinde dış ticaret dengesi maksimum seviyeye ulaşmaktadır. Bu anlaşma iki ülke arasındaki ticaret kompozisyonunun değişmesine yol açarken, dış ticarete konu olan maddelerin sayısında da artışı beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin Suriye'ye ihracatına bakıldığında son yıllarda öne çıkan başlıca ürünler mineral yakıtlar ve yağlar, tuz, kükürt, toprak, çimento, demir-çelik, plastik ve mamul eşyalar, makine ve cihazlardır. Suriye'den ithal edilen ürünlerin başında ise mineral yakıtlar, mineral yağlar, pamuk, pamuk ipliği, dokumaya elverişli suni ve sentetik lifler gelmektedir. Türkiye-Suriye arasında gerçekleştirilen Serbest Ticaret Anlaşması ile ekonomik ilişkiler giderek daha da artmaya başlamış, özellikle de bu anlaşma sonrasında Türkiye, Suriye'nin en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasına girmiştir. Suriye'nin ihracatında, İtalya, Fransa, İngiltere, Suudi Arabistan ve Irak ilk sırada yer alırken; ithalatta ise İtalya, Çin, Japonya, Güney Kore, Mısır ve Türkiye ilk sıralarda yer almaktadır. Ayrıca ülkemiz mallarının daha çok fiyat ve kalite açısından tercih edilir olmasının yanı sıra, sınır ve bavul ticareti de dikkate alındığında, Suriye'nin dış ticaretinde ülkemizin daha da önemli bir konumda olduğu su götürmez bir gerçektir.

Suriyeli özel sektör firmaları, sermayelerinin yetersizliği nedeniyle küçük ölçekli yatırımlara yönelmiştir. Ülkede önemli ölçüde Küçük ve Orta Boy İşletmeler ya da mikro işletme biçiminde örgütlenmelerin olması, nakit ödemelerde büyük sıkıntıların yaşanması gibi nedenlerden dolayı bu ülke ile iş yapmak isteyen firmalar için en elverişli pazara giriş yöntemi olarak ülkede doğrudan bir firma kurulması ya da temsilcilik açılması tavsiye edilmektedir. Ancak Suriye pazarına girişte ülkemiz iş adamlarını bekleyen bazı olumsuz koşullar mevcuttur. Suriye'den transit geçişlerin pahalı olması ve bunun maliyetleri artırması, Suriye'nin halen serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde olması gibi etkenler Suriye pazarına girişte iş adamlarımızı zorlayan birkaç husustur.

İki ülke arasındaki coğrafi yakınlığın yanı sıra tarihi ve kültürel bağlar da ticaret hacminin artırılmasında önemli rol oynayacaktır. İki ülke arasındaki eğitsel, ekonomik, sosyal, kültürel ve bilimsel alanlarda bölgelerarası işbirliğine dayalı ilişkilerin arttırılmasına ve bu konularda yapılacak projelerin uygulanmasına yönelik

çalışmalar yapmak amacıyla Gaziantep Üniversitesi'ne bağlı "Türkiye-Suriye İlişkileri Etüt Merkezi" kurulmuş ve faaliyet konuları tespit edilmiştir. Ayrıca Suriye-Türkiye arasındaki stratejik işbirliği neticesinde iki ülkenin bölgesel ve uluslararası forumlarda siyasi tutum koordinasyonunu sağlama, eğitimde karşılıklı deneyim alışverişini gerçekleştirme, tarım alanında işbirliğini geliştirme ve deneyim alışverişinde bulunma, iki ülke arasında imzalanan Serbest Ticaret Bölgesi anlaşmasının sınırlarını genişletme imkanlarını yaratma, iki ülke arasında ticaret hacmini büyütme yolları ve engel teşkil eden sorunları ortadan kaldırma, iki ülke üniversitelerinin müfredatlarını, bilim ve teknik alanını geliştirmek amacıyla bilgi ve deneyim alışverişinde bulunma, sağlık stratejisini geliştirme alanında deneyim alışverişi ve sağlık sistemini geliştirilme gibi amaçlarla birçok anlaşma imzalanmıştır.

Türkiye ile Suriye arasındaki derin tarihi, kültürel ve sosyal bağların bir cevabı olarak, iki ülke arasında koordinasyon ve bütünleşmeyi perçinleştirecek derin köklü bir ortaklığın kurulması açısından Türkiye-Suriye Ortak Serbest Ekonomi Bölgesi Kurulması Projesi de bu noktada oluşturulan en önemli projelerdendir. Bu projeye bölgede hem üretimin hem de ticaretin yapılabileceği, etrafı çevrili ve modern, antrepolar, depolar ve üretim merkezlerinin bulunacağı bir ekonomi bölgesini hayata geçirmeye çalışılmaktadır. Bu ortak ekonomi bölgesinin ana hedeflerinden biri KOBİ'lerimizi doğrudan ihracatçı hale getirmektir. Üretilen mallar bu merkezlere konulacak ve aynı zamanda ihracat yapmış sayılacaktır. İhracat için 6 ay ile 1 yıllık süre verilecek, ürünler bu süre içinde satılacaktır. Bu merkezler sınırın her iki tarafında da gerçekleşecektir. Bu bölgede yatırım yapılması halinde serbest bölge avantajları dahil birçok avantajdan yararlanılabilinecektir. Bu projenin hayata geçirilmesiyle ilgili olarak Gaziantep Bölgesi ana pilot bölge olarak düşünülmelidir. Çünkü Gaziantep, Kilis ile bu bölgenin Suriye ile ticaret hacminin koordinatörü pozisyonundadır.

Türkiye'nin hayat standartlarının düşük ve işsizliğin ciddi boyutlarda olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ekonomik ve ticari gelişmenin hızlandırılması amacıyla sınır ticareti yapılacak Sınır Ticaret Merkezleri'nin kurulması öngörülmüş; Suriye ve Türkiye arasında Sınır Ticaret Merkezleri kurulmasına ilişkin protokol imzalanmıştır. Merkezlerin ise Türkiye'de Akçakoyunlu ve Kilis, Suriye'de de Ain El Soudeh ve Bab El Salameh noktalarında kurulacağı kararı alınmıştır. Nitekim Akçakoyunlu Sınır Ticaret Merkezi'nin kurulmasına

yönelik fizibilite çalışması yapılmış ve ihale tamamlanmıştır. Bu durumda Gaziantep-Halep sınırında Akçakoyunlu Sınır Kapısı'nın açılmasıyla birlikte Gaziantep ekonomisine olduğu kadar ülke ekonomisinde de canlılık yaşanacaktır. Ayrıca Türkiye ile Suriye arasında sınır ticaret merkezlerinin oluşturulması ve iki ülke arasında özellikle de bankacılık alanlarında yaşanan pratik sorunların çözüme kavuşturulması noktasında ilerleyen yıllarda işadamları ve yatırımcılarımıza Suriye pazarında hareket kolaylığı sağlanabilecektir.

Türkiye-Suriye ülkelerinin sosyal, kültürel ve ekonomik alandaki ilişkilerinin gelişimine paralel olarak sınır illeri Gaziantep ve Halep ilişkilerinin de hızla arttığı görülmektedir. Gaziantep Üniversitesi ile Halep Üniversitesi arasındaki işbirliğini geliştirmek, üniversite öğrencilerinin istihdamlarına yönelik kendilerini geliştirmelerine katkıda bulunmak, bilimsel ve kültürel işbirliğinin gelişimi konusunda birçok proje ve çalışmalar yapmak, üniversitelerde araştırma programı ve araştırma merkezleri oluşturmak, iki ülke akademisyenlerinin karşılıklı ziyaretlerini sağlamak, üniversite hastaneleri arasında işbirliğini oluşturmak, ortak çalıştay ve gençlik forumlarını düzenlemek gibi birçok işbirliğine gidilmektedir. Ayrıca Türkiye-Suriye Bölgeler Arası İşbirliği Programı kapsamında birçok projeye imza atılmaktadır. Gaziantep Üniversitesi tarafından Gaziantep'te Arapça öğrenmek isteyen kişilere imkan sağlanması, iki ülke arasındaki ticari ve kültürel bağların kuvvetlenmesine zemin hazırlanması amacıyla Arapça Dil Öğretim Merkezi kurulmuş; aynı amaç doğrultusunda Suriye'de de Halep Üniversitesi bünyesinde Gaziantep Üniversitesi tarafından Türk Dili Öğretim Merkezi kurulmuştur. Bu gibi projelerle kardeş Gaziantep-Halep İllerinin ilişkilerinde önemli derecede olumlu gelişmeler yaşanmaktadır. Ayrıca 2004 yılında Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, Gaziantep'te Suriye Başkonsolosluğu'nun açılması için 251 nolu kararnameyi çıkarmış ve 2005 yılında Cumhuriyet tarihinde ilk kez yabancı bir ülke, İstanbul ve İzmir dışında bir Anadolu kentine resmi bir konsolos atamıştır ve 2005 Nisan ayından itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti Gaziantep Başkonsolosluğu Gaziantep'te hizmet vermeye başlamıştır. Suriye Arap Cumhuriyeti Gaziantep Başkonsolosluğu, Gaziantep ve bölge ekonomisine büyük katkı sağlamıştır.

Suriye-Türkiye arasında ortaklığın pekiştirilmesi amacıyla "Suriye-Türkiye İşadamları Forumu" gerçekleştirilmektedir. Bu forum ile Gaziantepli ve Halepli işadamlarının ekonomik işbirliği alanında artan ivmeye katkı sağlayacak bilgi ve deneyim paylaşımına, ortak çalışmalarda bulunmalarına yönlendirecek bir

platformun yaratılması sağlanmaktadır. Söz konusu program ile Gaziantepli firmaların temsilcileri kendi sektörlerinde faaliyet gösteren Halepli firmaların temsilcileri ile eşleştirilerek ikili görüşmelerde bulunmaktadır. Böylelikle Gaziantep ve Halepli işadamları bir araya gelerek ekonomik ve ticari ilişkilerin güçlendirilip, ticari hacmin artırılmasında önemli bir rol oynamaktadırlar.

Gaziantep-Suriye arasında gerçekleştirilen ticarete bakıldığında, 2007 yılında Suriye'ye olan 66 milyon dolarlık olan Gaziantep ihracatı, 2008 yılında %114'lük bir artışla 155 milyon dolar seviyelerine yükselmiştir. Ancak, söz konusu göstergeler iki ülke arasındaki ilişkiler göz önüne alındığında yetersiz kalmaktadır. Bu noktada Türkiye-Suriye arasındaki ticaret hacminin arttırılmasına katkı sağlamak amacıyla iki ülkenin mesleki kuruluşlarına önemli görevler düşmektedir. Nitekim Gaziantep ve Halep Ticaret Odaları bünyelerinde faaliyet göstermekte olan İrtibat Ofisleri de sınır ötesi ilişkilerin geliştirilmesinde örnek model oluşturmaktadırlar. Böylelikle odalar arası kurulacak olan işbirliği de ilişkilere olumlu katkı sağlayacaktır. Halep Gaziantep için Arap ülkelerine, Gaziantep de Halep için Avrupa ülkelerine açılan kilit noktalar. Bu kadar önemli bir pozisyona sahip olan kardeş iller arasında karşılıklı ziyaretlerin, anlaşma ve ortak projelerinin daha da arttırılması gerekmektedir.

Türkiye-Suriye sınırlarında sevgi köprüleri kurulmuş; özgür siyasi oluşum iki kardeş halklarının çıkarı, kalkınması ve güvenliği için bir araya gelmiştir. Bu iki ülke ve iki halkı bir araya getiren kardeşlik, ortak miras, gelenek-görenek benzerliği, ortak kültür, coğrafya, ortak anlayış ve ahlaki değerlerin yanı sıra; bu ilişkilerin daha verimli olabilmesi için, siyasi ve ekonomik ilişkiler ve akılcı açılımlar bölgeyi ilerletecek ve dünyaya örnek model oluşturacak özelliklere sahiptir. Türkiye, Suriye için Avrupa'ya açılan bir kapı, Suriye ise Türkiye için Ortadoğu'ya açılan bir kapıdır. Bu noktada geçmişte yapılan hatalar tekrarlanmamalı, ikili ilişkilerin geliştirilmesine yönelik uzlaşmacı politikalar izlenmelidir.

KAYNAKLAR

- Ağca, K. (2004). Suriye'nin ekonomik durumu. *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*. (haz.) Yılmaz, T.- Şahin, M. Platin. Ankara. s. 318.
- Akal, M. (2008). Ortadoğu Sınır Ülkeleriyle Dış Ticaret Yoğunlaşması ve Yapısal Değişim. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(2): 286-288.
- Arslan, İ. ve Yapraklı, S. (2007). Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkileri: Gaziantep Serbest Bölgesi'nin Etkilerine İlişkin Bir Saha Araştırması. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(2): 94-100.
- Atlıoğlu, Y., (2006). Suriye Arap Cumhuriyeti'nde etnik ve dini yapı. *Büyük Ortadoğu Projesi: Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler*, TASAM Yayınları.
- Aytemiz, L. ve Kodaman, T. *Sınır Aşan Sular Kullanımı Ve Türkiye- Suriye İlişkileri*. TMMOB Su Politikaları Kongresi. ss.531-532.
- Ayrancı, Ş.Z. (2006). *Türkiye-Suriye İlişkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.
- Bakırcı ve Sedef İşlemeciler Halep'teydi (2009). *Türkiye-Suriye Bölgelerarası İşbirliği Programı*. Mart/Nisan 2009. s.8.
- Bank Audi. (2009). Syria Economic Report. ss.3-4.
- Bank Audi. (2010). Syria Economic Report. ss.4-10.
- Chemingui, M. A. ve Dessus, S. (2008). Assessing Non-Tariff Barriers in Syria. *Journal of Policy Modeling*. 30(5). s. 919.
- Chemingui, M.A. and Dessus, S. (2008). *Assessing Non-Tariff Barriers in Syria*. Science Direct. Journal of Policy Modeling. s.919.

- Collelo, T. (1987). *Syria: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress.
- Consultative Group to Assist the Poor. (2008). “*Policy and Regulatory Framework for Microfinance in Syria*”. ss. 7-18.
- Dardari, A. (2007). *Syria’s Economic Reform Policy*. London.
- Davutoğlu, A. (2004). *Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu*. Küre Yayınları. İstanbul.
- Çakır, İ. E. (2010). 16. Yüzyılda Ayntab Şehrinde Ailenin Demografik Yapısı (1539- 1576). *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(1): 1-17.
- Dayday, N. (2007). Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA). *Stratejik Araştırmalar Dergisi*. Sayı 10. ss:32-34.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK). (2008). Suriye Ülke Bülteni, ss.2-19.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK). (2010). Suriye Ülke Bülteni, ss.13-23.
- Direzinci, A. (2005). *1990-2004 Yılları Arasında Türkiye İle Ortadoğu Ülkelerinin Ekonomik İlişkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gaziantep. ss. 62-63.
- Doğan, M. (2008). *Suriye’nin Nüfus Yapısı*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul. ss. 9-44.
- El-Zaim, I. (2006),(Çev. Emre Tarım), Suriye’de Ekonomik Reform Süreci ve Suriye İle Türkiye Arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması. *Türkiye ve Asya Ülkeleri Siyasi ve Ekonomik İlişkiler*. (Ed. Sandıklı A., Osmanov E., Tepebaş U., Yorkan A.). Tasam Yayınları. İstanbul.
- Erdem, M. (2007). Türk Eğitim Sistemi. *Karşılaştırmalı Eğitim Sistemleri*. Pegem A Yayıncılık.

- Erol, H. (2008). *Türkiye-Ortadoğu İlişkileri (1983-1993)*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir. ss. 112-115.
- Ertaş, H. (2006). *1990 Sonrası Bölgesel Gelişmeler Işığında Suriye*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. ss. 50-52.
- Galdo, A. *The Syrian Arab Republic: Policies for Business in The Mediterranean Countries*. Formez. Centro Formazione e Studi. ss. 5-14.
- Gaziantep Sanayi Odası (GSO). (2003). İstatistiklerle Gaziantep.
- Gaziantep Ticaret Odası (GTO). (2009). 2009 Rakamlarla Gaziantep. GTO Yayın No.2009/3.
- Gaziantep Türkiye İhracatında 6. Sırada. (2010). *Ortadoğu Business*. Kasım-Aralık 2010. s.10.
- Gaziantep Valiliği, (2006). *Gaziantep'te Ekonomi, Sanayi ve Ticaret*. Gaziantep. Gaziantep Valiliği Yayın No.2.
- Gezgin Sınırları Kaldırıyor. (2009). *Türkiye-Suriye Bölgelerarası İşbirliği Programı*. Temmuz/Ağustos 2009. s.6.
- Gümüş, E. (2006). *1980 Sonrası Türkiye - Suriye Ekonomik İlişkilerinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırma Enstitüsü. İstanbul.
- Hale, W. (2000). *Türk Dış Politikası (1774-2000)*. Petek Demir (Çev.). Mart Matbaası. İstanbul.
- Halep'te Türkçe Öğrenenlerin Sayısı Artıyor. (2009). *Türkiye-Suriye Bölgelerarası İşbirliği Programı*. Temmuz/Ağustos 2009. s.8.
- Hammer, J. V. (1991). *Osmanlı Tarihi*, Mehmet Ata (Çev). Milli Eğitim Bakanlığı. C.V. İstanbul. s. 489.

Hitti, P. K. (2004). *History of Syria: Including Lebanon and Paletsine*. Gorgias Press LLC. New Jersey.

IMF Country Report. (2010). Syrian Arab Republic: 2009 Article IV Consultation-Staff Report; and Public Information Notice. ss. 4-29.

İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME). (2008). Suriye Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu.

İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME). (2009). Suriye Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu.

İsmail, İ. (2005). *Trade Policy Reform in Syria, What Has Been Changed?* National Agricultural Policy Center. Policy Brief no: 4. ss.2-4.

İzmir Ticaret Odası (İZTO). (2006). Suriye Arap Cumhuriyeti.

T.C. Gaziantep Valiliği İl Çevre Ve Orman Müdürlüğü. (2008). *Gaziantep İl Çevre Durum Raporu*.

Kalaycıoğlu, S. (2002). Suriye Ekonomisi. Kalaycıoğlu, S. ve Ruben, E. B. (Ed.). *Ortadoğu Ekonomileri*. Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları. İstanbul.

Kalaycıoğlu, S. (1997). Sorunlu Bir Ekonomi; Sorun Yaratan Bir Komşu: Suriye. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*. Cilt: XXII. ss. 210-212.

Karal, E. Z. (1995-1999). *Osmanlı Tarihi*, C.I. Türk Tarih Kurumu. Ankara.

Kandil, M. (2001). *On The Design and Effects Of Monetary Policy in The Middle East*. IIUM Journal of Economics and Management 9. no. 1: s.33.

Kaplan, S. (2007). *Türkiye ve Suriye Yerel Yönetimlerinin Karşılaştırmalı Analiz*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmalar Enstitüsü. İstanbul. s. 98.

KARKAMIŞ Gümrük Müdürlüğü İstatistikleri.

- Konya Ticaret Odası (KTO), (2008), Suriye Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu.
- KOSGEB Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Merkezi, (2005), Suriye Ülke Raporu.
- Kökçe, R. (2005). *1994-2004 Yılları Arasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Suriye ve Irak Arasında Gerçekleşen Sınır Ticaretinin Bölge Ekonomisine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul. ss. 62-68.
- Kurt, H. B. (2003). *Turkey and Arab Middle East in Post-Cold War Era*. Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Labaki, B. (1992). *L'Economie Politique du Liban Indépendent, 1943-1975*. Shehadi, N. ve Mills, D. H. (Ed.). *Lebanon: A History of Conflict and Consensus*. WBC Ltd. London.
- Manaz, A. (2003). Dünden bugüne Suriye. *Aylık Strateji ve Analiz e- Dergisi*.
- Mason, R.S. (2005). *The Society and Its Environment. A Country Study: Syria*. Federal Research division. U.S. Library of Congress.
- MEB, (2010). *Gaziantep İl MEM 2010-2014 Stratejik Planı*. ss. 11-13.
- MEB, (2009). *Milli Eğitim İstatistikleri 2009-2010*. Resmi İstatistik Programı. Ankara. ss. 44-45.
- McGowan, A. S. (2005). *Government and Politics. A Country Study: Syria*. Federal Research division. U.S. Library of Congress.
- Nakıpoğlu, F. ve Yıldırım, M. (2010). Türkiye-Suriye İlişkilerinde Dış Ticaretin Yeri. *I. Uluslar arası Sınır Ticareti Kongresi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi (4-6 Kasım 2010)* . ss.13-18.
- Owen, R. ve Pamuk, Ş. (2002). *20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi*. Promat Basım Yayın A.Ş. İstanbul.
- Özmen, H. (2000). *Türkiye-Suriye İlişkileri ve Suriye'nin Etnik Yapısı*. Açık Oturumlar Dizisi: 19. Aydınlar Ocağı Yayını. İstanbul.

- Özsabuncuoğlu, İ. H. ve Direkçi, T. (2009). Seçilmiş Bazı Makroekonomik Değişkenlerin Türkiye’de Bölgesel İstihdama Etkisi. *Gaziantep Sanayinde İhracat, Finansman ve İstihdam Sorunları*. İmaj Yayın Evi. Ankara. ss. 124-131.
- Paksoy, M. ve Paksoy, S. (2000). *Ekonomik Bütünleşmeler ve Avrupa Birliği (Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri)*. Urfa’nın Sesi Özdal Matbaacılık Tesisleri Tic. Ltd. Şti. Şanlıurfa.
- Pekdoğan, C. (1999). *Gaziantep Ticaret Odası’nın 100 Yılı 1898-1998*. GTO Kültür Yayınları 99/3. Gaziantep.
- Perthes, V. (1997). *The Political Economy of Syria under Asad*. I. B. Tauris Publishers. London.
- Pressure Points Syria, Oxford Business Group, Vol: 4. 2010. Annual Business Economic and Political Review: Syria. The Report Syria 2010.
- Raphaeli, N. (2007). *Syria’s Fragile Economy*. Middle East Review of International Affairs. Vol. 11, No. 2. ss. 34-47.
- Resmi Gazete. 04.04.2010. Sayı:27542.
- Ruben, E. B. (2004). İnfıtah: Ortadoğu’da Ekonomik Değişim. Atacan, F. (Yayına Hazırlayan). *Değişen Toplumlar ve Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu*. Bağlam Yayıncılık. İstanbul.
- Saad, H. Görüşme. (28.01.2010).
- Sağlam, Z. (2006). *Jeopolitik, Jeoekonomik ve Jeostratejik Konumları İtibariyle Türkiye-Suriye İlişkilerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, İstanbul. ss.19-31.
- Sayar, M. (2006). *Türkiye ve Yakın Komşuları*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi. Ankara, ss.77-78.

- Sayari, S. (1997). Turkey and the Middle East in the 1990s. *Journal of Palestine Studies*. University of California Press. p.47.
- Seyidoğlu, H. (2009). *Uluslar arası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. Güzem Yayınlar. İstanbul. ss. 155-261.
- Sınırsız Ticaretin Rotası Suriye (2010). *Boss Dergisi*. Ocak 2010. ss. 45-53.
- Söylemez, A., Elmas A. G., Özgen L., Kalaycıoğlu S., Çakar G. E. (2009). Gaziantep Sanayisi ve Dinamikleri. *Türkiye Ekonomi Kurumu*. Gaziantep Sanayinde İhracat, Finansman ve İstihdam Sorunları Kongresi. İmaj Yayın Evi. Ankara. s. 39.
- T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi. (2008). *Suriye Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu*.
- T.C. Gaziantep Valiliği İl Çevre Ve Orman Müdürlüğü. (2008). *Gaziantep İl Çevre Durum Raporu*.
- T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2002). *Suriye Ülke Raporu*. Şam.
- T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2006). *Suriye 'nin Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik – Ticari İlişkiler*. Şam.
- T.C. Şam Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2007). *Suriye 'nin Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik – Ticari İlişkileri*. Şam.
- Tekeoğlu, M. ve Ildırar, M. (2009). Küreselleşme Sürecinde Kent Ekonomileri: Gaziantep Örneği. *Gaziantep Sanayinde İhracat, Finansman ve İstihdam Sorunları*. İmaj Yayınevi.ss.150-151.
- Tomanbay, M. (1998), *Dünya Su Bütçesi ve Ortadoğu Gerçeği*, Gazi Kitabevi. Ankara. ss.30-31.

- Tunalı, N. (2005). *1990 Sonrası Sosyo-Ekonomik Gelişim Sürecinde Suriye*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. ss. 101-160.
- Turan, O. (1971). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul.
- Türkmen, İ. (2010). *Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası*. Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi. İstanbul. ss. 8-29.
- Umar, O. (2004). *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s.15.
- Umar, O. (2003). *Türkiye-Suriye İlişkileri (1918-1940)*. Orta –Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları. Elazığ.
- UNDP. (2008). *Government of Syrian Arab Republic & United Nations Development Programme*. ss.4-7.
- Yazgan, Ö. (2007). *Türkiye-Suriye İlişkilerinde 50 Yıl (1939-1989)*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü. Ankara. ss.65-70.
- Yavuz, C. (2005). *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*. Gemi Ofset. Ankara.
- Yıldırım, M. (2004). Sınır Ticareti ve Sınır Ticareti Merkezleri: Gaziantep Örneği, *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, IV (1): ss. 77-89.
- Yıldırım, M. ve Örnek, İ. (2009). Walt Whitman Rostow'un Kalkınma Aşamaları Yaklaşımına Göre Gaziantep Ekonomisinin İncelenmesi. *Gaziantep Sanayinde İhracat, Finansman ve İstihdam Sorunları*. İmaj Yayın Evi. Ankara. ss. 66-80.
- Yılmaz, T. ve Şahin, M. (2004). *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*. Barış Kitap Basım Yayın Dağıtım. Ankara.

Yüksel, S. (2002). The October 1998 Crisis in Turkish-Syrian Relations: A Prospect Theory Approach. *Turkish Studies*, Vol:3. p. 49.

Zaman, C. (2006). *Macroeconomic Conditions for Reforming the Syrian Economy*. Case Warsaw. ss. 3-13.

..... (2010). *Türkiye-Suriye Bölgelerarası İşbirliği Programı*. Ocak/Mart 2010. s.7.

İnternet adresleri

Adana Ticaret Odası, (2008).
<http://www.adana-to.org.tr/tr/gazeteler/atogazete.aspx?id=55> (28.12.2009).

Anadolu Ajansı,
<http://www.aa.com.tr/tr/dunya-su-forumu.html> (09.05.2009).

Anima Investment Network,
<http://www.animaweb.org/en/actu-detail.php?actu=8441> (03.07.2010).

Arab Bank for Economic Development in Africa,
<http://www.badea.org/en/definition.html> (08.04.2010).

Arab Fund for Economic and Social Development,
<http://www.arabfund.org/Default.aspx?pageId=10&mid=40> (08.04.2010).

Arab Monetary Fund (AMF),
(<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=deta yrk&yayinid=967&icerikid=1076>) 09.04.2010

Central Intelligence Agency(CIA),
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html> (01.12.2010).

Council for Arab Economic Unity (CAEU),
http://en.wikipedia.org/wiki/Council_of_Arab_Economic_Unity (09.04.2010).

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK),
<http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf> (01.03.2009).

Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) (2009),
<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=&dil=TR&icerikid=2253&yayinid=2096> (11.05.2010).

Islamic Development Bank (IDB),

<http://www.treasury.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/Arastirma%20Yayin/Raporlar/Uluslararası%C4%B1%20%C4%B0li%C5%9Fkiler/%C4%B0hale/ISLAMKALKINMABANKASI.pdf> (09.04.2010).

Karayolları Genel Müdürlüğü,

<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Bolgeler/5Bolge/iller/IIGaziantep.aspx> (16.05.2010).

Kobi Finans,

<http://www.kobifinans.com.tr/tr/dispazar/041401/773> (04.07.2010).

League of Arab States (LAS),

http://www.arableagueonline.org/las/arabic/details_ar.jsp?art_id=185&level_id=60 (13.04.2010).

Maşrek,

<http://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq/dqzzywt/2633/2634/t15541.htm>
(05.09.2010).

MEB, (2002). *Türk Eğitim Sistemi*,

http://www.meb.gov.tr/Stats/Apk2002/3_2.htm (11.05.2010).

Milletlerarası Ticaret Odası,

<http://icc.tobb.org.tr/iccmerkez.php> (09.04.2010).

NTVMSNBC

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/89528.asp> (04.07.2010).

Organization of Arab Petroleum Exporting Countries (OAPEC),

<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=968&icerikID=1077&dil=TR> (09.04.2010).

Oxford Business Group,

<http://www.oxfordbusinessgroup.com/publication.asp?country=6>
(13.06.2010).

Sabah Gazetesi,

http://www.sabah.com.tr/Turizm/2010/03/31/gaziantep_saglik_turizmi_merkuzine_donusuyor (14.05.2010).

SANA, Syrian Arab News Agency,

http://www.sana.sy/index_eng.html (12.10.2010).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2009),

<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF2B81939FD5B60AFAFFDE13C621852F44> (11.08.2010).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2010),
<http://www.gaziantepkulturturizm.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF445139E278E0BCE2D74D7F49A972A0AA> (25.04.2010).

The Food and Agriculture Organization (FAO),
<http://www.fao.org/about/en/> (09.04.2010).

TİM,
http://www.tim.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=625&Itemid=135 (23.05.2010).

TÜİK,
www.tuik.gov.tr (04.10.2010).

TÜİK,
http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=39&ust_id=11 (23.05.2010).

Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Orman Bakanlığı
http://www.cevreorman.gov.tr/cob/haberduyuru/guncelhaber/10-01-07/Asi_Nehri_Dostluk_Baraj%C4%B1_Mutabakat_Zapt%C4%B1_%C4%B0mzaland%C4%B1.aspx?sflang=tr (04.07.2010).

Türkiye-Suriye Bölgelerarası İşbirliği Programı,
www.projekoordinasyon.org (01.12.2010).

Türkiye-Suriye Bölgelerarası İşbirliği Programı, (2008),
http://www.projekoordinasyon.org/tr/UserFiles/File/kaynak_bilgiler/Nisan_Haziran_2008.doc (11.05.2009).

Türkiye İstatistik Kurumu,
<http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/Rapor.do> (09.05.2009).

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD),
<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=1031&icerikID=1142&dil=TR> (09.04.2010).

United Nations (UN),
<http://www.un.org.tr/> (09.04.2010).

Wikipedi Özgür Ansiklopedi,
<http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye> (01.05.2010).

Yalova Ticaret ve Sanayi Odası, (2009),
<http://www.ytso.org.tr/ulkeler/suriye.htm> (01.05.2009).

www.elyazmasi.org/od/suriye.pdf (29.04.2009).

www.gaziantep.com.tr/haber/gto-gaziantep-ve-halepli-isadamlarini-halepte-bulusturdu (28.10.2010).

www.musavirlikler.gov.tr/upload/SYR/Nisan06.doc (05.05.2009).

www.timeturk.com/images/news/1541.jpg (05.05.2010).

www.tumgazeteler.com/?a=4979557 (11.05.2009).

www.tumgazeteler.com/?a=5058069 (11.05.2009).

ÖZGEÇMİŞ

Ferda NAKİPOĞLU 1985 yılında Gaziantep'te doğmuştur. Uluslararası öğrenci değişim programı olan Erasmus Programı dahilinde 2007/2008 döneminde 6 ay boyunca Università degli Studi dell'Aquila'da eğitim almıştır. Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünden 2008 yılında mezun olmuştur. Aynı zamanda 2008 yılında Anadolu Üniversitesi AÖF Dış Ticaret Bölümünü bitirmiştir. 2008'de Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD'de yüksek lisansa başlamıştır. NAKİPOĞLU, 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi'nde (Kilis 7 Aralık Üniversitesi) "Türkiye-Suriye İlişkilerinde Dış Ticaretin Yeri" konulu tebliği sunmuştur. İyi derecede İngilizce, orta seviyede İtalyanca bilmektedir. 2009 yılından beri Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

VITAE

Ferda NAKİPOĞLU was born in Gaziantep in 1985. In the period of 2007/2008 within Erasmus Program which is the international student exchange program, she had studied for 6 months at Università degli Studi dell'Aquila. She graduated from Faculty of Economic and Administrative Sciences, the Department of Economy at Gaziantep University in 2008. At the same time she graduated from the Department of Foreign Trade (open education) at Anadolu University. She has started master program at Graduate School of Social Science, the Department of Economy at Gaziantep University in 2008. She submitted a notification which was "The Place of Foreign Trade in Relations Between Turkey-Syria" at the I. International Trade Border Congress (Kilis 7 Aralık University). She knows English at advance level and Italy at intermediate level. She has been working as a research assistant at the Faculty of Economic and Administrative Sciences, the Department of Economy at Gaziantep University since 2009.